

GROTERE TEGENSTELLINGEN?

21 BIJZONDERE GESPREKKEN

1
TAXICHAUFFEURS

2
PREDIKANTEN

3
TURKSE
JONGENS

4
POLITIE

5
ROEMENEN

6
BASISSCHOOL-
DIRECTEUREN

7
COA

8
GEHANDICAPTEN

9
INDISCHE
OUDEREN

10
JONGERENRAAD

11
RECHTSPRAAK

12
SCHOOLMAATSCHAP-
PELIJK WERKERS

13
SAXION

14
SCOUTING-
JONGEREN

15
SCOUTING-
LEIDERS

16
AUTODELERS

17
POSTDUIVEN-
HOUDERS

18
VOETBALFANS

19
VROUWEN
VAN NU

20
BANK-
MEDEWERKERS

21
ZORGBELANG

COLOFON

De interviews zijn gehouden door Jolenta Weijers (Journalistiek voor contentmakers), Ellen Bakker (Adviestalent), Loes Dijkhuis en Hans Peter Benschop (Trendbureau Overijssel) in de periode november 2016 – mei 2017.

Tekst: Jolenta Weijers

Vormgeving: FABRIEKFANATIEK

Zwolle, juni 2016

ECHE MENSEN OVER TEGENSTELLINGEN

Wat is een verkenning over tegenstellingen in de samenleving zonder echte mensen? Zonder hun meningen, hun gedachten, hun gevoelens, hun angst en hun hoop? Juist bij een onderwerp als dit kun je het niet af met feitjes en wetenschappelijke beschouwingen.

Daarom heeft het Trendbureau voor deze verkenning Overijssel doorkruist van noord tot zuid en van west tot oost. Van stad tot platteland, van autochtone Overijsselaars tot nieuwkomers, van jong tot oud, van participierend tot aan de zijlijn staand. We zochten en vonden talloze mensen die bereid waren om, heel open, met ons van gedachten te wisselen. Zelfs over een gevoelig onderwerp als polarisatie.

Wat we vooral wilden weten, is of mensen de tegenstellingen die in de krant en in de cijfers zijn terug te vinden, daadwerkelijk tegenkomen in hun dagelijks leven. Wat overkomt hen? Wat zien ze? Wat vinden ze daarvan? En, als het ze frustrereert: wat doen ze eraan? Hoe kijken ze naar hun toekomst, en die van hun kinderen?

We hebben de interviews uitgewerkt tot de verhalen op de volgende pagina's. Ze zijn redelijk 'droog' opgeschreven, om te voorkomen

dat wij zelf kleur zouden toevoegen aan de uitspraken die we noteerden. We wilden zo zuiver mogelijk weergeven wat al die Overijsselaars ons vertelden.

Sommige mensen vonden het bij nader inzien niet prettig om met naam en toenaam in dit onderzoek te komen. Dat respecteren we. Daarom hebben we hun namen vervangen door fictieve namen. Waar dat is gebeurd, hebben we het onderaan het interview vermeld. Omdat we ook transparant willen zijn voor onze lezers.

TAXICHAUFFEURS

Henry van Gelder,
Wietse Bruggeman
en Marco Veenstra

Ze kunnen het iedereen aanraden,
de drie Overijsselse taxichauffeurs:
ga eens een tijdje taxi rijden.
Je raakt er al je vooroordelen mee
kwijt. Maar je moet wel tegen
klagen kunnen.

Wietse 'Vooral ouderen zijn het huidige beleid zat. Maar ze weten ook niet wat de oplossing is. Waar ze op moeten stemmen. Wat ze moeten doen. Dat maakt de afstand steeds groter. Er zitten veel ouderen in de taxi, en die hoor ik behoorlijk wat racistische dingen zeggen. Toen ik acht jaar geleden begon, was dat volgens mij een stuk minder.'

'De overheid belooft een heleboel, maar niemand maakt het waar. Maar we vertrouwen tegenwoordig wel meer op mooie verhalen dan vroeger. We denken er niet meer over na of ze ook waarheid worden. Ik denk het internet ons een beetje afstompt. We hoeven niet meer zelf na te denken. En als dan niet waar blijkt wat we geloofden, gaan we heel obstinaat overal tegenaan lopen schoppen. We gaan met vingers wijzen, vooral naar buitenlanders. We denken niet meer na over oplossingen.'

Henry 'Vroeger wist je ook niet wat een asielzoeker kost. Nu wel. Je schrikt ervan wat het allemaal kost. Mensen hebben het gevoel dat ze in hun portemonnee worden geraakt. Terwijl ik denk dat het Westen het vluchtelingenprobleem zelf heeft veroorzaakt. Saddam

Hoessein en Moammar Khadaffi waren geen fijne jongens, maar ze hielden de boel in het Midden-Oosten wel onder de duim. Wij hebben daar chaos gecreëerd. Maar de mensen die nu naar het Westen komen, brengen wel hun eigen cultuur mee.'

Wietse 'Het Westen is zo arrogant te denken: onze normen en waarden zijn de beste. We willen die mensen bevrijden, en als ze dan hier zijn, gooien we er nog wat arrogantie bovenop: je moet nu volgens onze regels leven. Dat kan niet. Daar komen tegenstellingen van.'

HENRY **IK VIND WEL DAT WIJ ONZE GEWOONTES, ONZE NORMEN EN WAARDEN HOOG MOETEN HOUDEN. ZWARTE PIET IS GEWOON IEMAND DIE ONDER HET ROET ZIT. DE DISCUSSIE DAAROVER, DAT IS ALLEMAAL ONVREDE.**

Wietse 'Er wordt van twee kanten gevochten. Daardoor worden de meest simpele dingen niet meer geaccepteerd. Op zich zal niemand problemen hebben met een moskee in de stad, maar doordat op internet staat dat buitenlanders zo crimineel zijn, zeggen mensen: dan geen moskee, want daarmee trekken we criminaliteit aan.'

Marco 'Laat ik vooropstellen: 80 procent van mijn klanten is vrolijk. Maar de samenleving is mondig geworden. Dat merk ik in de taxi, en ook onder 70-plussers. Die luisterden vroeger naar de dokter en de dominee, maar nu niet meer. Ze zijn mondig, en soms ook onredelijker. Door de economische crisis is alles wat moeilijker geworden. Misschien dat mensen daardoor zijn gaan schoppen, onder andere tegen buitenlanders. Maar als je even doorpraat, merk je dat er toch begrip is.'

Wietse 'Als je mensen maar laat praten, worden ze nog botter. Maar voer je een gesprek – en ik sta open voor iedereen die in Nederland rondloopt, mits je maar verdraagzaam bent – dan zie je mensen denken: o ja. Dan komen ze verder dan wat ze op internet lezen, of wat Wilders zegt, en waar ze niet bij nadenken. Dat is wat de kloof met de politiek zo breed maakt: het gesprek ontbreekt.'

Henry 'Ik vraag me ook wel eens af of we tegenwoordig niet te veel verwend zijn. Vooral de ouderen. Ik hoor veel geklaag in de taxi. Bijvoorbeeld over de Wmo. Maar de Wmo was er vroeger niet. Net als allerlei voorzieningen in de zorg.'

Wietse 'De meeste mensen zijn dankbaar. Die maken er geen probleem van als je vijf minuten te laat bent. Maar er zijn ook mensen die niet naar de Wmo-telefoonlijn willen bellen omdat hen dat 4

cent kost. Dan denk ik: u mag voor 1,10 euro met de taxi mee, in plaats van 12 euro. Waar zeur je dan over? Er wordt trouwens sowieso meer gezeurd. De taxi is duurder geworden, maar het gaat ook meer over problemen in de maatschappij. Ik ben nu veel meer een Dr. Phil dan acht jaar geleden.'

Marco 'Als mensen zeuren als je vaak te laat bent, is dat terecht. Maar als het een enkele keer verkeerd gaat, natuurlijk niet. Dan zeg ik sorry, maar daar laat ik het bij. Dat is een incident.'

Henry 'In principe heeft iedereen natuurlijk recht op sociale contacten. En daarom op een taxivergoeding vanuit de Wmo.'

Marco 'Dat klopt. Maar soms zie ik ergens een auto voor de deur staan. Ik kan natuurlijk niet in iemands portemonnee kijken, maar ik vind het wel bijzonder dat die mensen een vergoeding uit de Wmo krijgen.'

Wietse 'Ja. Het is gevaarlijk om conclusies te trekken, want je kent de achtergronden niet. Maar ook ik kan zo tien, twintig mensen opnoemen van wie ik denk: ongelooflijk dat jij een taxivergoeding krijgt.'

Marco 'Er zijn altijd notoire voor-elkaarrijgers.'

Wietse 'Als jij je been breekt, mag je vanuit de Wmo met een taxi. Maar als je genezen bent, moet je dat zelf stopzetten. Doe je dat niet, dan kun je je tijd volmaken. Of je het nog nodig hebt of niet.'

Wietse 'Vaste onderwerpen in de taxi: alles is te duur, en alles is lastig.'

Marco 'Maar contante taxi is ook duur.'

Wietse 'Over politiek en geloof praten we op de taxi niet.'

Marco 'Maar mensen proberen het wel.'

Wietse 'Als de PVV bij de verkiezingen de grootste wordt, dan zijn een heleboel mensen er het in eerste instantie mee eens. En als die man een maand aan de macht is en het gaat niet zo lekker, dan is het allemaal weer waardeloos. Want echt, tachtig procent van de mensen heeft altijd wat te klagen.'

Henry 'Ik had eens een godsdienstig iemand in de taxi die zei: jij mag niet werken, want het is zondag.'

Wietse 'Maar wij brengen mensen op zondag naar de kerk!'

Henry 'Het gaat trouwens niet zo veel over godsdienst. Wel over moslims en de islam.'

Wietse 'Ja, veel meer dan vroeger. Er hoeft maar iemand met een kleurtje te langzaam het zebrapad over te steken, of er komen drie jochies voorbij met rasta's, en je hebt een gesprek over moslims. Dat is ongelooflijk.'

Marco 'Er wordt enorm gegeneraliseerd.'

Wietse 'Klanten hebben mij via de centrale wel eens om een blanke taxichauffeur gevraagd. Kijk, ik stuur wie ik vrij heb. Maar dan weet ik: een aantal chauffeurs kan ik beter niet sturen, want die zijn daar niet tegen gewapend. Die kunnen daar niet mee omgaan.'

Marco 'Die worden geschoffeerd. En dat wil jij voorkomen.'

Wietse 'Precies. Maar het hangt dus vooral van hun karakter af.'

Henry 'Je ziet als taxichauffeur gauw wat voor vlees je in de kuip hebt. Je kijkt naar gedrag. Naar hoe iemand je begroet.'

Wietse 'Ik heb afgeleerd om mensen op hun uiterlijk te beoordelen. Een kakker met geld kan lomp zijn, een arme sloeber hartstikke gezellig. Nu wacht ik af.'

Marco 'Ik oordeel met mijn hart. Iemand die slecht gekleed is, kan een prima man zijn.'

WIETSE **OP DE TAXI LEER JE ECHT JE VOOROORDELEN AF. IK BEN ERDOOR VERANDERD. IK WAS EEN HOKJESDENKER, IK ZOCHT HET VERTROUWDE. NU HEB IK EEN HEEL RASTER VOOR ME EN HEB IK VAN ALLES ONTDEKT. IK ERVAAR DAT ALS BEVRIJDEND.**

Marco 'Ik had dat ook wel een beetje, dat hokjesdenken. En ik heb het ook afgeleerd.'

Wietse 'Maar in Zwolle is alles redelijk gemoedelijk, hoor. Het is leuk om hier taxi te rijden.'

Marco 'De invloed van het Westen, waar het er allemaal wat harder aan toegaat, neemt hier wel toe. Ik kan me voorstellen dat er mensen zijn die dat jammer vinden. Maar Zwolle is inmiddels wel een echte stad. Het heeft in de loop der jaren meer mogelijkheden gekregen.'

Wietse 'We hebben alles wat we nodig hebben, maar Zwolle is nog steeds ons-kent-ons. Dat vind ik heel prettig. Mensen van het platteland kijken naar Zwolle als een grote stad, maar ik denk dat de gemiddelde Zwollenaar daar anders tegenaan kijkt.'

Henry 'Misschien de ouderen. Die weten nog hoe het vroeger was. Maar mensen van beneden de 60 jaar niet.'

Marco 'Ons is niet veranderd. Je zou zeggen: nu die Wmo er is, zitten er meer mensen met lage inkomens in de taxi. Maar dat is niet zo. ook die mensen gebruikten altijd al de taxi. Misschien geen drie keer per week, maar toch.'

Wietse 'Er zijn ook klanten die best wat te besteden hebben. Die bellen een Wmo-taxi als ze alle tijd van de wereld hebben. Hebben ze haast, dan bestellen ze een contante taxi.'

Marco 'Mensen willen op korte termijn van A naar B. Daarom nemen ze een taxi. En dan speelt geld geen rol. Het is duur, maar dat moet dan maar.'

Wietse 'Sterker: de middenklasse is de grootste klantengroep, maar het is ongelooflijk hoeveel mensen met een laag inkomen je in de taxi krijgt. Maar ja, die mensen hebben vaak geen eigen auto.'

Marco 'Mensen uit villawijken nemen eigenlijk alleen een taxi als ze 's avonds iets hebben gedronken en veilig naar huis willen.'

Wietse 'Die groepen praten wel over heel andere dingen. Mensen die net bij de Librije hebben gegeten, praten meer over 'nadenk-onderwerpen'. Of ze praten helemaal niet met je. Omdat je maar taxichauffeur bent.'

Marco 'Of het gaat over emoties. En dan best diep.'

Wietse 'Ik vind de lager opgeleiden, de mensen met de kleine beurs, vaak rijker aan levensvreugde en ervaringen. Daar voer ik over het algemeen veel gezelliger gesprekken mee.'

Henry 'In die groep zit ook wel de boze witte man.'

Wietse 'En dat is weer voor de helft een boze PVV-stemmer, en voor de andere helft een man die vindt dat de uitkeringen omhoog moeten en dat het allemaal de schuld is van de banken, maar die je niet hoort over etniciteit.'

Marco 'De boze witte man is bang dat buitenlanders alles inpikken wat hij verdient. Veel mensen kijken met afgunst naar anderen. Maar alles gaat ook zoveel heviger en sneller. Mensen houden het niet meer bij. Ouderen die niet kunnen omgaan met een computer of smartphone en hun eigen bankrekening niet meer kunnen beheren, zien het allemaal door hun vingers glippen.'

Henry 'Maar we willen allemaal wat een ander heeft. Ik hoor ouderen klagen over de voorzieningen van de Wmo, en ik denk: maar ze zijn er, die voorzieningen. Ik moet maar afwachten of ik er een beroep op kan doen. Is er straks nog wel Aow? Het gaat er dus om: ben je tevreden met wat je hebt?'

Wietse 'Ik ben ervan overtuigd dat de sociale media daarmee te maken hebben. Als ik thuis een Snapchat-je maak en je ziet op de achtergrond een dikke tv staan – waar ik hard voor heb gewerkt – dan zijn er altijd mensen die zeggen: ik wil ook zo'n tv.'

Marco 'Je zegt terecht: ik heb er hard voor gewerkt. Ik heb niet zo'n tv, maar ik ben drie keer op vakantie geweest.'

Wietse 'Precies. Maar tegenwoordig willen mensen tóch die tv. Want we zien te veel van elkaar.'

MARCO **ZO OOK MET HET NIEUWS. OUDEREN ZEGGEN STEEDS: ER IS ZOVEEL ELLENDE OP TV. MAAR ZE VERGETEN DAT HET VROEGER EEN WEEK DUURDE VOORDAT WE NIEUWS HOORDEN. NU KRIJG JE HET METEEN.**

Wietse 'Mijn oma zei ooit: voordat we tv hadden, waren er al schietpartijen in Amerika. Maar zodra die tv er stond, werd er in Amsterdam geschoten. De media halen dingen dichterbij, versterken ze. Als er in Parijs een bom ontploft, zijn we in alle staten, maar gebeurt het in Ankara, dan is het ver van ons bed.'

Henry 'Ik geloof dat mensen tegenwoordig minder kwaliteit van leven hebben. Kijk naar speelgoed. Vroeger had je een tol, een telraam en wat knikkers. Nu moeten kinderen het duurste van het duurste hebben. Waarom?'

Wietse 'Als je 9 bent, moet je een iPhone hebben. Anders hoor je er niet meer bij.'

Henry 'Uiteindelijk gaat het natuurlijk om de vraag waar je als ouder

tevreden mee bent. Hoezo, 'mijn kind moet...?'

Marco 'Ik heb een zoon van 6. Hij mag een half uur per dag de computer of smartphone gebruiken. Kinderen van vrienden zijn soms de hele middag digitaal. Ik vind dat niet goed. Ik wil dat mijn zoon buiten speelt, of met Lego. Dat hij een brede keuze heeft uit dingen om te doen.'

Henry 'Het is vaak een stukje gemak. Zo'n kind zit stil. Je hebt er geen last van.'

Wietse 'Toen ik zelf nog buitenspeelde, leerde ik dat je dat met iederéén deed. Ik speelde met twee islamitische buurjongetjes. En lol dat we hadden! Maar kinderen die alleen online zijn, zien ook alleen maar de slechte dingen van islamieten. Trouwens, je leerde ook hoe het was om te vallen en je knie te blesseren. De pubers van nu kunnen niks hebben. Als ze een griepje hebben, melden ze zich ziek. Ik voetbalde vroeger nog uren door met een gat in mijn hoofd. Je wilde bij je vriendjes zijn.'

Marco 'Een klant vertelde me laatst: als ik op vrijdag ziek was, dan ging ik toch naar school, want dan mocht ik 's zaterdags ook voetballen.'

Wietse 'Kinderen worden te veel gepamperd. Daardoor komt de maatschappij in de problemen, Want we kunnen niks meer van elkaar hebben. Ik kreeg vroeger een tik tegen mijn schouder van een vriendje van wie ik een knikker stal. Daar werd je hard van. Als je dat tegenwoordig doet, lopen ze naar de politie en doe je aan mishandeling. Van zo'n softe maatschappij waarbij je kinderen niet eens meer in de hoek mag zetten, krijgen we zelf nog heel veel last. En het wordt nog veel erger. Kijk eens naar wat er achterblijft op de tafels bij McDonalds. Ik heb nog geleerd om mijn rotzooi achter me op te ruimen. Die mentaliteit, die mis ik heel erg tegenwoordig.'

Marco 'Ja, waarden en normen zijn inderdaad heel belangrijk. Daarom laat ik me ook niet schofferen in de taxi. Ik ben net zo goed een mens.'

Henry 'De vraag is natuurlijk: in wat voor maatschappij wil je leven? En wat wil je voor je kinderen? Je kunt ze jouw waarden en normen bijbrengen, maar de maatschappij verandert. En daar moet je ook rekening mee houden. Bij mij thuis moeten ze altijd beleefd zijn; dat staat vast. Maar over andere normen en waarden vraag ik me soms af: leg ik ze daarmee niet te veel beperkingen op in deze nieuwe samenleving?'

PREDIKANTEN

Geeske, Hilde, Wouter,
Hans, Gijs en Cora

Sallanders zijn tolerante mensen, maar wie straatarm is en geen kant meer op kan, moet zijn ontevredenheid ergens kwijt. Daarom pleiten zes Sallandse predikanten voor de hergeboorte van solidariteit. Ook voor wie geen netwerk heeft.

Cora 'Het is dubbel. Als je de media mag geloven, loopt zo'n discussie over Zwarte Gijs hoog op. Terwijl de meeste mensen om mij heen vrij nuchter reageren. Anderzijds ben ik toch wel bang voor polarisatie. Ik merk soms dat mensen een heel eind meegaan met de PVV. Dat zeggen ze niet altijd in het openbaar. Maar als je ze privé spreekt wel.'

Gijs 'De scherpste komt via de media op mij toe. Het lijkt erop of het populisme, het felle debat, het geschreeuw, de boventoon is gaan voeren. Maar dat zal ook met veranderd gedrag te maken hebben. Want vroeger gebeurde dit niet op deze manier en stond het dus ook niet in de krant. Naar goede berichten, over verbinding, moet je zoeken. Ze zijn er wel, ook in de media, maar ik ontmoet verbinding toch vooral in gesprekken met mensen.'

Hilde 'Ik zie in de samenleving een kloof ontstaan. Met name aan de onderkant van de samenleving voelen mensen zich niet gehoord. Er wordt zoveel nadruk gelegd op economie, economie, werk, werk. Als je toevallig aan de andere kant van de streep staat, dan ga je je afzetten tegen mensen die in jouw beleving alles maar kunnen

krijgen. Dat zie ik toenemen. Neem het platteland, waar veel mensen met een boerenbedrijf te maken krijgen met allerlei acties voor duurzaamheid. Ze hebben jarenlang hard gewerkt en zouden het nu ineens niet meer goed doen. Dat zorgt voor niet geringe spanningen. Hetzelfde geldt voor mensen die door de sluiting van de sociale werkplaatsen niet meer weten waar ze aan toe zijn.'

Cora 'We accepteren niet meer dat sommige mensen niet mee kunnen doen. Het lijkt wel of iedereen móet meedoen. Maar er zijn minder mogelijkheden om op een zinvolle manier bezig te zijn.'

Hilde 'De overheid vindt dat dit soort mensen moet doorstromen naar reguliere banen, maar dat blijkt in de praktijk niet te kunnen.'

Wouter 'Ik zie hier inderdaad verschillen ontstaan. Maar ik noem dat geen polarisatie. Daarvan is pas sprake als er spanningen ontstaan tussen groepen. Als vooroordelen een rol gaan spelen en mensen tegenover elkaar komen te staan. Ik werk bijvoorbeeld veel met ouderen. Dat zijn over het algemeen niet de meest strijdbare mensen. Maar ze voelen zich vaak wel een beetje weggezet als de grijze golf die zich moet verantwoorden als ze een beroep doet op sociale voorzieningen.'

JOOP ALS JE HET OVER POLARISATIE HEBT, GAAT HET AL GAUW OVER ANGSTIGE ONTWIKKELINGEN IN DE GROTE WERELD.

Gijs 'Over vluchtelingen, en over de vraag of zij zich voldoende aanpassen. Onze waarden en normen moeten wel overeind blijven.'

Hans 'Hardenbergers zijn gemoedelijk. Ze hebben vaak zo'n houding van: het loopt wel los. Ze hebben wel hun gedachten, maar spreiden een grote mate van tolerantie tentoon. Toen het azc hier kwam, voelden mensen zich niet voldoende gehoord. Maar er zijn geen toestanden ontstaan.'

'In mijn wijk zitten veel mensen in de bijstand. Er is veel sociale woningbouw. Veel mensen hebben schulden, zijn laaggeletterd en stemmen PVV. Er komen steeds meer buitenlanders in de wijk. Ik begrijp de onvrede, want de kinderen van deze mensen willen ook graag een huis. Als kerk proberen we de verbondenheid te benadrukken. Maar er zijn mensen uit de kerk gegaan omdat we te aardig zijn voor vluchtelingen. En toen we voorlichtingsbijeenkomsten hielden over vluchtelingen, kwamen de meeste bezoekers uit rijke wijken. De mensen die balen van buitenlanders kwamen niet. Ik vond dat fascinerend.'

‘Latent leeft er dus wel het een en ander. Onlust. Ergernissen. Gromgrom. Facebook-berichten delen als een buitenlander iets verkeerd doet. Maar het zit niet in de Sallandse aard om dat te laten polariseren. Vanuit de kerk bieden we schuldhulpmaatjes en boodschappenpakketten. Maar die zijn er zowel voor vluchtelingen als voor mensen die het smerig krap hebben.’

‘En daar zie ik wel een tweedeling. Deze mensen komen er niet uit. Ze hebben wel werk, maar ze zitten tot hun nek in de schulden. En dan hoeft er maar een wasmachine kapot te gaan... Ik zie geregeld mensen die niet meer te eten hebben.’

‘Onderhuids speelt daardoor meer dan je denkt. Het ligt niet in de Sallandse aard, maar bij een vluchtelingengezin hier in de wijk zijn vijf keer de ruiten ingegooid. Ik keur het niet goed, maar ik snap het donders goed. Want ik zie hoe die mensen leven. Een gezin dat net uit de schulden is, met twee kinderen op een zorgboerderij en een man die bij de sociale werkvoorziening loopt, waar moet dat vier keer 385 euro aan eigen risico vandaan halen? Dat worden zorgmijders. Het is van de zotte. Die mensen worden klemgezet. En dat maakt mij verontwaardigd en boos.’

‘Het heeft enerzijds te maken met gebrek aan opleiding. Daardoor krijg je de laagstbetaalde banen, en dan zit je. Voor veel van deze gezinnen duurt de economische crisis nog voort. Die hebben 1500 tot 1800 euro netto per maand te besteden. Zonder toekomstperspectief.’

Cora ‘Het meeste ongenoegen wordt geuit richting overheid en richting buitenlanders.’

Hilde ‘Wij praten erover en leggen het probleem bij de overheid neer, maar wij gaan er ook heel gemakkelijk aan voorbij. Je denkt: tja, het is nu eenmaal zo. Ik heb laatste geprobeerd wat mensen aan het werk te krijgen bij een bedrijf dat ik ken. Zo’n ondernemer zegt: ik zou wel willen, en ik heb er ook wel wat voor over, maar als ze eenmaal binnen zijn, raak ik ze niet meer kwijt.’

Cora ‘De wanhoop wordt zo groot. Je raakt murw. Je ziet absoluut geen perspectief meer. Er zijn regels dit en regels dat en er wordt nauwelijks meer naar personen gekeken. Ik merk dat bij ouderen. Sommigen moeten van alleen Aow rondkomen. Of ze hebben 100 euro te veel op jaarbasis en komen nergens voor in aanmerking. Dat is toch eigenlijk wat!’

Geeske ‘Ik werk zelf in een wat rijkere buurt. Daar merk ik onbegrip voor de mensen die het zo slecht hebben. ‘Ach, het valt wel mee.’

'Ach, ze moeten gewoon gaan werken.' 'Waarom is die voedselbank nog nodig?' Er wordt op mensen neergekeken.'

Cora 'Als je met elkaar praat, ontstaat er wel begrip.'

Geeske 'Daar ligt onze kracht.'

Cora 'Er is natuurlijk altijd een groep die onderaan hangt. En dat zal nooit veranderen. De vraag is: hoe gaan we daarmee om? Maar ik heb het gevoel dat dit niet meer mag. We moeten allemaal even goed mee kunnen doen. Psychiatrisch patiënt, gehandicapt, een laag IQ...'

PIET **JIJ ZEGT: WE MAKEN ELKAAR WIJS DAT IEDEREEN IN DIT LAND GELUKKIG EN WELVAREND KAN ZIJN. MAAR DAT IS BEDROG.**

Cora 'Ja. Dus we moeten elkaar blijven ondersteunen. Want die mensen zijn er, of ze nou in een instelling zitten of op straat rondlopen.'

Hilde 'Maar tot voor kort kon ook álles. Mijn moeder kreeg een taxi-vergoeding die ze nooit gebruikte. Er was hulp in de huishouding. Die had ze niet nodig, maar ja, daar had ze nou eenmaal recht op. Die situatie was ook niet goed. In principe ben je zelf verantwoordelijk voor je leven. Maar voor de onderkant van de samenleving, het kind van de rekening, is weinig aandacht en begrip. De overheid praat over een participatiemaatschappij en een mantelzorgcultuur, maar ze weet niet waar ze het over heeft. Er is volop bureaucratie. Laat mensen dingen zelf regelen. Zo ingewikkeld is het niet.'

Gijs 'Nee hoor, dat gaat verkeerd. Ik ken iemand die op 150 meter van de dagbesteding woonde, maar er niet op eigen kracht kon komen. Zijn kinderen woonden in de stad. Maar hij had recht op taxi-voervoer. Dus er kwam een taxi uit Dedemsvaart voor een ritje van 150 meter in Hardenberg. Hoeveel verantwoordelijkheid wil je mensen geven? Ze denken aan hun eigen gemak. Ze grijpen elke regel aan die in hun voordeel is. Zo zitten mensen nou eenmaal in elkaar. En als je dan ook nog tegen jezelf kunt zeggen: ik heb er altijd premie voor betaald, dus ik heb er recht op, dan maak je er gebruik van.'

Wouter 'De gedachte 'ik heb er recht op' is in de bewuste en calculerende burger gaan zitten. Maar door de WMO en de bezuinigingen wordt er wel meer neergelegd op de bordjes van burgers. De verzorgingshuizen gaan dicht en ouderen moeten langer thuis blijven wonen, maar er is minder hulp. Dus nu moeten in de generatie

van 30 tot 50 jaar beide partners werken én voor hun ouders zorgen. Ze schaken op meer borden tegelijk.'

Cora 'Die generatie raakt overspannen. Ze kan het niet aan. De overheid wil dat we solidair zijn, maar solidariteit bestaat niet meer. Verzekeringsmaatschappijen leren ons: als je jong bent verzeker je alleen kraamzorg, als je ouder bent andere zaken. Dingen met elkáár opbrengen is er niet meer bij.'

Hans 'Solidariteit komt voort uit de socialistische traditie, maar die is – behoudens de SP – verdwenen. De grote verhalen over naastenliefde mogen niet meer, zijn er niet meer – zie de ontkerkelijking. Als mensen dat niet meer tussen de oren en in het hart hebben en een verzekeringsmaatschappij stuurt aan op je 'ik', dan gaan daarmee waarden verloren. Dat vertaalt zich in hoe mensen zich gaan gedragen.'

Hilde 'Alles is onderhevig aan marktwerking. Winst is leidend, ook in de zorg. Intussen wordt er bezuinigd op preventie. Er is alleen geld voor de bovenkant van de piramide. Voor de mensen waar we als maatschappij last van hebben.'

Cora 'En dat de top van die piramide ook breder wordt, bedenkt niemand.'

Hilde 'Ik ben bang voor een omslag. Mensen uiten hun onvrede in het stemhokje en ik weet niet of ik heel gelukkig word van wat dat kan betekenen. Als een partij die uit één man bestaat 34 zetels kan krijgen, vind ik dat nogal wat.'

Wouter 'Er gebeurt ook heel veel goeds.'

Hans 'In Hardenberg hebben we Samen Doen-teams. Dat is geweldig.'

Wouter 'We zitten in een overgangssituatie. Maar er moet altijd aandacht voor de zwakkeren zijn.'

Geeske 'Mensen voelen zich in hun eigen wijk vaak prima. Maar hun kijk op de wereld verandert wel. Ze worden angstig van alles wat ze voorbij zien komen. Dat willen ze van zich weg houden. Sommigen willen er zelfs niet over praten. Ze richten zich steeds meer naar binnen. Trekken zich terug in hun eigen kring.'

Gijs 'Dat is niet per se de kring van de kerk, maar wel van mensen die dichtbij staan.'

Hilde 'Dat is participatie. En dat is mooi gezegd van de overheid, want het is goed dat we naar elkaar omkijken. Maar het wordt nu structureel van ons verwacht. En als onze kinderen moeten werken en onze burens zijn op leeftijd, dan moeten wij maar zien hoe we het redden als we oud zijn.'

Hans 'Veel Hardenbergers hebben een groot netwerk. Maar het gaat juist om de mensen die dat niet hebben. Ik ben enig kind en moet voor mijn moeder zorgen. Die woont in Hoogeveen. Dat is al heel lastig. Stel je voor dat ze nog verder weg woonde.'

DORINE

ER IS ZEKER SPRAKE VAN NABOARSCHAP, EN DAT VINDEN MENSEN GEWELDIG. DAAR WILLEN ZE TIJD IN INVESTEREN. MAAR ZE KIJKEN NIET VERDER DAN DE STADSGRENZEN. DAT HEEFT TE MAKEN MET ANGST, MET VEILIGHEID.

Cora 'En met vertrouwen. Kijk naar de toespraak die Jan Terlouw op tv hield. Het zoemde onmiddellijk overal rond. Er is blijkbaar behoefte aan iemand die fatsoenlijk uitdrukt dat we solidair en betrouwbaar moeten zijn.'

Gijs 'Mag ik even citeren wat Wouter Wagendorp over die toespraak schreef in de Volkskrant?

Met de werkelijkheid van een grote meerderheid van de Nederlanders heeft het niks te maken. Het vertrouwen in de politiek en de democratische instituties is hier internationaal gezien juist erg hoog. Het onderlinge vertrouwen tussen de burgers is zelfs nergens zo hoog als in Nederland - brievenbustouwtes of niet. Dat vertrouwen is de afgelopen jaren niet of nauwelijks gedaald, blijkt uit elk onderzoek. Dat is terecht, we leven in de minst criminele van alle samenlevingen en krijgen de cellen amper meer gevuld.'

Hans 'Maar door de sociale media denken we wel dat dit de werkelijkheid is.'

Cora 'De solidariteit moet wel terug.'

Geeske 'Maar dat zit in het kleine. Het gat tussen regering en bevolking is groot en gapend. Je moet dicht bij elkaar zijn om de dialoog aan te kunnen gaan. Voor een deel gebeurt dat al door verantwoordelijkheden bij gemeentes neer te leggen, maar dat is veel te abrupt gegaan. Gemeentes lopen naar adem te happen om alles voor elkaar te krijgen.'

Hans 'In mijn wijk proberen we de onderlinge verbondenheid te vergroten. Via de wijkvereniging, via de wijkboerderij, via naberschap. Daarmee los je geen problemen op, maar je kweekt wel wat verbondenheid. Het gebeurt me geregeld dat ik bij een van de rijkere leden van mijn gemeente een envelop met geld meekrijg, die rechtstreeks gaat naar iemand die het echt nodig heeft. Wij proberen dus vooral zelf iets te doen.'

Gijs 'De diaconie en de kerk dragen voor tientallen miljoenen bij aan de samenleving. Maar ik zie in het kleine zeker dat mensen voor elkaar zorgen. Het gaat erom dat we ons hart laten spreken.'

Hans 'Toen ik begon als predikant, vroegen we ons af: wat moet de diaconie – de maatschappelijke tak van de kerk – eigenlijk nog doen? Nu weet ik het weer.'

Cora 'De voedselbank draait volgens mij op vrijwilligers van de kerk.'

Hilde 'Maar het moet niet zo zijn dat de overheid structureel gaat leunen op de diaconie. Daar maak ik me zorgen over.'

Wouter 'Dat gebeurt niet, want de kerk dondert heel snel in elkaar. Wat is er nog van over?'

Hilde 'Dat is precies wat ik bedoel. Daarom moet de overheid anders creëren om mensen goed op te vangen.'

Geeske, Hilde, Wouter, Hans, Gijs en Cora heten in werkelijkheid anders.

TURKSE JONGENS

Mehmet (25)
en Candan (23)

Geboren en getogen in Overijssel, worstelen de Turkse Nederlanders Mehmet en Candan nog steeds met vooroordelen. Ze proberen zich er niet door te laten bepalen. Ze snappen het eigenlijk ook wel. 'Je hoort alleen maar rottingen over allochtonen.'

Mehmet 'Mensen zoeken gelijkgestemden op. Ik zag het op het mbo, in de pauzes. Surinaamse, Somalische en Turkse jongeren trokken met elkaar op. En dan had je Henk, Marieke en Sonja. Dat is geen onwil. Je hebt maar kort pauze, en dan wil je plezier maken. Je zoekt je eigen soort op. Het is een beetje zoals rijke mensen in rijke buurten wonen.'

'Inmiddels zit ik op het hbo. Daar is het compleet anders. De benadering is persoonlijker. Mensen tonen er meer begrip. Ze denken na voordat ze iets zeggen, verplaatsen zich in mij. Vragen zich af of ze me misschien kwetsen. Er zitten trouwens minder allochtonen op het hbo. Er zijn dus minder groepjes. Maar mijn klas telt twintig studenten, en ik trek toch het meest op met vijf andere Turks-Nederlandse jongens.'

Candan 'Mijn ervaring is heel anders. Op de lagere school was 70 procent van de kinderen allochtoon maar iedereen ging om met iedereen. Ik droom nog wel eens dat het nog 'vroeger, in de gulden-tijd' was. Toen was het beter. Nu is er overal oorlog. Destijds was iedereen één, maar het wordt steeds ingewikkelder. Er is zelfs gedoe

tussen Turkse Nederlanders onderling. Mijn eigen broer en zus gaan niet meer met elkaar om vanwege een verschil van mening over Erdogan.'

Mehmet 'Politiek speelt een belangrijke rol bij Turkse Nederlanders. Vooral onder Soennieten.'

CANDAN

ALS JE NIET UITKIJKT, LOOPT HET IN DISCUSSIES OVER POLITIEK UIT DE HAND. JE WILT JE MENING WEL GEVEN, MAAR JE MOET JE ALTIJD AFVRAGEN HOE VER JE KUNT GAAN ZONDER DAT HET KNOKKEN WORDT.

Candan 'Ik vind de wereld als geheel inmiddels heel ingewikkeld. Toen ik 14 was, ruilde ik Flippo's in de speeltuin en ging ik knikkeren. Zie je dat een 14-jarige nog doen? Die zit nu achter z'n iPad of op z'n mobieltje, want hij moet altijd bereikbaar zijn.'

Mehmet 'Ik vind dat je altijd moet openstaan voor andermans mening. Maar ik verwacht wel dat de ander ook mijn mening respecteert. En dat is niet altijd het geval. Ik heb er geen probleem mee om een tafel te delen met PVV'ers, maar andersom is niet niet altijd zo. Daar zoek ik een antwoord op.'

'Aanvankelijk besloot ik om vooral te investeren in mensen die er wel voor openstaan. Maar zo zwart-wit is het niet. Vorige winter, toen het spekglad was door de vorst, hielp ik een vrouw overeind die was gevallen met haar fiets. Ze keek me eerst wat wantrouwend aan, zei toen 'dank je wel'. Ze was emotioneel. Vervolgens zei ze: ik overwoog op de PVV te gaan stemmen, maar daar ga ik nu toch nog eens twee keer over nadenken. Mijn eerste gedachte was: is het zo gemakkelijk om mensen van mening te doen veranderen?'

'Ik denk dat veel mensen maar gewoon slikken wat ze op het nieuws zien. Of op Facebook - en dat is geen goede bron om uit te drinken. Een kind van 7 krijgt op YouTube een toespraak van Geert Wilders voorgeschoteld op basis van een algoritme, misschien omdat zijn vader interesses in die richting heeft.'

Candan 'Het is allemaal veranderd door de aanslagen op het World Trade Center in Amerika, door de moord op Theo van Gogh en de oorlog in Afghanistan. Daarvóór was er niets aan de hand. Ik liep ooit stage op een gereformeerde school. Daar hadden zeven van de tien kinderen nog nooit een moslim ontmoet. Een half jaar later waren we de beste vrienden. Want als je met elkaar praat, en politiek erbuiten houdt, gaat het goed. Op die manier probeer ik slechte

ervaringen een positieve draai te geven. Maar het is lastig, want ik zie weinig positiefs in hoe het er nu in de wereld aan toe gaat. Toen ik 17 was, werd ik benaderd door werkgevers. Zes jaar later moet ik zelf bellen om aan het werk te komen. Ik heb zelfs een keer meegeemaakt dat ik niet werd aangenomen - er zou geen plek zijn - en drie autochtone klasgenoten wel. Dat doet pijn.'

Mehmet 'Ik kan het ergens wel begrijpen. Als ik een autochtone Nederlander was, zou ik PVV stemmen. Want je ziet alleen maar rottingen over allochtonen. De goede dingen krijg je niet te zien. En bedrijven moeten om hun klanten denken. Een bedrijf als Campina heeft vooral te maken met boeren. Daar stuur je geen moslim op af. Dat is een obstakel. Maar pijnlijk is het wel. Terwijl het vooral Marokkanen zijn die in de uitkering zitten. Wij Turken hebben een gezegde: wij verdienen ons geld met het zweet op ons voorhoofd.'

'De oplossing van het probleem zit altijd bij jezelf. Als je zelf bereid bent te veranderen, kun je iets betekenen. Ik wil een goed voorbeeld zijn. Zodat mensen bij een volgende aanslag niet meteen naar de islam wijzen. Omdat zij Mehmet kennen. Maar het is moeilijk. Ik kan mijn daden laten zien, maar niet mijn hart.'

Candan 'En sommige mensen kun je sowieso niet overtuigen. Ik heb tijdens een discussie op mijn werk eens via Google laten zien dat er in Turkije niet alleen moslims rondlopen. Dat er daar ook diversiteit is. Dat er in Istanbul 126 christelijke kerken en dertig synagogen zijn. Het hielp niet.'

Mehmet 'Je moet je verplaatsen in andere mensen en je verdiepen in hun geschiedenis. Maar dat gebeurt niet altijd. Neem de joden. Ik ben wel eens in een synagoge geweest. Dat zorgt voor verbinding. Vroeger op school hoorde ik over de concentratiekampen. Maar op de zwarte school waar ik ook een tijdje op zat, kwam het onderwerp niet ter sprake.'

'En soms moet je zelf je nek uitsteken. We wilden hier in de buurt een voetbalveld voor de jeugd, maar dat zou er niet komen. Toen hebben we zeshonderd handtekeningen opgehaald en een Powerpoint-presentatie gemaakt, en zijn daarmee naar de gemeente Zwolle gegaan. Ik heb tegen de burgemeester gezegd: als u niet investeert, belanden wij als crimineeltjes op straat. Een week later zaten we met een architect om tafel.'

Candan 'De verschillen tussen mensen laten verdwijnen is eigenlijk simpel. Je moet er jong mee beginnen. Bij kinderen, in hun opvoeding, en op school. Laat hen zien dat het ook anders kan.'

Mehmet 'Bij elke activiteit op school waarbij je groepjes moet vormen, kiest iedereen degenen die hij kent. Laat leraren maar aanwijzen wie bij wie in een groepje komt. Dan leer je ook andere kinderen kennen.'

Candan 'Mocht ik zelf kinderen krijgen, dan liever geen meisje. Ik zou erg bang zijn dat haar iets zou overkomen. Het gaat zo veel over seks tegenwoordig. Ik wist op mijn 14-de amper wat het was. Nu hebben ze 'het' op hun 12-de al gedaan. En lopen ze allemaal rond in strakke kleding.'

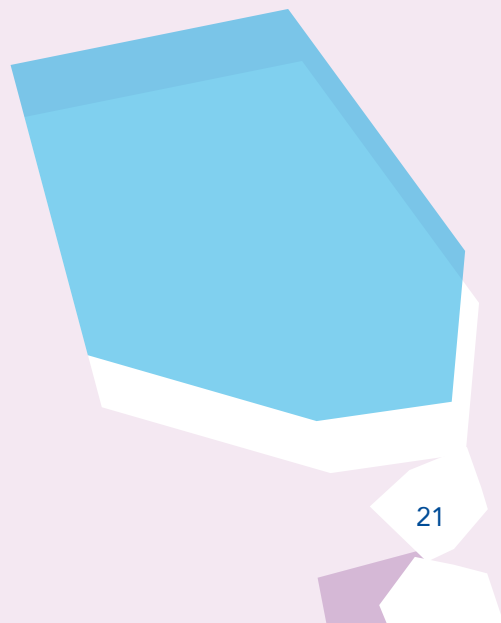
Mehmet 'Ik sta met één been in Turkije en met één been in Nederland. Daar heb ik niet voor gekozen. Net zo min als ik heb gekozen voor de islam - al ben ik daar wel blij mee. En het belemmert me in principe ook niet. Dat doet het pas als ik moet kiezen. Na elke terroristische aanslag in Turkije vragen studiegenoten me: ben je voor of tegen Erdogan? Ik weet dat Nederlanders niet positief staan tegenover de Turkse president. Op het nieuws gaat het ook altijd over het Turkse 'regime' - door dat woord krijgt het nieuws al een negatieve lading. Maar ik kijk ook naar het Turkse nieuws. En daar hoor je andere verhalen dan in Nederland. Je krijgt er een vollediger beeld. Als Turkse Nederlander proef ik van twee gerechten en kies ik voor het lekkerste. Mij smaakt het Turkse nieuws beter.'

'Toch ben ik ook in Turkije een allochtoon. Turken zien aan me dat ik er niet thuishoor. Ik ben te Nederlands. Zo is mijn moeder peuterleidster. Zij draagt een hoofddoek, ook op haar werk. Ik vind dat prachtig. In Turkije mag het niet. Dat is toch raar? Nee, als ik in Turkije ben, is het hooguit voor een week of vier. Daarna wil ik weer naar huis.'

Candan 'Dat heb ik ook. Dan mis ik pindakaas. En kibbeling.'

Mehmet 'En wil ik regen voelen.'

Mehmet en Candan heten in werkelijkheid anders.

POLITIE

Nick Schakelaar, wijkagent
Ronald Bakker,
wijkagent + Antillianenzaken

In een wereld waarin iedereen vooral aan zichzelf denkt, is de politie niet meer dan een instant probleemoplosser. Een gevaarlijke ontwikkeling, vinden twee wijkagenten uit Zwolle. 'We zitten niet meer in de haarvaten van de samenleving.'

'Ik heb er altijd moeite mee als mensen zeggen: vroeger was het beter,' zegt **Ronald**. 'Het was anders. Er zijn altijd verschuivingen in de maatschappij. Daarom vind ik het lastig om te zeggen: groepen vallen uit elkaar. Ik vind het sowieso niet prettig om groepen over één kam te scheren. Nuance is altijd van belang. Dat gezegd zijnde: ik heb wel het idee dat er onderling minder contact is. Dat mensen meer op zichzelf staan. De individualisering is duidelijk toegenomen.'

'Scholen vinden bijvoorbeeld moeilijk vrijwilligers. Beide ouders werken. Ze gaan voor hun eigen geluk. Hun kind moet slagen – als het wordt aangepakt, zitten ze in de hoogste boom. Het aantal echtscheidingen neemt gigantisch toe, en daarbinnen het aantal vechtscheidingen. Mensen gunnen elkaar het licht in de ogen niet, zou je bijna zeggen. Dat maakt dat we een ander soort kinderen krijgen. Zij maken andere dingen mee dan de kinderen van vroeger. Dan heb ik het niet zozeer over huiselijk geweld: ik denk dat de toename die je daar ziet, vooral komt doordat de politie meer signaleert. We zitten er nu bovenop, terwijl het vroeger binnenskamers bleef.'

‘Ik vind het dus lastig om vergelijkingen te maken met vroeger. Maar ik vind wel dat mensen meer op zichzelf staan. Het collectief is duidelijk verdwenen. Dat zie je ook in sommige wijken. Bijvoorbeeld als er overlast is. Dan gaan mensen niet zelf bij de burens langs, maar bellen meteen de politie. Die moet het probleem oplossen. Daar betaal je toch voor?’

‘Dat verschilt trouwens wel per wijk. In echte volkswijken is meer onderling contact. Daar gaan mensen wat ruw met elkaar om, maar wel vrij eerlijk. In wijken met veel nieuwbouw en hoogopgeleide bewoners is het echt ieder voor zich. Je wilt je nog wel een beetje inzetten als je er zelf ook voordeel bij hebt – bijvoorbeeld een speeltuintje in de buurt waar je eigen kinderen naartoe gaan.’

Nick ‘Je merkt het ook aan de manier waarop autoriteiten tegemoet worden getreden. Vroeger werd er met enig respect tegen je gesproken. Nu is het heel vaak: je regelt het maar voor mij. Dat zie je trouwens overal in de maatschappij. Ook bij de overheid. Of, inderdaad, op scholen. Ouders kiezen direct partij voor hun kind. Als ik vroeger een kind thuis afleverde dat iets verkeerd had gedaan, werd ik geloofd. Tegenwoordig moet ik me soms bijna verdedigen.’

Ronald ‘Ik betrapte een paar jongens uit een vrij dure buurt op vernielingen bij een basisschool. Ik ging hun ouders vertellen wat er aan de hand was. Na dat gesprek waren de rollen omgedraaid: ik was de verdachte en de zoon had niets gedaan. Waar haalde ik het lef vandaan om met dit soort informatie bij hen aan te komen?’

Nick ‘Of je pikt een stomdronken meisje van straat en brengt haar thuis. Als mij dat als jonge jongen was gebeurd, had ik thuis een probleem gehad. Maar nu zie je moeder en dochter elkaar in de armen vallen. Zo’n kind is zielig. En voor mij als agent kan er geen bedankje vanaf.’

NICK **IK DENK DAT WE DE OORZAAK VOORAL MOETEN ZOEKEN BIJ INVLOEDEN VAN BUITENAF. SOCIALE MEDIA, KINDEREN DIE ALLEEN THUIS ZIJN OMDAT BEIDE OUDERS WERKEN.**

Ronald ‘Er zijn bovendien geen grote gezinnen meer. De twee of drie kinderen die ouders hebben, moeten het gaan maken. Zij moeten de idealen van hun ouders verwezenlijken.’

Nick ‘En als dat niet lukt, krijgt een ander de schuld. De juf op school, de politie. Er wordt niet echt naar het kind gekeken. Wat kan het? Is het capabel genoeg om te voldoen aan al die eisen?’

Ronald 'We willen bovendien geen pijn meer voelen. Het leven moet pijnloos zijn. Ik sprak een schooldirecteur die zei: het is frap-pant hoeveel ouders de tas van hun kinderen dragen. Alles moet smooth gaan. Gladjes. Ook voor je kinderen, want daar heb je toch al weinig tijd voor. En de druk van je werk is groot. Bij mij ook hoor. Als ik 's avonds thuis nog wat werk doe voor de politie, kan ik geen spelletje spelen met mijn kinderen, of ze helpen met hun huiswerk. Daar maken we ons allemaal in meerdere of mindere mate schuldig aan. En in de tijd die je wél samen doorbrengt, wil je geen confrontaties. Maar daar krijg je grenzeloze kinderen van.'

'En dan leven we ook nog in een tijd waarin nieuws zich snel verspreidt. De dingen die je beweert hoeven niet waar te zijn. Als je ze maar vaak genoeg herhaalt, gaan mensen ze vanzelf geloven. Kijk naar die discussie over etnisch profileren door de politie. Die is overgewaaid uit de Verenigde Staten. Tegenwoordig horen agenten bij de staandehouding van een niet-blanke geregeld: je doet dit omdat ik zwart ben. De digitale wereld besmet ons. De wereld is onze achtertuin. Waarmee ik de discussie over etnisch profileren trouwens absoluut niet wil bagatelliseren.'

'Sociale media hebben trouwens ook positieve kanten. Tegenwoordig heb je snel contact met elkaar. Je kunt op een gemakkelijke manier laten merken dat je meeleeft met je familie en vrienden. Ik kom zelf uit een gezin met zes kinderen. Ik 'spreek' mijn broers en zussen nu veel vaker dan vroeger, toen er nog geen sociale media bestonden. Voor organisaties als de politie bieden sociale media ook veel mogelijkheden. Vooral wijkagenten kunnen er aansluiting mee vinden. Vraag op Facebook waar in de wijk je vaker moet controleren, en je krijgt vierhonderd reacties. Vierhonderd! Op welke andere manier lukt je dat nog?'

Nick 'Ik denk dat de kloof tussen mensen niet zozeer groter wordt, maar dat zij sneller zichtbaar wordt.'

Ronald 'Kloven zijn er altijd geweest. Vroeger in de vorm van verzui-ling. Nu op grond van politieke voorkeuren, of van de buurt waarin je woont. Dat geeft minder houvast. Maar daar zijn oplossingen voor te bedenken. Ik denk dat hier een taak ligt voor de overheid. We kunnen de mensen in de wijken handvatten bieden door helde-re structuren op te zetten. Ze de weg wijzen. Ze ondersteunen, in plaats van ze doorsturen naar het zoveelste loket. Maar uiteindelijk moeten ze het wel zelf doen.'

Nick 'We zouden ook wat aandacht mogen besteden aan sociale vaardigheden. Als je ziet wat mensen elkaar op sociale media soms naar het hoofd slingeren!'

Ronald 'Dat heeft ook te maken met het ontbreken van warm persoonlijk contact. We ontwennen steeds meer om elkaar daadwerkelijk te zien en spreken. Mijn dochter van 22 zit eindeloos te appen met een vriendin. Ik begrijp dat niet. Ik zeg dan: waarom bel je haar niet even?'

Nick 'Op het werk zie je dat ook. Het is zo gemakkelijk om even een mailtje te sturen. Maar het zou beter zijn om even bij een collega langs te lopen om iets te bespreken.'

Ronald 'En dan zijn Nederlanders van zichzelf al heel direct. In andere culturen draaien mensen veel meer om de hete brij heen. Dat leidt sneller tot miscommunicatie. Trouwens, dat cultuurverschil zie je ook tussen het oosten en westen van Nederland. In het westen krijg je sneller contact, maar dat is dan wel oppervlakkiger.'

Nick 'Ik heb het gevoel dat de samenhang tussen groepen in de toekomst nog moeizamer gaat verlopen. De verwijdering zet zich voort. Je ziet nu dat landen meer naar zichzelf gaan kijken. Ik vrees dat die ontwikkeling zich straks ook op wijkniveau afspeelt. Ik vind het gevaarlijk. We zien nu in Amerika hoe snel mensen kunnen omslaan. Je zult maar een moslim-agent in New York zijn. Hoe stel je je dan op? Daar denk ik veel over na.'

RONALD

IK BEN WEL HOOPVOL GESTEMD. IK GELOOF DAT ALLES TERUG TE BRENGEN IS TOT EEN GOLFBEWEGING. NA OORLOG KOMT VREDE. OP DIT MOMENT LIJKT ALLES OP LOSSE SCHROEVEN TE STAAN. DE VRAAG IS: HOE SLAAN WE ONS DAAR DOORHEEN? HOE VER GAAN WE OM ONS EIGEN HACHJE TE REDDEN?

Ronald 'Ik denk dat de grijze massa voorbeelden nodig heeft. Zoals je, wanneer je meer dienstjaren hebt, ook een voorbeeld kunt zijn binnen de politie-organisatie. Ik ben zelf geen broekie meer. En ik vind dat ik moet gaan staan voor de normen en waarden van de politie. Net als al die andere veertigers en vijftigers die in hun loopbaan al veel hebben gezien, en die niet meer zo afhankelijk zijn van hoe er over hen wordt gedacht. Zonder dat wij het doorhebben, kijken jongere agenten of wij het goede voorbeeld geven.'

Nick 'Je vult je werk op den duur ook anders in. Ik ben nu meestentijds bezig met het oplossen van maatschappelijke problemen. Vroeger wilde ik vooral boeven vangen.'

Ronald 'Daarom moet de overheid voorzichtig zijn met die terugtrekkende beweging die ze nu maakt. Bijvoorbeeld door minder te investeren in de politie. Wij zitten niet meer in de haarvaten van de samenleving. Dat biedt kansen voor krachten die zich verzetten tegen de gevestigde orde. Dat kost óók geld.'

Nick 'Maar dat is lange-termijndenken.'

Ronald 'Gisteren ben ik bezig geweest met twee winkeldieven. Moeders met jonge kinderen. Ze hebben geen cent te makken en zijn verslaafd aan diefstal. Daar steek ik tijd in. Ik breng ze in contact met hulpverleners. Doe ik dat niet, dan los ik het echte probleem niet op.'

ROEMENEN

Luca, Alexandru, Elena,
Dragos en Ana

Nederland is het perfecte land, zeggen vijf Roemenen die hier ons 'rotwerk' doen. Maar ervan houden? Nee. Daarvoor is het allemaal net iets te formeel. 'Nederlanders zouden wat meer met elkaar moeten optrekken. Doe eens iets gek.'

Luca 'We wonen natuurlijk op het platteland. Er zijn hier weinig moslims.'

Ana 'We horen hier ook nooit over incidenten tussen Nederlanders en moslims.'

Luca 'Je had die toestand in Oranje, waar een asielzoekerscentrum zou komen. Maar dat is het.'

'Ik ben natuurlijk ook een immigrant. En ik denk dat het als volwassene bijna onmogelijk is om je helemaal thuis te voelen in een ander land. Je bent al gevormd. In eerste instantie is het zelfs een beetje eng om te verhuizen. Ik denk dat het twintig, dertig jaar duurt voordat je voelt dat je thuis bent in je nieuwe land. En misschien gebeurt het wel nooit.'

'Voor kinderen is het gemakkelijker. Die gaan naar school, pikken de taal al snel op. De absolute voorwaarde voor integratie is: spreek de taal. Ik spreek inmiddels een beetje Nederlands, maar als ik met tien Nederlandse collega's aan tafel zit en er worden

grapjes gemaakt – en dan ook nog in dialect – dan begrijp ik het niet echt. En dan val je vanzelf buiten het gesprek. Maar dat wil niet zeggen dat die collega's mij niet moeten.'

Elena 'Daar ben ik het mee eens. Voor mij is het Nederlands nog een barrière. Als je de taal niet spreekt, leer je ook moeilijk nieuwe mensen kennen. Je kunt geen hobby's nemen als je niet met mensen kunt praten. Dat maakt integreren lastig.'

Luca 'Ik voel me hier niet onwelkom. Als Nederlanders stemmen, zal meer dan de helft ervoor kiezen om geen buitenlanders toe te laten. Maar er zijn niet genoeg arbeiders. Tenminste, voor het rotwerk. Daarom zijn wij nodig. En wij hebben dit werk nodig, want we worden hier voor hetzelfde werk beter betaald dan in Roemenië. Het is een beetje een zakelijk huwelijk, zou je kunnen zeggen. Je accepteert elkaar, je kunt goed met elkaar opschieten, maar het is geen liefde.'

ANA **HET HANGT OOK VAN JEZELF AF. ALS JE JE BEST DOET OM TE INTEGREREN, OM DE TAAL TE LEREN, ALS JE MENSEN WILT LEREN KENNEN EN VRIENDELIJK BENT, DAN WIJZEN NEDERLANDERS JE NIET AF. ALS JE WILT, KUN JE OVERAL VRIENDEN MAKEN.**

Dragos 'In elke samenleving heb je mensen die je willen helpen en mensen die zich afzijdig houden. Ik ben vrachtwagenchauffeur en kom overal in Nederland. Ik ontmoet dus veel mensen. Onder anderen een zwarte man die me wilde helpen met de taal. Maar ook een man die meteen zei: 'Je rijdt toch op een Nederlandse vrachtwagen? Leer dan Nederlands als je iets wilt weten.' En dat klopt in principe natuurlijk ook, maar de toon was onvriendelijk. Die man gedroeg zich superieur.'

Ana 'Wat natuurlijk niet wil zeggen dat alle Nederlanders zo zijn.'

Dragos 'Ik probeer het niet persoonlijk op te vatten. Het is ook de bedoeling dat je je aanpast aan het land waar je woont. Maar wat ik er vreemd aan vind, is dat zo'n man geen idee heeft hoe lang ik al in Nederland ben. Misschien pas twee weken.'

Luca 'We missen onze familie en vrienden wel. Het leven in Roemenië. Daar hangen familie, vrienden en burens heel erg aan elkaar. We hebben veel contact, doen veel samen. Hier is alles veel formeler. Je bezoekt je vader op zijn verjaardag en je belt hem twee, drie keer per jaar, want hij woont 50 kilometer verderop en ik heb het druk.'

Ana 'Je moet ook altijd van te voren bellen. Zelfs bij je ouders. Dat doen we in Roemenië niet.'

Luca 'Wij accepteren dat er soms onverwachte dingen gebeuren. Dat geeft het leven een sprankeltje. Nederland zijn eigenlijk kleine robotjes. Mensen doen hun werk, vervullen hun verplichtingen. Maar bijna niemand doet eens iets gek. Dat ligt aan het systeem. Mensen moeten zo veel werken, dat ze niet van het leven kunnen genieten. In Spanje, waar ik ook heb gewoond, zie je het tegenovergestelde. Daar wil iedereen zo veel mogelijk vrij zijn. Dat is ook niet goed, want dan komt het werk niet af.'

'Het leven is hier tegelijkertijd zo gemakkelijk, dat je geen anderen nodig hebt. Waarom zou je naar de bioscoop gaan als je Netflix hebt? Waarom zou je naar een voetbalwedstrijd gaan als je 'm ook op tv kan zien? Waarom zou je je moeder opzoeken als je ook via Skype met haar kunt praten?'

'Mensen gaan werken, rijden naar de supermarkt, en zetten thuis hun auto in de garage. Intussen hebben ze geen regendruppel op hun gezicht gevoeld. Ik denk dat het er over twintig jaar niet leuker op is geworden. De overheid zou moeten proberen mensen bij elkaar te brengen.'

Dragos 'Toch zijn Nederlanders ontzettend relaxed. Ze kennen geen stress. Om vijf uur zit hun werk erop en gaan ze naar huis. In Roemenië begint dan het tweede deel van de dag. We moeten van alles regelen.'

Ana 'Dat komt doordat Nederlanders zeker zijn van hun inkomen. Ze hebben misschien geen luxe, maar wel een goed leven. Ze kunnen hun rekeningen betalen, voedsel kopen. In Roemenië verdien je zo weinig, dat je aan het eind van de maand altijd geld te kort komt. Je leeft een onzeker bestaan. Je maakt je zorgen over morgen. Dat geeft stress.'

Dragos 'Vandaag heb je geld. Morgen? Je weet het niet.'

Luca 'In Roemenië neemt de afstand tussen mensen trouwens ook toe, hoor. Kinderen zitten de hele dag op hun telefoon te kijken. Ze praten niet meer met elkaar. Wij hebben het geluk dat er niet overal internet-ontvangst is. Dat dwingt je tot contact met andere mensen.'

'En toch zit Nederland goed in elkaar. Jullie hebben een prima maatschappij. Nederland is een van de beste landen ter wereld. Je voelt je er veilig. Er zijn regels om het milieu te beschermen, er zijn wildwissels. Er wordt wel eens over gemopperd, vooral omdat het veel geld kost, maar op de lange termijn het natuurlijk fantastisch.'

Ana 'Er zijn goede scholen. Er is goede gezondheidszorg. En er is werk. Het is hier bijna onmogelijk om géén werk te vinden. Als je echt wilt, natuurlijk. Ik zie elke dag veel vacatures, ook op Facebook. Je moet misschien een paar maanden in een tomatenkas werken, maar daar kan toch een mooie kans uit voortvloeien? En als je een gezin hebt te onderhouden, dan doe je dat toch?'

Luca 'Wij vinden Nederlanders een beetje lui. Het is zo gemakkelijk geld te krijgen van de overheid. In Roemenië lukt je dat niet. Daarom moet je wel werken. Als je baan kwijtraakt, zoek je iets anders. Wat dan ook. Nederlanders zijn in zo'n geval minder bereid om zich aan te passen. Maar het brengt je natuurlijk ook avontuur. Je leert nieuwe mensen kennen, doet nieuwe ervaringen op.'

Ana 'Roemenen zien overal kansen. We moeten wel, want anders lopen we vast. Stel, je bent manager en je wordt ontslagen. Je vindt geen nieuw werk op jouw niveau. Als je in een tomatenkas gaat werken, ben je na een paar jaar misschien dáár wel de manager.'

LUCA **NEDERLAND ALS GEHEEL ZIT GOED IN ELKAAR. MAAR OP ONDERDELEN VALT WEL WAT TE VERBETEREN.**

Ana 'Ga iets doen om meer contact met elkaar te krijgen!'

Luca 'Maar dat is moeilijk. Je zou iedereen z'n televisie en telefoon moeten afpakken. Dat gaat hier de hele dag maar door.'

Dragos 'Ik denk dat Roemenië nog wel iets van Nederland kan leren. Kijk naar die rel met Turkije, laatst. De Nederlandse overheid reageerde wat ruw, maar het wel de juiste beslissing. In Transsylvanië, het deel van Roemenië waar wij vandaan komen, bestaat 80 procent van de bevolking uit Hongaren. Die vormen zowat een staat binnen de staat. De Roemeense overheid doet alsof er niets aan de hand is. Maar de situatie zou best kunnen exploderen.'

Ana 'De Roemeense regering staat toe dat die mensen hun eigen regels maken. Er zijn zelfs Hongaarse universiteiten.'

Luca 'Daar is Roemeens de tweede taal.'

Ana 'Dat zou de Nederlandse overheid nooit accepteren van buitenlanders. Hier moet je de regels van het land respecteren.'

Luca, Alexandru, Elena, Dragos en Ana heten in werkelijkheid anders.

BASISSCHOOL- DIRECTEUREN

Maarten Bauer, Nicole Pot,
Karin van Beurden en
Hetty Groote Schaarsberg

Scholen zijn de maatschappelijke lijm tussen uit elkaar vallende sociale verbanden. Rijk, arm, dom, slim, links, rechts, ten noorden of ten zuiden van de grote weg: iedereen ontmoet elkaar. En wordt intussen toekomstbehendig.

Nicole 'Er verandert wel iets. Misschien in normen en waarden. Ik kijk er soms met verwondering naar. Mensen werken hard, moeten veel, krijgen veel prikkels. Als ik vroeger een informatie-avond hield, kreeg ik de stoelen niet aangesleept. Nu vragen mensen zich af: heb ik er zelf iets aan? Is er voor mij iets te halen? Wil hun kind liever naar voetbal, dan gebeurt dat. Het plichtsgetrouwe van voorheen – er wordt van ons verwacht dat we naar school komen, dus we zijn er – verandert. Het vlammetje dat ik bij ouders wil aanwakkeren, moet ik nu via het kind brengen. Via de kinderen vragen of hun ouders willen komen voorlezen, levert veel meer respons op dan diezelfde vraag in de nieuwsbrief. Ouders willen hun kind niet teleurstellen.'

Hetty 'Je moet creatiever communiceren. De bereidheid bij ouders is er wel.'

Nicole 'Je moet mensen betrekken bij wat je doet. Als het niet goed gaat met een kind, bijvoorbeeld omdat het niet kan meekomen, hebben ouders het recht dat tijdig te horen. En niet om vijf voor twaalf, als je alles hebt geprobeerd en moet vertellen dat hun kind een jaar blijft zitten.'

Hetty 'Ik vertel mijn team dat ze, als er iets gebeurt, ouders altijd moeten bellen. Er is niets zo vervelend als wanneer je kind thuiskomt met een verhaal – het heeft een klap gehad of iets opgelopen – waar je niets van weet. Dan zou ik ook op mijn achterste benen staan. Vroeger reageerden ouders daar anders op. Dan was het: je zult het wel verdiend hebben.'

Maarten 'In de jaren tachtig was het leidend thema ouderparticipatie. Er kwam inspraak, er kwamen medezeggenschapsraden. In die tijd is het gezag van de school, als deskundige die het je wel even verteld, afgebrokkeld. Of misschien kun je beter zeggen: tot normale proporties teruggebracht. Net als bij de dokter in de spreekkamer eigenlijk.'

Karin 'Toch zijn er ook nog veel ouders die denken: als jullie vinden dat dit het beste is voor mijn kind, dan zijn we het daarmee eens. Dat speelt zeker op een dorpschool. De jongere generatie ouders is wel kritischer. Dat zijn vaak mensen die oorspronkelijk uit de stad komen.'

Maarten 'Maar dat wil niet zeggen dat mensen niet betrokken zijn. Als ik in een dorp een school sluit, komt er weerstand omdat de school een belangrijke bijdrage levert aan de leefbaarheid in het dorp.'

KARIN **ER IS VEEL SAAMHORIGHEID. EEN SCHOOL WORDT DOOR HET HELE DORP GEDRAGEN.**

Nicole 'De ouders bij mij in Wijhe geven ook aan: ik wil dat de goede sfeer en veiligheid bewaard blijven. Ze hebben het gevoel: dit is mijn school.'

Hetty 'Het is goed om samen met ouders te bekijken wat het beste is voor kinderen. Dat geeft je steun, draagvlak, gezamenlijke verantwoordelijkheid.'

Nicole 'Daar varen kinderen het best bij. Het gaat om betrokkenheid. Om school en thuis aan elkaar te verbinden. Want we zien tegelijkertijd dat onze rol in de opvoeding groter wordt. Het is niet meer vanzelfsprekend dat een kind goedemorgen zegt als het de klas binnenkomt. Je moet ze respect bijbrengen. Het 'ik' zit er al heel vroeg in. Als ik ouders vraag wat zij het belangrijkste vinden, zeggen ze: dat hij voor zichzelf kan opkomen. Vaardigheden krijgen een meer prominente plaats dan kennis.'

Maarten 'Toen ik zelf op de basisschool zat, was mijn leerkracht mijn enige bron van kennis. Die schreef op het bord hoe het werkte. Nu heb je televisie, het internet. Leerkrachten hebben de waarheid niet meer in pacht. Net als de kerk en de dokter. De hoge eisen die ouders stellen aan het onderwijs, komen voort uit hun idee over hoe hun kinderen in de samenleving moeten staan.'

Nicole 'De verwachtingen zijn hoog. Het kost soms enige tijd om te accepteren dat je kind geen arts of piloot kan worden.'

Karin 'In dorpen speelt dat minder.'

Hetty 'Het sijpelt wel door, maar het gaat wat langzamer. Wij zien nu ook gescheiden ouders. En gezinnen die naar de voedselbank moeten.'

Hetty 'Het gaat er tegenwoordig jovialer aan toe. Maar er moet iets van afstand blijven tussen leerkracht en leerling.'

Maarten 'De ouders van nu komen uit de permissive society: vrijheid voor iedereen en ruim aan voor het individualisme. Alles kon, het geld klotste tegen de plinten. Dat beeld is veranderd. Ze moeten beiden werken voor hun geld, de wereld is in crisis. Hun opvoedingsidealen blijken niet haalbaar. Ze moeten worden bijgesteld.'

Nicole 'Maar ze weten zelf niet hoe. Daarom leggen ze problemen bij instanties neer. De school bijvoorbeeld.'

Maarten 'De essentiële vraag is natuurlijk: doet het onderwijs de dingen die van belang zijn voor het goed in de maatschappij terecht komen van leerlingen. Dat is de toetssteen voor je beslissingen. Daar is geen alomvattend format voor. Er zijn alleen grenzen wanneer je dingen moet doen die in hoge mate indruisen tegen je ethiek, integriteit of principes.'

'Zo hebben kinderen recht op passend onderwijs. Inclusief onderwijs, waarbij ook kinderen met een beperking naar het reguliere onderwijs gaan, zal nooit volledig worden gerealiseerd. Voor kinderen die speciale zorg nodig hebben zal altijd speciaal onderwijs en opvang nodig zijn.'

Nicole 'Ik ken kinderen die het met wat hulp, eventueel van medicijnen, best zouden redden in het regulier onderwijs. Maar die in het speciaal onderwijs gelukkiger zijn en er op een hoger niveau uitstromen. Dus beter in de maatschappij staan.'

Karin 'In Lettele halen we kinderen die naar het speciaal onderwijs

gaan één middag per week naar onze school. Zodat ze verbonden blijven met leeftijdsgenootjes uit het dorp. Maar het belangrijkste zijn de persoonlijke kwaliteiten van kinderen. Er is echt sprake van passend onderwijs.'

Hetty 'Het is onze taak om duidelijk te maken dat er ook mensen zijn die met hun handen werken. Je hoeft niet allemaal naar het atheneum.'

Nicole 'En als je als leerkracht een kind kunt laten zien dat hij op zijn eigen niveau ook gelukkig kan zijn, kun je elke droom waarmaken.'

Maarten 'Het komt steeds meer aan op ondernemerschap. De vraag is nu: ben jij in staat om koers te geven aan je eigen leven? Ben je toekomstbehendig? Dat is je eigen verantwoordelijkheid. Het onderwijs moet daarom dát talent uit kinderen halen dat hen in staat stelt om zelfstandig een bijdrage te leveren aan de samenleving. En zich te blijven ontwikkelen. Want je bent op je 22-ste niet klaar met leren. En een groot deel van de mensen komt niet terecht in het segment waarvoor ze zijn opgeleid. Dat is een fundamenteel verschil met vijftig jaar geleden. Je vader was bakker, dus jij werd ook bakker.'

NICOLE OUDERS WILLEN HOE DAN OOK HET BESTE VOOR HUN EIGEN KIND.

Hetty 'Overijsselaars, althans in Mariënheem, zijn sowieso wat afwachtend. Maar ze geven mensen wel een kans.'

Karin 'In Lettele is iedereen welkom. Je wordt altijd opgenomen. Mensen staan erg open voor nieuwkomers. En ze zijn trots op hun dorp.'

Nicole 'Wij dragen uit dat je respect voor elkaar moet hebben. Zo willen sommige kinderen bidden voor het eten. Dan houden de andere kinderen hun handen boven tafel en hun mond dicht.'

Karin 'Wij verwachten ook dat alle kinderen meedoen met de feesten die we vieren. Dat ze de godsdienstlessen volgen, ook al doen ze geen communie.'

Nicole 'Door de digitalisering hoor je wel eens vragen: is er nog een schoolgebouw nodig om kinderen kennis te bieden? Dat kan ook thuis. Maar de school, elke school, leert je ook sociale vaardigheden. Normen en waarden.'

Maarten 'En op het platteland kom ik op school echt elke dorping tegen. Rijk, arm, links, rechts, ten noorden of ten zuiden van de grote weg. In de grote stad ligt dat anders. Daar kun je kiezen uit een breder aanbod van scholen.'

Nicole 'In Wijhe kiezen ouders bewust voor mijn protestant-christelijke school. Al zijn er steeds minder kerkgaande mensen.'

Maarten 'Ouders kiezen voor een school die past bij hun opvoedingsidealen, en voor kwaliteit. Daarnaast is gevoel een grote factor. De sfeer moet goed aanvoelen.'

Hetty 'Het gros vraagt zich vooral af: wat is in de buurt en waar gaan de kinderen van vrienden naartoe?'

Maarten 'Ouders kiezen tegenwoordig een school op heel andere motieven dan vroeger, toen verzuilig doorslaggevend was. De ouders van nu zijn geboren in de jaren tachtig en grootgebracht in een tijd waarin de verzuiling verdween. Nu zie je een tegenbeweging ontstaan en stellen we ons de vraag: is dit wat we wilden? Nee, dat wilden we niet. Daarom gaan we regels verzinnen. En daarin slaan we soms door. We worden opeens heel streng. Het is een slinger die nooit tot stilstand komt.'

Nicole 'En ook een school met zeshonderd leerlingen kan veiligheid en betrokkenheid bieden.'

Maarten 'De menselijke maat heeft niets te maken met schaalgrootte, maar met goede leerkrachten, een goede directeur en bestuurders.'

Nicole 'Schaalvergroting kan ook veel goeds brengen. Je kunt met meer specialisten werken. En als je in een dorp vijf scholen samenvoegt, is er nog steeds een school.'

Maarten 'Er is een theorie die zegt: de beste manier om een dorp leefbaar te maken, is de school weghalen. Of de voetbalclub. Of de fanfare. Dan zijn mensen gedwongen elkaar op te zoeken, om hun kind naar de school of de voetbalclub in het dorp verderop te brengen. Dan zijn mensen op elkaar aangewezen. En dan hoor je: nu ken ik mijn burens, want hun kinderen rijden met me mee naar de school in het volgende dorp. Met andere woorden: scholen zijn er niet voor de leefbaarheid van dorpen. Ze kunnen er wel een bijdrage aan leveren. Wij zijn er om goed onderwijs te geven.'

Hetty 'Je kunt wel invloed uitoefenen op saamhorigheid. Bij ons in het dorp is een Syrisch gezin komenwonen. Ik wilde de moeder bij de school betrekken. Dan nodig ik haar uit, maar vervolgens draag

ik het contact over aan het betreffende oudergroepje. Zo'n initiatief wil ik best nemen. Want er is wel degelijk belangstelling voor elkaar. Maar ook schroom.'

Nicole 'Je moet het goede voorbeeld blijven geven. Als ik zelf geen goedemorgen zeg, kan ik dat van de kinderen ook niet verwachten.'

COA

Remko
(locatiemanager azc Azelo, Borne)
en David
(locatiemanager azc Almelo)

Hoe extreem sommige meningen ook zijn, als je in gesprek gaat, zijn de meeste mensen voor rede vatbaar, zeggen Remko en David van het Centraal Opvangorgaan Asielzoekers. Tegelijkertijd zitten die extremen dat gesprek in de weg: 'Je komt er niet aan toe.'

Remko 'De discussie over vluchtelingen wordt enorm scherp gesteld. In Enschede zag je enorm veel weerstand tegen de komst, voor tien jaar, van een asielzoekerscentrum. Een paar kilometer verderop kwam zonder ook maar een zuchtje tegenwind een noodopvang voor asielzoekers van de grond die een jaar zou openblijven.'

'Zelf zou ik bij wijze van spreken liever tien jaar lang dat asielzoekerscentrum voor mijn deur hebben, want dan weet je tenminste waar je aan toe bent. Maar het punt is: met het onderwerp 'vluchtelingen' wordt heel verschillend omgegaan. Je komt bijna niet in het midden samen.'

'Vorige week hoorde ik een radioreportage over de komst van twaalf alleenstaande mannelijke vluchtelingen in de wijk Charlois in Rotterdam, die 2900 huishoudens telt. Het dak ging eraf! Had je die mensen er gewoon gehuisvest, dan was het niemand opgevalen. De meeste mensen zien het verschil niet tussen een Marokkaan en een Syriër.'

'Mensen gaan los op wat zij ervaren. Het gaat niet om kennis en kunde, maar je hoort: 'Kijk eens wat er in Keulen is gebeurd.' Wat heeft 'Keulen' ermee te maken?'

'Ik weet niet of de tegenstellingen groter zijn geworden, maar de uitingen van die tegenstellingen in elk geval wel. Misschien valt het mee als je mensen één op één spreekt, maar in discussies worden de extremen opgezocht.'

David 'Natuurlijk zijn er in de opvang wel eens incidenten. Dat heb je in elke gemeenschap.'

REMKO MAAR ALS ER IETS GEBEURT, DAN DOEN WE ER WAT AAN.

David 'Sociale media dragen ook bij aan die extreme standpunten. De reacties die je daar ziet, zijn of heel erg vóór, of heel erg tegen. Op sociale media ventileer je je mening iets gemakkelijker. Ze zijn anoniemer.'

Remko 'En dan krijg je heel snel heel veel draagvlak. Terwijl het op sociale media vaak aan feiten ontbreekt. Sommige mensen halen al hun informatie van Facebook. Dan denk ik: oei, dat is levensgevaarlijk.'

David 'Neem het verhaal van die mevrouw die het had over twee Eritresche jongens en hen consequent moslims noemde. In Eritrea zijn de meeste mensen orthodox-christelijk. Dat vertelde ik haar, maar het wilde er niet in. Voor haar waren mensen met een kleurtje moslims.'

Remko 'Dat is niet kwaad bedoeld, dus daar ga je niet tegenin. Dat doe je pas als woorden worden gebruikt om een bepaalde setting te creëren. Ik zag op sociale media eens een discussie over kinderen die tweedehands fietsjes kregen. Mensen reageerden: 'Verdorie, ik kan voor mijn kind geen fiets kopen, en die asielzoekers krijgen alles. 'Maar als wij fietsjes gedoneerd krijgen, vragen wij ons natuurlijk af of we ze moeten aannemen. Wij denken na over ons werk. Het moet bij ons binnen niet luxer zijn dan aan de onderkant buiten.'

David 'Als het economisch een tijdje slecht gaat, gaan mensen altijd op zoek naar zondebokken. Toen er veel mensen uit het Oostblok kwamen, zag je diefstallen toenemen. En ook toen zag je dat iedereen over één kam werd geschoren.'

‘Maar wat VVD-voorman Frits Bolkestein twintig jaar geleden zei – en waarom hij werd verguisd – kan nu in het verkiezingsprogramma van de PvdA staan. We zijn te snel doorgeschoten van een situatie waarin je niets mocht zeggen tot nu, nu we alles mogen zeggen. Misschien komt er nu ook veel frustratie los hoor, juist omdat we bepaalde meningen zo lang niet mochten uiten. Het is goed dat die ruimte er nu is, en dat mensen de discussie aandurven. Maar dan moet je wel naar elkaar willen luisteren, en dat ontbreekt.’

Remko ‘Het gaat om de verbinding. Om het gesprek. Om delen waar je mee bezig bent. Maar daar kom je niet aan toe. Zou je dat gesprek aangaan, dan vermoed ik dat het met de tegenstellingen nu niet veel anders is dan in het verleden.’

‘Maar in Enschede leidde het voortraject ertoe dat mensen er níet meer voor open stonden. Op zeker moment ontstond er een groepje dat zei: ‘Wij timmeren erop los’ en bij de wethouder in de tuin ging staan. Zulke dingen zijn beangstigend.’

‘Ik had in Enschede graag een asielzoekerscentrum zien komen, gewoon om te bewijzen dat de tegenstanders ongelijk hadden. Als het je lukt om daar een jaar lang geen incidenten te laten plaatsvinden, kun je zeggen: zie je wel jongens, het valt mee. Na zo’n jaar mag er best iets gebeuren, want dan heb je inmiddels draagvlak.’

‘Maar er is altijd een groepje - dat kleine Gallische dorpje - dat je nooit ofte nimmer bereikt. Dat is overal tegen, als een way of life. En daar hebben we in Enschede middenin geprikt.’

‘Iedereen daar omheen is bereid om in gesprek te gaan. Mensen mogen tegenstanders blijven, maar je bent wel in gesprek. Dat vind ik geen tegenstelling, maar een verschil van mening of inzicht - en dat is iets heel anders. Het woord ‘tegenstelling’ suggereert dat je er niet meer uitkomt.’

‘Wat ik vermoed, is dat veel weerstand niet eens zozeer is gericht op asielzoekers. Enschede kent veel inwoners die afhankelijk zijn van de sociale bijstand, van de gemeente. Er leeft onvrede over hun situatie, over de gemeente, en vluchtelingen vormen een stepping stone om die onvrede te uiten. Dat verzet had zich ook tegen de komst van een groot bedrijf kunnen richten. Er was sowieso sprake van negatief sentiment.’

David ‘Mensen zijn bang voor het onbekende. Wat je vaak ziet, is dat mensen zich verzetten tegen de komst van een asielzoekerscentrum, maar dat ze óók klagen als het centrum sluit. Want dan zijn de bewoners geen nummers meer, geen onderdeel van de zoge-

naamde asiel-tsunami of testosteronbommen. Dan zijn het mensen: Mohammed en Achmed die je tegenkomt in de supermarkt, waar ze vriendelijk hallo tegen je zeggen.'

Remko 'Polarisatie zie je maar af en toe. In het hele proces - van naar Nederland komen tot weer moeten vertrekken of een woning krijgen in Overijssel - zit het probleem eigenlijk alleen aan de voorkant.'

'Daar zit wat wrevel. Natuurlijk hoor je het als gemeente wanneer een jongere geen woning kan krijgen omdat er een vluchtelingenfamilie onder dak nodig heeft. Logisch ook. Er is schaarste op de huizenmarkt, dus daar bestaat de kans van verdringing. Maar je hoort nergens dat dit mensen met spandoeken de straat op doet gaan. Goed, in 'Rotterdam', maar dat was een excus.'

'En er zit angst, bijvoorbeeld bij ouders. Die stellen zich voor dat in zo'n asielzoekerscentrum een asielzoeker zichzelf in brand steekt en dat hun kinderen dat zien. Dat is niet realistisch. Om te beginnen zou dat centrum redelijk uit het zicht zijn, en bovendien komt het bijna nooit voor dat iemand zich in brand steekt. Maar mensen wilden 2 meter hoge hekken om de school. Ik vraag dan: waarom niet?'

David 'In Almelo maakten ouders van kinderen op een kinderdagverblijf zich zorgen. Zouden er nu allerlei alleenstaande mannen naar hun kinderen gaan gluren? Dat is oprechte zorg, en die begrijp ik. Dan gaan we in gesprek, en dan is het voorbij.'

Remko 'Eigenlijk zien we maar op een paar punten echte tegenstellingen. Los daarvan zit er op dit moment natuurlijk best wat sentiment in de samenleving. Er komt een grote groep Noord-Afrikanen binnen en wij krijgen dan de vraag: wil je Marokkanen opvangen? Dat is voor ons ook bijzonder, maar ze zijn er, dus vangen we ze op.'

'Maar het draagvlak voor de opvang van vluchtelingen verandert er wel door. Aanvankelijk, toen we het vooral over Syriërs hadden, kon alles. Alle deuren stonden op. Maar nu deze groep binnenkomt, beginnen burgemeesters wat te schuiven. Deels terecht, deels gestoeld op een paar incidenten. Kennelijk kan het draagvlak heel snel omslaan. Het gevoel wordt dan: er is altijd wat met het asielzoekerscentrum.'

'Wij liggen onder een vergrootglas en er zit ook altijd een oordeel bij. Maar of dat per se tot tegenstellingen leidt? Nee. Al gebeurt er in Borne de komende tijd elke week wat, dan nog gaan mensen niet

de straat op. Er is vertrouwen in de burgemeester, de politie en het COA. Mensen weten: het komt wel weer goed.'

David 'De opvang in Almelo bestaat ruim 25 jaar. Tot vorig jaar woonden er uitgeprocedeerde gezinnen die moeten terugkeren naar hun land van herkomst. Aanvankelijk was er juist veel protest tegen hun vertrek - van de wethouder, van de basisschool, van bedrijven waar asielzoekers stage liepen. 'Hun' mensen mochten niet weg. Zodra vluchtelingen bekenden zijn, is het zielig om ze weg te sturen.'

DAVID ZODRA VLUCHTELINGEN BEKENDEN ZIJN, IS HET ZIELIG OM ZE WEG TE STUREN

Remko 'Hier in Twente had je de ambtelijke en bestuurlijke regietafel. Toen de vluchtelingenstroom kleiner werd, was er al snel de neiging om te zeggen: klaar. Op zo'n moment weet je: ook in de publieke opinie is er minder oog en oor voor de zaak.'

'Bij ambtenaren zie je nog steeds een sense of urgency. Zij weten: er moet nog veel gebeuren. Er zitten immers nog statushouders in de opvangcentra, er wonen mensen in de stad die moeten gaan participeren en integreren.'

David 'Als asielzoekers bij ons binnenkomen, vragen we zo snel mogelijk wat ze kunnen en willen. Dat gaat van schoonmaken in de opvang zelf tot – voor de vergunninghouders – een werk- of stageplek. Je wilt mensen zo snel mogelijk laten participeren of integreren. Het is goed als mensen buiten de locatie zijn, al was het maar om boodschappen te doen in de plaatselijke supermarkt.'

'We geven ook trainingen waarin we vertellen: zo doen wij dingen in Nederland. We willen ervoor zorgen dat vluchtelingen Nederlanders begrijpen. Waarom nemen zij één koekje bij de koffie? We willen dat mensen die een verblijfstatus krijgen, zo snel mogelijk meedoen in de samenleving. We willen voorkomen dat mensen in de toekomst aangewezen zijn op een uitkering, de taal niet spreken en in een sociaal isolement raken, waardoor je later toch weer problemen krijgt.'

Remko 'Waar je ook vandaan komt, wat er ook met je is gebeurd, als je buiten het centrum komt, heb je je te houden aan de Nederlandse normen en waarden. In die zijn zijn wij de afgelopen paar jaar meer opvoedkundig aan de slag gegaan. Vroeger zeiden we: zo doen we dat in Nederland. Nu zeggen we: dit verwachten we van jou in Nederland. Het is een andere, scherpere benadering. En dat moet, want anders redden mensen het niet in de samenleving.'

Voor je het weet, zitten ze in de schuldhulpverlening of vereenzamen ze.'

'Ook instanties als gemeenten en VluchtelingenWerk moeten er daarom veel meer bovenop zitten, veel eerder contact leggen. Plak er een vrijwilliger aan. Houd inloopochtenden met vrijwilligersorganisaties, medewerkers van de sociale dienst en werkgevers. De winst zit erin dat je elkaar ontmoet. Zeker omdat het voor nieuwkomers heel ingewikkeld is om te weten waar ze terecht kunnen om dingen te regelen.'

'Je kunt die integratie er als gemeente niet meer even bij doen. Een kleine gemeente die er acht uur per week aan besteedt: dat kan echt niet meer. Grote gemeenten zetten een paar ambtenaren in en betrekken er vrijwilligers bij, maar ook daar lopen niet-zichtbare vluchtelingen rond. Daar maak ik me zorgen over.'

David 'Mensen zoeken elkaar toch op. Een gemeente als Almelo krijgt bijvoorbeeld ook te maken met vergunninghouders die zelf verhuizen.'

Remko 'We komen uit een periode van laissez-fair. Maar de samenleving stelt ons inmiddels andere vragen: Nederlands leren spreken móét tegenwoordig. Het COA geeft nu veel meer praktische handvatten over normen en waarden: participatie, man-vrouwverhoudingen, homoseksualiteit, vrijheid van godsdienst. Over wat en wel niet te doen in Nederland.'

Remko 'Wij hebben overigens evenveel last van mensen die tégen asielzoekers zijn, als van mensen die hen bij wijze van spreken wel willen doodknuffelen. Dat zijn mensen die alle vluchtelingen zielig vinden en hen liefst alles zouden geven. Zij ontnemen asielzoekers elke vorm van zelfstandigheid. Wij, gepokt en gemazeld als we zijn, denken dan: klopt dat wel? '

'Knuffelaars houden we dus zo veel mogelijk buiten de deur. Andere mensen nodigen we nadrukkelijk uit om eens te komen kijken. Dat is sowieso het enige dat je kunt doen om het verzet te verkleinen: de deuren openzetten en je de blaren van de tong praten.'

GEHANDICAPTEN

Fons Osseweijer, René Dinkelberg
(begeleider), Nathalie Hooijmans,
Wanda Rook en Peter Westerhuis

Participeren? Ze willen wel, maar het wordt hen onmogelijk gemaakt, zeggen vier gehandicapten uit Kampen. Ze zijn te druk met formulieren invullen, want ze staan bij voorbaat te boek als fraudeur.

René 'Ik ben buschauffeur. Ik zie dat mensen steeds asocialeler worden. Ook op de weg. Ik kom met een bus vol mensen aanrijden en automobilisten slingeren hun auto er gewoon voor, zodat ik vol op de rem moet en er mensen gewond raken.'

Wanda 'Het westen van Nederland komt steeds verder naar het oosten. Ik kom zelf uit het westen, dus ik vind het in Overijssel nog erg meevallen. Maar ik zie wel dat het zich opbouwt. Dat asociale gedrag dat in het westen inmiddels heel normaal is - ieder doet z'n eigen ding en het is ikke, ikke, ikke en de rest kan stikken - zie ik hier ook steeds meer. Het gebeurt me dat ik met mijn rolstoel in een winkel ben, en dat mensen voordringen. Of dat ze zeggen: kun je niet even aan de kant gaan, want ik heb haast en jij hebt toch geen werk, dus jij kunt geen haast hebben.'

Nathalie 'Iemand die in het gangpad van de supermarkt een etiket staat te lezen en gigantisch in de weg staat, dat moeten wij accepteren. Maar als wij het doen, is het: aso, ga aan de kant.'

Peter 'Ik zie de maatschappij inderdaad verharden. Kijk naar de

discussie over Zwarte Piet. Vroeger was het zoals het was. Niemand had het erover.'

Nathalie 'Wij moeten ons aanpassen aan Ramadan en al die andere feesten. Dan moet dat andersom natuurlijk ook.'

Fons 'Als ik onderweg ergens hulp bij nodig heb, bijvoorbeeld bij in de auto komen, en ik vraag iemand daarom, dan zijn ze vaak helemaal verstoord. Ik haal ze uit hun doen. Tien jaar geleden was zo iets geen probleem. Dan zat ik al in de auto voor ik er goed en wel erg in had. Nu is alles meteen moeilijk. Ik denk dat het ook komt doordat iedereen op een mobieltje loopt te kijken.'

René 'Ik zie ze de bus inkomen terwijl ze op hun mobieltje kijken. Of ze zijn aan het bellen. Ze checken in en lopen door. Goedemorgen is er niet meer bij. Ik vind dat asociaal. Als buschauffeur voel ik me op zo'n moment gekleineerd.'

Fons 'Je wordt genegeerd omdat dat beeldscherm belangrijker is.'

Nathalie 'Toen ik achttien jaar geleden net in een rolstoel zat, had ik eens hulp nodig in de supermarkt. Ik vroeg het aan een bejaarde vrouw met een rollator. En wat je niet verwacht van een bejaarde, was de opmerking: het kan nog praten ook.'

Wanda 'Er zijn ouderen die echt denken dat je, als je in een rolstoel zit, niet alleen lichamelijk beperkt bent, maar kwijlend in een hoekje moet gaan zitten.'

Nathalie 'Jongeren ook. Maar vooral ouderen.'

FONS **OUDEREN ZIJN OPGEGROEID IN EEN TIJD WAARIN MENSEN MET EEN BEPERKING WERDEN WEGGESTOPT IN DE BOSSEN. HET IS NU ANDERS, MAAR VOOR DIE GENERATIE IS DAT NOG HEEL MOEILIJK.**

Wanda 'Arabische mensen die hier naartoe komen, brengen dat beeld weer terug.'

Fons 'Die komen uit een andere cultuur. Ze brengen hun eigen normen en waarden mee. En in hun eigen land worden mensen met een handicap of ziekte nog aan de kant geschoven. Hier in Nederland integreren zij tot in alle lagen van de bevolking.'

Wanda 'En dat heeft ook invloed op autochtone Nederlanders. Als

ik op straat een vriendin ten afscheid zoen, reageren moslims daar afkeurend op. Autochtone Nederlanders willen vervolgens niet buiten het plaatje vallen en passen zich aan. Dat gebeurt onbewust.'

'In de wijk in Schoonhoven waar ik 21 jaar heb gewoond, had je een heel grote groep moslims. En hoe langer ik daar woonde, hoe meer ik het hoekje werd ingedrukt waar ik niet in wil zitten: eng, bah, vies. Tot ik op zeker moment dacht: nu is het klaar. Ik wil gewoon weer mezelf zijn. Toen ben ik met mijn hulphond naast de moskee gaan spelen. Daardoor kwam er een dialoog op gang en ontstond een perfect contact met de ouderlingen. Zij zagen mij niet meer als anders, en mijn hond niet meer als onrein - want hij werkte voor zijn eten.'

'Ik forceer niks, maar ik wel wel graag de dialoog aangaan om zo'n mentaliteit te veranderen. Dat kun je niet in je eentje. De politiek zou dat op gang moeten brengen.'

Nathalie 'We willen natuurlijk allemaal ons best doen om het in de maatschappij draaglijker te maken. Ik organiseer bijvoorbeeld uitjes voor rolstoelers uit Kampen. Maar sommigen zijn gewoonweg angstig. Die moet je over de drempel trekken.'

Fons 'Je moet uit je comfort zone komen. Voor mensen met een beperking is dat extra moeilijk. Zeker als je heel beschermd en betuttelend bent opgevoed. Zelf moest ik naar een gewone school. Ik ben gepest, ik ben geschopt, ik ben geslagen. Vervolgens had ik vier mooie jaren in het aangepast onderwijs. En daarna de wijde wereld is. Maar ook voor mij is elke stap uit mijn comfort zone een echte stap.'

Wanda 'Het wordt sowieso weer moeilijker voor ons. En daar heeft Rutte geen goed aan gedaan. Dit kabinet maakt het ongelooflijk moeilijk om gewoon je leven te leven. Er zijn zoveel regels! Ik ben zes maanden bezig geweest om één zorgverlener goedgekeurd te krijgen. Er moest een zorgplan komen, en een zorgbeschrijving, en een contract, en nog even dit, en nog even dat, en toen stond er een lettertje verkeerd, enzovoorts.'

Fons 'Soms ben je maanden bezig om alles rond te krijgen met al je hulpverleners, en dan stuur je de boel op en dan krijg je te horen: tja, we hebben net vorige week een nieuw formulier ingevoerd.'

Wanda 'Zulke dingen maken mij boos en verdrietig. Ik leef in een land waar ik als persoon met een beperking bij voorbaat wordt gezien als fraudeur 'want er zijn er te veel die ongeoorloofd in een rolstoel zitten'. Pardon? Doe ik dit voor de lol, dan?'

Nathalie 'Je bent uiteindelijk harder aan het werk dan gezonde mensen. Terwijl je hartstikke ziek bent en het al moeilijk vindt om elke dag het beste van jezelf te laten zien. Dat is ontiegelijk zwaar. Tien keer zo zwaar.'

Fons 'En het doet soms pijn tot op het bot. Je moet alsmaar dingen bewijzen, of voor de zoveelste keer papieren invullen voor dezelfde instantie. Daar ben je lang mee bezig. En als het niet goed gaat, word je ook nog afgeblaft aan de telefoon.'

Wanda 'Je loopt soms tegen muren op in regelland. En dan krijg je ook nog domme vragen gesteld. Plus: er is geen continuïteit. Ik heb nu een stabiel team, maar ik heb ooit eens geteld hoeveel nieuwe zorgverleners mij in een maand tijd, bloot in bed, hadden verzorgd. Dat waren er ruim dertig - aan wie ik me letterlijk moest blootgeven. Je gaat je afvragen: waarom draag ik eigenlijk nog kleding? Het zou een verademing zijn om een paar jaar lang dezelfde zorgverleners te hebben. Zodat je ook niet meer elke keer hoeft uitleggen wat je mankeert, en wat ze moeten doen als het fout gaat.'

Peter 'Dat zijn allemaal invloeden uit Amerika.'

WANDA **JA. DE MAATSCHAPPIJ WORDT HARDER. EN JE MOET STEEDS MEER GAAN BEWIJZEN DAT JE IN JE RECHT STAAT.**

Nathalie 'Ik ben net verhuisd. Ik heb een speciale stoel nodig. Nu ik in een nieuwe gemeente woon, moet ik weer helemaal opnieuw gaan bewijzen dat dit voor mij geen luxe is, maar een noodzaak. Dus ik moet wéér aan de slag met ergotherapeuten en de hele reutemeteut.'

Fons 'Hulpverleners moeten overal een handtekening of vinkje voor zetten. Ze zijn allemaal doodsbenuwd om fouten te maken. Alleen al om mij een paracetamolletje en een glaasje water te geven, is er een heel protocol. En voor de simpelste pillen trekken ze hun handschoenen aan. Hallo!'

'Niemand wil verantwoordelijkheid nemen. Iedereen schuift het af. Ik woon nu in een Fokus-woning, dus zelfstandig. Maar als het erop aankomt, is alles wat er gebeurt mijn eigen verantwoordelijkheid, want ik heb opdracht gegeven.'

Wanda 'Zelfs in de participatiemaatschappij krijgen wij een stempel opgedrukt. We worden niet meer weggestopt in de bossen; dat is een verbetering. Maar door al die rugzakjes en stempeltjes hangt er meteen een waas om je heen van: pas op, protocollen. Het is

sowieso al moeilijk om los van je beperking te worden gezien. Ik wil gewoon Wanda zijn. Maar ik ben natuurlijk al gauw Wanda-in-die-rolstoel.'

Fons 'En bij de thuiszorg bestaan wij niet eens. We worden op één hoop gegooid met ouderen.'

René 'We zijn allemaal mensen. Daar gaat het toch om?'

Wanda 'Precies. In het systeem moet je dat stempeltje hebben om in aanmerking te komen voor voorzieningen. Laat mij in de gewone wereld alsjeblieft stempelloos zijn. Maar mensen maken in hun hoofd al een plaatje van me, nog voordat ze me kennen.'

Fons 'Veel mensen hangen allerlei betekenissen aan zo'n stempeltje. O, jij kunt niet nadenken. O, jij kunt niet dit of dat.'

Wanda 'Eigenlijk word je juist door het in het leven roepen van allerlei regelingen en zoiets als de Participatiewet weer buiten de maatschappij gezet. Want de teneur is toch: kijk, ze doen nog niet mee.'

Peter 'De regering zegt: iedereen moet kansen krijgen en meedoen. Maar er is zo'n ontzettende overkill aan wet- en regelgeving, dat er van participatie geen sprake kan zijn.'

Wanda 'Je moet zoveel regelen, dat je geen tijd hebt om te participeren.'

Nathalie 'Zo'n Participatiewet, dat is iets dat wordt opgelegd. Dat werkt niet.'

Fons 'Het begint er al mee dat de wereld fysiek niet toegankelijk is voor iemand in een rolstoel.'

Wanda 'De overheid zou juist de mensen om wie het gaat moeten betrekken bij beeldvorming en wetgeving.'

Fons 'Praat niet óver ons, maar mét ons.'

Wanda 'Ik vind dat 'Den Haag' het goede voorbeeld moet geven door ons er meer bij te betrekken. Bijvoorbeeld door zich zelf ook eens aan de afgesproken percentages te houden en genoeg mensen met een beperking in dienst te nemen.'

Fons 'De Participatiewet werkt niet. Iedereen doet z'n best om er onderuit te komen.'

Wanda 'Ja. En dat een loodgieter niet altijd iemand met een beperking in dienst kan nemen, dat snap ik. Maar als de overheid niet eens zelf het goede voorbeeld geeft... Zelfs de Tweede Kamer is niet fatsoenlijk toegankelijk als je in een rolstoel zit.'

Fons 'Daar komt bij: de overheid mag fouten maken. Wij niet. Als ik een fout maak, krijg ik een rekening. Als de overheid met mijn pgb blundert, is het: sorry, foutje.'

Wanda 'En dat hoor je dan vijf keer in een jaar. Het is continu jij-bakken.'

Fons 'Als het fout gaat, ligt het altijd aan de zorgvrager.'

René 'Er gebeuren ook positieve dingen natuurlijk. Maar toch zie ik dat jullie weinig respect krijgen. Als ik samen met Peter met de trein reis, is er bij het in- en uitstappen niemand die even wacht tot hij in of uit de trein is geholpen.'

Fons 'Dat gaat heel diep. Dat raakt je tot op het bot.'

PETER **HET IS EEN MENTALITEITS- EN OPVOEDINGSKWESTIE.**

Nathalie 'Je hebt te maken met angst en aso gedrag.'

René 'Er worden geen normen en waarden meer aangeleerd.'

Wanda 'Juist. En die moeten terugkomen. Kampen is bijvoorbeeld heel kerkelijk. Maar 'heb uw naaste lief zoals u zelf', dat kennen ze hier net zo min als in de rest van Nederland. Of in de wereld.'

Nathalie 'Ik had een zwaargelovige hulpverleenster. Ze ging drie keer per dag naar de kerk. Helaas had ze zelf een zwaargehandicapte dochter - ook geestelijk mankeerde het meisje van alles. Ze nam haar nooit meer naar de kerk. Toen heb ik op zeker moment gezegd: jullie zijn zo trouw aan de kerk, waarom neem je je dochter niet mee? Mijn hulpverleenster zei: ik ben bang dat ze herrie maakt en de dienst verstoort. Waarop ik zei: ik ben niet gelovig, maar God accepteert toch iedereen? Ze heeft haar dochter meegenomen naar de kerk, en ze is me eeuwig dankbaar.'

Wanda 'Maar hoe zwaarder de kerk en hoe zwarter de kousen, hoe meer je als gehandicapte met de nek wordt aangekeken. Want je bent een fout. Je hoort niet bij God.'

Wanda 'Ik ben beticht van erfzonde, van niet goed genoeg geloven, van fouten maken nog voordat ik was geboren.'

Peter 'Je bent een product van de duivel.'

INDISCHE OUDEREN

Peter Camerik, Christine Jacobs,
Tony Kuschel, Eugène Briët,
Cisca Kok en Nol Kok

Het is fijn dat Nederland vluchtelingen zo goed opvangt, vinden de zes leden van de Indische Koempoelan Almelo '90. Was dat destijds bij hen ook maar zo gegaan.

'Ik voel me zeer Indisch', vertelt **Eugène**. 'De laatste jaren eigenlijk des te meer door de behandeling van wat ik noem niet-erkende vluchtelingen. Ik ben daar enorm kwaad om. De Indo's zijn niet van ganser harte naar Nederland gekomen. Ze hebben have en goed moeten achterlaten door de situatie onder Soekarno in Indonesië.'

'Daar komt het Traktaat van Wassenaar uit 1973 nog bij. Daarin is bepaald dat Indonesië Nederland 682 miljoen gulden betaalde als compensatie voor de mensen die zijn gevlucht. Veel van dat geld is niet naar de Indische Nederlanders gegaan. Er is 252 miljoen euro verdwenen – waarschijnlijk in de staatskas. Ik voel me nu geroepen om mijn mond open te doen, want de Indische Nederlanders zijn op zeer grove wijze tekortgedaan.'

'Mijn vader was bij de Spoorwegen in Indonesië. Hij kwam naar Nederland met een wachtderegeling die was gebaseerd op zijn Indonesisch inkomen. Dat was een aardig inkomen. Maar het eerste waarmee wij in Nederland werden geconfronteerd, was dat we zestig procent van dat inkomen moesten inleveren. Daarnaast moest hij allerlei voorschotten – zoals de reiskosten – tot op de laatste cent

afbetalen. Dat was de eerste prik in mijn achterste. Ik was 15 toen ik in Nederland kwam, maar ik let goed op, en dit soort dingen vind ik niet eerlijk.'

'Ik ben me er sowieso van bewust dat ik anders ben, omdat ik ergens anders vandaan kom. Maar alles wat mijn lotgenoten is overkomen, gaat in tegen mijn gevoel voor rechtvaardigheid.'

'Ik vind het vooral voor mijn ouders zo triest', zegt **Christine**. 'Zij hebben zo hard moeten werken om alles terug te betalen. Als je dan ziet wat vluchtelingen nu krijgen... Ze krijgen veel meer dan wij ooit hebben ontvangen.'

'De overheid bemoeide zich met alles', herinnert **Peter** zich. 'Dan kwamen er twee heren uit Den Haag die mijn moeder vertelde dat ze geen meubels mocht kopen bij een katholieke zaak. Ze moest naar een protestantse zaak.'

Eugène 'Protestanten werden in het noorden geplaatst, katholieken in het zuiden. En in het begin ging er zelfs iemand met je mee om kleding te kopen.'

Peter 'En die zestig procent werd ook ingehouden op de kinderbijslag. Mijn vader was hoog opgeleid – hij deed de hts in Soerabaja – maar hier in Nederland kreeg hij een bezem in zijn handen geduwd en moest hij de werkplaats aanvegen. Dat was zo vernederend. Indonesische diploma's waren rechtsgeldig in Nederland, maar daar werd glashard over gelogen. Dat maakt me nog steeds boos.'

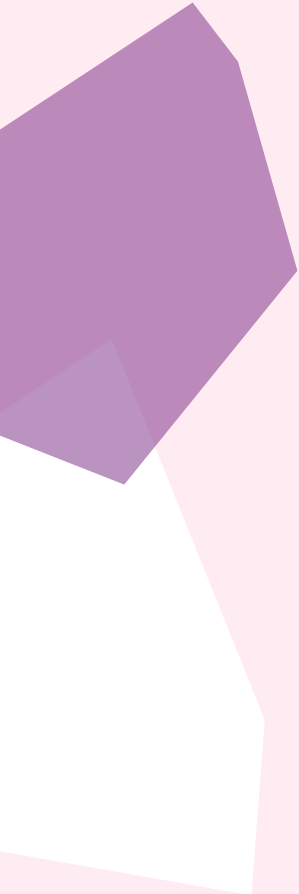
'Dat je anders was, werd je echt op je neus gedrukt. Je was een bruintje. Je kreeg van alles naar je hoofd. Maar ik respecteer mijn cultuur en die draag ik ook uit. Ik ben een Indo en blijf een Indo. Maar je moest wel integreren. Mijn familie werd door het hele land verspreid. We mochten niet bij elkaar in de buurt wonen.'

NOL

JE KUNT DE INDISCHE NEDERLANDERS EIGENLIJK NIET VERGELIJKEN MET DE ALLOCHTONEN VAN NU. DE WET - ALS JE IN HET BUITENLAND BENT GEBOREN, BEN JE ALLOCHTOON - GELDT IN WEZEN NIET VOOR INDO'S.'

Cisca 'Wij hadden Nederlandse voorouders en werden in die traditie opgevoed. Wat ik jammer vind, is dat de Nederlandse bevolking destijds niet over ons is voorgelicht. Over wat wij waren. We waren op Nederlandse scholen geweest. We spraken Nederlands.'

Eugène 'Ik herinner me dat schooldirecteuren mij vertelden dat ik niets waard was. Eerst op de mulo, later toen ik naar de hbs wilde. Ze zeiden: je kunt beter naar de ambachtsschool. Maar dat gaf mij juist de drive om mijn diploma's te halen. Het was een aansporing om me te bewijzen.'

Christine 'Nu er die problemen zijn met vluchtelingen, merk je dat Nederlanders ons weer meenemen in de flow. Ze zijn vergeten dat wij al waren geaccepteerd. We moeten weer opnieuw beginnen.'

Eugène 'Soms word je genegeerd.'

Christine 'Het voelt een beetje unheimisch. Maar als mensen je beter kennen, valt het wel mee.'

Tony 'We zijn natuurlijk ook allemaal gepensioneerd. Op deze leeftijd ben je meer bezig met je eigen cultuur. Of het bewust is of onbewust, maar je sluit je af voor de Nederlandse samenleving. Tenzij je actief bent in verenigingen waarin je met autochtone Nederlanders omgaat.'

Cisca 'Indo's zijn ook heel bescheiden.'

Tony 'Je kunt het van twee kanten bekijken: zoek je contacten op, en wat verwacht je van anderen?'

Nol 'De beheerder van ons wijkgebouw vindt de bijeenkomsten van onze Koempoelan altijd zo leuk. Hij heeft wel eens geprobeerd iets soortgelijks voor de wijk te organiseren. Maar daar kwam geen respons op. Zo'n wijk heeft niet iets gezamenlijks, terwijl de Indische groep dat wel heeft. Het is een gevoel, een houding, een sfeer. Het zijn de omgangsvormen.'

Tony 'Je voelt je thuis.'

Cisca 'Je voelt je niet constant anders. Dat is in het dagelijks leven wel zo. Je kunt heel gewoon tussen de mensen zijn, en opeens – door een vraag of opmerking – merken: o ja, ze zien me anders.'

Peter 'Als je onder elkaar bent, heb je een gemene deler. Je hebt dezelfde achtergrond. Dat scheidt een band.'

Tony 'Rutte en Wilders hebben ook een Indische achtergrond. Wilders uit wat wij stilzwijgend denken. Wij zijn natuurlijk opgegroeid tussen moslims, maar destijds merkte ik daar niets van. Als ik een sateetje at, vonden zij dat niet erg. Maar tegenwoordig moet je er rekening mee houden. Als je naast een Turk zit en je eet een saté-

tje, dan schuift hij weg. Dan denk ik: goh, gaat het zo ver?’

Eugène ‘Er waren allerlei geloven in Indonesië, maar destijds was er geen verschil. Met moslims waren er nooit problemen. Zij waren gematigd. Nu zijn ze extremer geworden, ook in Indonesië. Dat extreem godsdienstige dat uit het Midden-Oosten komt...’

Tony ‘Het maakt me niet direct bang, maar ik ben er wel steeds mee bezig. Soms denk ik na een opmerking van Wilders of Trump: hij heeft gelijk. Maar als ik er dan langer over nadenk, vraag ik me af of dat inderdaad zo is. Want je doet bevolkingsgroepen tekort. En waarom toch? We moesten wat milder zijn. Ik heb soms het gevoel: er is ons onrecht aangedaan. Waarom krijgen vluchtelingen nu wel van alles, en wij destijds niet. Maar de maatschappij is tegenwoordig gewoon veel socialer.’

Eugène ‘Het gaat om het gevoel dat je niet wordt gewaardeerd. Wij moesten alle voorschotten die we kregen tot de laatste cent terugbetalen. Nu krijgt een asielzoeker een fiets cadeau. En als hij per se een andere wil, krijgt hij ook zijn zin.’

CISKA

WIJ KWAMEN NAAR NEDERLAND IN EEN ANDERE TIJD. IK VIND HET GEWELDIG DAT ECHE VLUCHTELINGEN ZO GOED WORDEN OPGEVANGEN. MAAR ER ZIJN NATUURLIJK OOK GELUKZOEKERS.

Eugène ‘Nou ja, het leidt ook niet tot een opstand onder Indische Nederlanders. Maar soms wel tot de gedachte: moet dat allemaal?’

Tony ‘Er komen wel eens wat frustraties naar boven.’

Eugène ‘Ik vind het heel positief dat vluchtelingen goed worden ontvangen. Maar het wordt overdreven. Zo’n gezin krijgt 40 euro per persoon per week. Daarvan denk ik: kan dat niet anders? Wat meer gericht op het dagelijks leven?’

Peter ‘Er zijn nog steeds hele generaties Turken die geen Nederlands spreken. Mijn vader zei destijds: we zijn nu in aardappelland, en we houden ons aan de regels die hier gelden. Tegenwoordig krijgen mensen die duw in de rug niet meer. Er is geen stok achter de deur.’

Eugène ‘Wij móesten ons aanpassen. En als we problemen hadden, bijvoorbeeld met de taal, dan hielpen we elkaar.’

Peter 'Mijn zoon voelt zich ook wel een Indo. Hij is Indonesisch gaan leren. Mijn dochter niet. Dat is een echte aardappeleetster.'

Cisca 'Naarmate ze de 40 jaar naderen, krijgen ze meer interesse in hun geschiedenis.'

Nol 'Kleine kinderen maakt het niks uit of je een Turk bent, of een Indo, of iets anders. Ze accepteren elkaar. Dat zie ik aan mijn kleinzoon.'

Peter 'Toch zie ik mijn eigen kinderen andere Indo's opzoeken.'

Cisca 'Ja, dat is bij ons ook zo. Ze hebben iets met elkaar gemeen. Net als ouderen eigenlijk. En dat is maar goed ook, want door de bezuinigingen verdwijnt er van alles.'

Nol 'Het nieuwe beleid is erop gericht dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen. Maar de overheid vertelt er niet bij hoe je dat voor elkaar moet krijgen. Ik merk dat de gemeente Almelo niet genoeg begrijpt van de denkwijze van Indische ouderen. Indo's vragen niet om hulp.'

Cisca 'Je vertelt niet over je sores. Die houd je binnenshuis.'

Eugène 'Indo's denken ook vaak: wat kost zoiets? We zijn afwachende mensen. We ondernemen niet snel iets zelf. Een gemeente moet zich verdiepen in alle nieuwe culturen waarmee ze te maken krijgt. Ze moet zich afvragen: wat zijn dat voor mensen, wat zijn hun gewoonten en gebruiken?'

Nol 'Maar als nieuwe groepen na twee generaties nog steeds geen Nederlands spreken, blijft er afstand bestaan.'

JONGERENRAAD

Peter (20), Monique (18),
Machiel (18), Katinka (16),
Erdem (16), Jan (17) en Anna (17)

De leden van de Jongerenraad Overijssel zien vooral een kloof ontstaan tussen hoog- en laagopgeleiden. Zelf horen ze bij de elite, vinden ze. En dat brengt schuldgevoel met zich mee. Ze hopen op meer gelijkheid.

Jan 'Als je in een bepaalde omgeving opgroeit, is het erg moeilijk om met mensen daarbuiten om te gaan. Ik kom zelf uit een klein dorpje. Een van mijn vrienden is de enige buitenlander met wie ik ben opgegroeid. Ik denk dat de inwoners van mijn dorp niet veel mensen met een andere achtergrond tegenkomen en er daardoor misschien ook minder voor openstaan. Als ik in de voetbalkantine discussieer over de verkiezingen, dan gaat het altijd richting de rechterkant van het spectrum. En dat versterkt elkaar heel erg.'

Anna 'Mijn omgeving best liberaal, heeft een open blik. Maar zelfs ik krijg te horen: kom 's avonds maar niet in die buurt, want daar wonen allemaal Turken en je weet nooit wat er kan gebeuren met een meisje met blond haar. Misschien komt het door het nieuws, of doordat andere mensen zo praten. Je versterkt elkaar inderdaad.'

Monique 'Ik heb mijn moeder meermaals gediscussieerd over hoofddoekjes. Mijn standpunt is: als het een onderdeel van hun geloof is, laat hen. Mijn moeder vindt het een vorm van zichtbare onderdrukking. Ze heeft er moeite mee. Ik probeer zo open mogelijk te zijn, maar soms schrik ik van mezelf. Als ik langs een jongen

loop met een Turkse achtergrond, draai ik mijn tas iets naar voren. Bij een oer-Hollandse jongen niet.'

Erdem 'Ik merk vooral verschillen tussen links en rechts. Ik ben zelf nogal links, en dan word je aangetrokken door mensen die hetzelfde denken. Op school zie ik dat ook veel. Er is een tweedeling tussen liberaal en socialistisch. En tussen Nederlanders en buitenlanders. Ik heb een diverse vriendengroep, maar dat heeft ermee te maken dat wij mensen zijn die elkaar accepteren. Die tweedeling komt door de media. Mensen krijgen het idee dat een hele bevolkinggroep slecht is. Dat drijft groepen uit elkaar.'

Katinka 'Ik kom uit Haarlem, en de buurt waar ik woonde is na mijn vertrek steeds 'zwarter' geworden. Met mijn ouders heb ik het er vaak over dat ik me ervan bewust moet zijn dat ik nu in een klein dorp woon. Iedereen is er wit. Al mijn vrienden zitten op de havo of het vwo. Ik kan wel zeggen dat ik een diverse vriendengroep heb, maar dat is eigenlijk niet zo. Ik behoor tot de witte elite. Laatst zei mijn aardrijkskundelerares: jullie zijn degenen die moeten zeggen: doe niet zo raar, kijk ook eens naar een ander.'

Anna 'Mijn beste vriendin zit op het mbo. Op een feestje hoor ik een andere vriend, die rechten studeert, praten over de mbo-mentaliteit en zeggen dat vind ik een beetje mbo-achtig. Wacht even! Dat jij rechten studeert, maakt je niet beter. We zijn allemaal mensen.'

Monique 'Mijn zusje gaat een vmbo-opleiding voor het leger doen. Ik zou dat zelf niet kunnen, maar ik ben ongelooflijk trots op haar. De rest van het gezin doet havo en vwo, en thuis lijkt zij zich minderwaardig te voelen. Maar wij zijn niet slimmer. Zij is gewoon meer praktisch ingesteld. Ze is soms wel voor de PVV, terwijl ik die partij populistisch, racistisch en discriminerend vind. Maar mijn zusje krijgt heel andere beelden mee op het vmbo.'

ANNA WE WORDEN HEEL ERG IN KAMPEN GEDREVEN. EN ALS JE EENMAAL IN EEN KAMP ZIT, GA JE ELKAAR OPSTOKEN. JE MENING WORDT ALLEEN MAAR EXTREMER

Jan 'Ik denk dat de PVV heeft kunnen ontstaan door meerdere dingen. Om te beginnen voelen laagopgeleiden zich soms minderwaardig ten opzichte van hoogopgeleiden. En de laagopgeleide autochtonen voelen zich genegeerd omdat de aandacht van de politiek vaak ligt bij bijvoorbeeld het vluchtelingenvraagstuk. Dat kan resulteren in een aversie tegen immigratie.'

Erdem 'Daar heb je een punt. Hoopopgeleiden vormen één groep. Die mensen respecteren elkaar. En dan heb je de groep laagopgeleide buitenlanders. Die distantieert zich het meest van de samenleving. De overblijvende groep bestaat uit laagopgeleide Nederlanders. En dat zorgt voor het sentiment dat zij worden uitgesloten. Dat niemand hun belangen behartigt.'

Anna 'Als je je uitgesloten voelt, ga je je gedragen naar je stereotyperende beeld. Dan denk je: als ze me niet willen, zal ik ze laten merken waarom. Ik snap dat.'

Monique 'Natuurlijk. Als iemand mij een bitch vindt, word ik nog bitchy-er.'

Anna 'Dus als je mensen almaar hoort protesteren tegen asielzoekerscentra, en ze gaan aan de overkant lopen als jij eraan komt... dan begrijp ik dat je je anders gaat gedragen.'

Jan 'Ik denk dat hoogopgeleiden over het algemeen abstracter kunnen denken. Erdem is links en heeft een migratie-achtergrond, ik ben rechts en ben autochtoon. Maar als wij met elkaar in discussie gaan, doen we dat op een respectvolle manier. We zoeken de nuance op.'

Monique 'De elite distantieert zich zelf ook. Ik trek vooral naar andere hoogopgeleiden. Dat heeft niets te maken met capaciteiten. Wij hebben alleen geleerd om onze argumenten beter te verwoorden. Als mbo'er zul je minder snel je mening durven geven, want die wordt toch onderuit gehaald. En dan denk je misschien ook dat je mening minder wordt gewaardeerd.'

Anna 'Het is nog erger. Zo'n mening wordt geïnvallidiseerd. Er bestaat vaak een houding van: waarom zou ik als bachelor naar jouw mening luisteren, terwijl jij op het mbo zit?'

Erdem 'Scholen werken daaraan mee. Havo en vwo zitten aan één kant van een gebouw, de lagere opleidingen aan de andere kant. Zo veroorzaakt je dat groepen minder met elkaar in contact komen. Het is een trechter waarmee je maar op één punt kunt uitkomen.'

Anna 'En reken maar dat je je daarnaar gedraagt.'

Erdem 'Precies. Maar dat is niet goed om elkaar te leren kennen en het verschil kleiner te maken.'

Katinka 'Je ontkomt niet aan verschillen. Op de basisschool zit je met alle niveaus bij elkaar. In theorie had ik dus lager opgeleide

vrienden kunnen hebben. Maar dat is niet zo.'

Machiel Wind 'Iedereen heeft zijn eigen omgangsvormen op school, daarom willen veel jongeren niet met elkaar optrekken. Waar je echt met elkaar in contact komt, is op je bijbaantje. En op sportclubs. Daar gaat het niet over niveau.'

Erdem 'Mensen denken in stereotypen, ook als het om autochtoon en allochtoon gaat. Ik denk dat dat vooral komt door sociale media. En programma's als Opsporing verzocht, waar je alleen Marokkanen ziet. Dat spoort aan tot een verdeling.'

Monique 'Ik was drie jaar bevriend met een meisje met een Armeense achtergrond. Maar als ik haar iets vroeg, kreeg ik geen uitleg. Ik zou de Armeense cultuur toch niet begrijpen. En dat heb ik vaker meegemaakt. Bijvoorbeeld met kinderen uit gebroken gezinnen. We begrijpen elkaar niet.'

Jan 'Mensen zoeken automatisch gelijkgestemden op. Dat doe je van nature.'

Emma 'Daarom is het zo belangrijk om te mixen. Je moet niet alleen in aanraking komen met mensen die hetzelfde zijn als jij.'

KATINKA

ALS JE VRIENDSCHAP SLUIT MET IEMAND UIT EEN ANDERE GROEP, IS DAT VOOR DE BUITENWERELD ME-TEEN IETS BIJZONDERS. DAT ZEGT AL IETS OVER HOE WEINIG HET VOORKOMT.

Jan 'Als ik op de voetbalclub over politiek discussieer, vind ik dat superinteressant. Ik wil weten: wat maakt dat jij dit standpunt inneemt?'

Machiel 'Verschillen scheppen wantrouwen. Mijn vader is laagopgeleid. De overheid neemt beslissingen die ook hem aangaan. Bestuurders moeten transparant zijn om te voorkomen dat mensen denken: naar mij wordt niet geluisterd.'

Erdem 'Je moet al op jonge leeftijd in aanraking komen met mensen met een andere achtergrond. Anders komen we niet uit deze vicieuze cirkel.'

Monique 'Je kunt veel van elkaar leren. Diversiteit in de samenleving is belangrijk om iets te bereiken. Je moet mij niet vragen om een

geweer te pakken en dit land te verdedigen. Ik zou het ondanks mijn opleiding niet kunnen. Mijn zusje raakt in paniek als ze een debat moet voeren. Maar we zijn allebei nodig. Zij, als mens van de praktijk, misschien wel meer dan ik.'

Jan 'Het gekke is: als wij als hoogopgeleiden proberen het probleem op te lossen, dragen we bij aan het probleem.'

Monique 'Precies. Dan zijn we aan het betuttelen.'

Katinka 'Ik denk dat de elite juist het initiatief moet nemen om vaker met elkaar te praten. Het verwijt is immers dat wij niet luisteren.'

Erdem 'Wij praten hier ook in wij en zij. Arm en rijk, Nederlander en niet-Nederlander, laag- en hoogopgeleid: we zijn niet hetzelfde en dat merk je. Ik vind dat verschrikkelijk irritant. Dat is geen goede houding.'

Peter 'Je kunt alles samenvoegen, maar je kunt mensen ook als individu bekijken. Dat past in de trend in de samenleving. Iedereen kan zelf het verschil maken.'

Monique 'Het loopt natuurlijk op verschillende punten vast. De een heeft moeite met autochtonen, de ander met hoogopgeleiden.'

Anna 'Het wordt alleen maar erger.'

Machiel 'Hier aan tafel wordt vrij denigrerend gesproken over PVV-stemmers. Maar dat zijn wel mensen met een eigen standpunt en een plan. Ik sta er niet achter, maar als je zo over PVV-stemmers praat, schep je nog meer tweedeling.'

Katinka 'De achterban van de PVV heeft een punt met alle problemen die zij ziet. Maar de oplossing...'

Erdem 'Je moet problemen niet ontkennen, maar de juiste oplossingen bedenken. Daar gaat het fout.'

Monique 'Ik denk dat discriminatie op afkomst de komende jaren erger wordt, mede door Trump en de oplossingen van de PVV. Het zit dan vooral op ras en opleidingsniveau. Geslacht en seksualiteit wegen minder zwaar dan vroeger.'

Machiel 'Ik kan me inderdaad niet voorstellen dat ik meisjes anders zou behandelen dan jongens. Dat zal helemaal verdwijnen.'

Katinka 'Ik denk dat dat tegenvalt. Hillary Clinton was voor veel

mensen geen optie als president omdat zij een vrouw is.'

Machiel 'Maar die kiezers zijn allemaal ouder dan wij. Wij zijn de toekomst. Wij hebben straks de banen. En ik kan me niet voorstellen dat ik iemand ga beoordelen op geslacht.'

Anna 'Vrouwen worden nog steeds achtergesteld, maar dat verdwijnt inderdaad. Ik denk dat rassendiscriminatie en het verschil tussen arm en rijk wel groter worden.'

Erdem 'Maar hoe komt dat?'

Anna 'Dat is de ontevredenheid van de laagopgeleide blanke Nederlander. Die denkt: ik word niet gehoord, ik krijg niet mijn zin, daar heb ik een zondebok voor nodig. Allochtonen, nieuwe mensen, zijn de gemakkelijkste zondebok. Ik denk dat het eerst erger moet worden, voordat het beter wordt.'

Jan 'We zitten in een proces dat tijd nodig heeft. Maar ik heb het idee dat het allemaal erg wordt gepusht. Zwarte Piet moet weg, alle oer-Hollandse tradities ook. Weg, weg, weg. Het tempo waarmee we dingen proberen te veranderen, zorgt voor angst onder de bevolking.'

Erdem 'Je moet ook over alles een mening hebben. En die moet je uiten. Dat is toch gek? Als ik niets weet van landbouw, kan ik er toch ook geen mening over hebben? Maar als het over vluchtelingen gaat, moet dat wel. En die mening moet je dan ook op Facebook gooien.'

Katinka 'De feiten worden ook genegeerd. Veel vluchtelingen zijn hoopopgeleid. Mijn dorp telt drie vluchtelingen, maar dat zijn dus wel chirurgen en zo. Ze worden alleen gezien als 'de vluchteling'. Dan moeten ze in het dorps huis hapjes maken uit hun cultuur. Alsof het aapjes zijn. Jongens toch! Als ik naar Syrië moet vluchten, ga ik toch ook geen bitterballen staan bakken?'

ANNA

WAT IK POSITIEF VIND AAN DEZE TIJD, IS DAT ER MINDER TABOES ZIJN. DINGEN ZIJN NIET MEER ZO SNEL ENG. MENSEN ZIJN MINDER SNEL GESCHOKT.'

Erdem 'Wij denken dat we veel meer meemaken dan vroeger. Maar dat is niet zo. Toen gebeurde er ook van alles. Alleen hoorde je dat niet. Je had alleen de krant, geen sociale media. Nu worden we gebombardeerd met informatie over aanslagen. Daardoor denken we dat het almaar meer en erger wordt.'

Katinka 'Het is altijd een golfbeweging. En nu zitten we op een dieptepunt. Ik vind het positief dat mensen weer in opstand komen. Nu Trump president is, ontstaat een tegenbeweging. GroenLinks is nog nooit zo groot geweest. Juist doordat het nu slecht gaat, voelen mensen zich geroepen om iets te doen.'

Anna 'Vooral jongeren. Zij zijn zich er heel erg van bewust dat er iets moet gebeuren.'

Erdem 'Wij durven ook meer te zeggen. Naar buiten gaan. Politiek actief worden.'

Monique 'We begrijpen ook steeds beter dat onze ouders niet alles weten. Ouders vertellen dat hun kinderen. Ze zeggen: zoek vooral je eigen mening. Ze zijn niet langer een autoriteit die je moet respecteren. Je respecteert hen als persoon. Als medemens. Je respecteert hun mening. Maar dat betekent niet dat je niet tegen hen in durft te gaan.'

Katinka 'Dat zie je ook op de arbeidsmarkt. De verhouding tussen baas en ondergeschikte is net zo goed veranderd.'

Machiel 'Maar het heeft ook een negatieve kant. Instituten als de rechtbank en de politie worden minder serieus genomen. Als een uitspraak van de rechtbank je niet zint, ga je daar raar over doen op Facebook of Twitter.'

Erdem 'Je hoort alleen de schreeuwers. Niet het stille midden. Geert Wilders is steeds in het nieuws, maar de mensen die oprecht iets willen realiseren, hoor je niet.'

Katinka 'Dat gebeurt ook bij vluchtelingen. Je hoort de mensen die tegen zijn, en de mensen die roepen: neem een vluchteling in huis.'

Anna 'Wij zijn natuurlijk de groep met privileges.'

Katinka 'Dat roept een schuldgevoel op. Zoals wij hier zitten te praten, brengt ook de gedachte boven: wij kunnen er niets aan doen.'

Anna 'Het is alsof je ziet dat iemand in elkaar wordt geslagen, terwijl je niks doet.'

Katinka 'Als we geen schuldgevoel zouden hebben, zouden we lekker gaan genieten van onze privileges, en lekker advocaat worden en alleen maar cashen.'

Jan 'Niet iedereen zit in die positie. En dat ik dat überhaupt al moet zeggen, geeft een vervelend gevoel.'

Erdem 'Maar uiteindelijk kies je voor je eigen belang. Dat is ons individualisme.'

Monique 'En tegelijkertijd zie je mensen als deel van een groep. En niet als persoon.'

JAN HET KOMT ER UITEINDELIJK OP NEER DAT JE VOOR ELKAAR MOET OPENSTAAN. MET ELKAAR MOET COMMUNICEREN.

Monique 'Je moet discussies niet ontwijken, maar vragen: waarom denk jij daar zo over?'

Anna 'Ja! Luister eens naar een PVV'er.'

Monique 'De sociale media zijn een groot probleem. De media, dat is niet meer De Telegraaf. Dat is de burger die een ellenlang bericht op Facebook zet over hoe ze is aangerand door iemand die misschien een Turkse achtergrond heeft.'

Jan 'Het gevaar is dat je niet uit je eigen koker komt. Op Facebook zie je vooral meer van hetzelfde.'

Anna 'Mensen moeten mediawijs worden. Zodat ze niet zomaar alles aannemen omdat het op Facebook heeft gestaan. De media en sociale media vormen in de toekomst een nog groter deel van ons leven. Dan is het toch niet gek dat je leert hoe je daarmee moet omgaan?'

Monique 'Je moet kinderen al op jonge leeftijd uitleggen wat media zijn. Dat het niet altijd waar is wat je daar leest. En dat je dat moet controleren. Doe daar iets aan op de basisschool.'

Anna 'Dat zou geweldig zijn. Dan heb je ook meteen impact op kinderen met een lager opleidingsniveau. Dan leren zij ook om vraagtekens te zetten bij wat ze zien. Als je dat doet, kun je kritisch nadenken. Ik hoop sowieso dat mensen iets milder worden. Dat de nuance terugkomt. Dat er iets meer grijs komt dan alleen zwart of wit.'

Jan 'En dat steeds meer mensen de kans krijgen om het beste uit zichzelf te halen. Of ze nou wit of zwart of paars of geel zijn.'

Erdem 'Ik hoop dat mensen inzien dat je van elkaar kunt leren. Uit welke cultuur je ook komt. En dat mensen interesse tonen in de samenleving. En zo nodig in actie komen.'

Katinka 'Je moet je eigen problemen niet uit het oog verliezen, maar ook kijken naar de problemen van je buurman. Probeer een middenweg te vinden. Tegelijkertijd zouden we wat meer lef mogen tonen. Experimenteer bijvoorbeeld met het basisinkomen. De kloof tussen mensen wordt steeds groter. Door er wat nieuwe ideeën in te gooien, los je veel op.'

Machiel 'Ik hoop dat mensen gaan beseffen dat we allemaal mensen zijn en dat we samen moeten zoeken naar een oplossing.'

Monique 'Ik hoop dat er een moment komt waarop het niet meer uitmaakt wat voor achtergrond je hebt. Dat iedereen dezelfde kansen krijgt.'

Peter, Monique, Machiel, Katinka, Erdem, Jan en Anna heten in werkelijkheid anders.

RECHTSPRAAK

Matthieu Verhoeven (senior
rechter bij de rechtbank Overijssel)

De Overijsselse rechter Matthieu Verhoeven ziet veel mensen in geldnood. Ze gaan er vaker vanuit dat 'iemand' hun problemen wel oplost. De rechter vindt dat instanties te veel pampere. Hij pleit voor financiële opvoeding.

'Ik constateer dat dingen anders worden. Toen ik als advocaat begon, keek je naar rechters en rechtelijke oordelen met zulke diepe eerbied, dat het wat ver ging. Nu helt het bij sommigen over naar 'wat rechters zeggen is ook maar een mening'. Meestal reageer ik dan met de woorden: maar mijn mening is te executeren en die van u niet. En zo is het. Een vonnis is iets anders dan een mening.'

'Daar moet je niet voor op de loop. Een deel van ons werk is het zeggen van heel vervelende en harde dingen voor mensen. Daarom is het goed dat er afstand blijft bestaan tussen rechters en burgers. We moeten niet te popi worden. Ik wil duidelijk zijn, ik wil mensen dat mensen mijn motivering snappen, maar ik sta wel boven de partijen. Hoe ik mij in de rechtzaal gedraag, hangt af van de situatie. Ik vraag me altijd af: hoe bereik ik het meest? Soms is dat door een begrijpende houding aan te nemen. En soms door te laten zien: ik ben hier de baas.'

'Wat dat betreft speelt leeftijd wel een rol. Oudere mensen, vooral autochtone Overijsselaars, hebben veelal nog respect voor de rechter. Die spreken je aan met 'edelachtbare'. Terwijl sommige

20-jarigen bij mij de reactie oproepen: zeg, ik heb niet bij jou op school gezeten.'

MATTHIEU

HET GAAT MIJ ER NIET ZOZEER OM DAT BURGERS EEN EN AL EERBIED MOETEN TONEN TEGENOVER RECHTERS. MAAR ER MOET WEL SPRAKE ZIJN VAN GEZAG.

'Als wat rechters zeggen 'maar een opvatting' is, krijgen we anarchie. Dan gaan mensen hun juridische problemen zelf oplossen en wint de sterkste.'

'Je ziet het aantal wrakingen enorm toenemen. Iemand is het ergens niet mee eens: 'Nou, dan wraak ik u.' Dat is een fenomeen dat je vijftien jaar geleden niet of nauwelijks had. Het is een noodzakelijk wapen tegen partijdige en vooringenomen rechters, maar het wordt steeds meer gebruikt als uiting van ongenoegen, of als zand in machine. Je moet er als rechter voor oppassen dat dit je gedrag niet beïnvloedt.'

'Ik heb het idee dat sommige collega's daardoor wat voorzichtiger worden met wat ze zeggen. Ze overwegen: met een wraking aan mijn broek, ook al is die ongegrond, ligt de zaak twee tot drie weken stil. Daar ben ik niet zo van, want dan worden er op zitting dingen niet gevraagd of gezegd die maar beter wél konden worden gevraagd of gezegd. Dat heeft geen ander vonnis tot gevolg, want je trekt je conclusies toch wel, maar het bepaalt wel degelijk de toon die je aanslaat op zitting.'

'De rechtbank heeft in de loop der tijd, althans waar het mijn specialisme betreft, een duidelijk ander publiek gekregen. De economische crisis bracht heel andere mensen in de schuldsanering dan ik voorheen zag. Toen waren het mensen die van generatie op generatie onder de armoedegrens leefden en per definitie niet met hun geld uitkwamen. Plus mensen die, zoals ik dat noem, de burens niet meer konden bijhouden. Die categorie bouwt na de schuldsanering opnieuw forse schulden op – van zestig- tot zeventigduizend euro – maar kan niet opnieuw de schuldsanering in omdat dat maar één in de tien jaar mag. Deze mensen komen vaak onder beschermingsbevel, wat gemeenten schatten met geld kost.'

'Tijdens de economische crisis kwam er opeens een hele categorie huizenbezitters bij – tweeverdieners met torenhoge hypotheek van wie er één z'n baan kwijtraakte, waarop het huis met de hypotheek onder water kwam te staan.'

‘Voor de groep die al geslachten lang in armoede leeft, is de schuldsanering eigenlijk een rustmoment. Je krijgt drie jaar de deurwaarder niet aan de deur en er gaat een streep door je schulden, terwijl er in je leefstijl weinig verandert. De tweede categorie strompelt ook van schuldsanering naar schuldsanering. De nieuwe groep mensen daarentegen, stelt zich veel vaker op het standpunt ‘Dit is eens, maar nooit weer.’ Op hen heeft het knevelregime van de schuldsanering een opvoedend effect.’

‘Op zitting hoor ik mensen nogal eens beweren: we konden het gemakkelijk betalen. Waarop ik zeg: nee, u kon het niet betalen. U moest lenen. U kon het toen hooguit financieren. Dat is iets heel anders.’

‘Uiteraard is niet elk probleem verwijtbaar. Een ondernemer die failliet gaat, kan achteraf misschien zeggen: dáár had ik moeten stoppen. Maar hoe bepaal je het juiste moment? Want als ondernemer word je niet geacht om bij het eerste zuchtje tegenwind te gaan liggen.’

‘Ik signaleer dat mensen het tegenwoordig heel natuurlijk vinden dat anonieme instanties voorkomen dat ze in de problemen raken en ze, als dat toch gebeurt, voor hen oplossen. Dat is nu veel erger dan 25 jaar geleden. Persoonlijk heb ik daar geweldig de pest aan. Je hebt een eigen verantwoordelijkheid. Als je iets zelf niet kunt, is er hulp voorhanden, maar het is niet de verantwoordelijkheid van de gemeente of de Belastingdienst om jouw leven goed te laten verlopen. En het is evenmin hun schuld als er iets misgaat.’

‘Mensen worden zorgelozer door die attitude. Roekelozer. Afwachtender. Dat wringt bij de schuldsanering, waar je een inspanningsverplichting hebt. Je moet werken of solliciteren naar werk. Dat willen mensen vaak niet – al zeggen ze natuurlijk van wel. Maar als puntje bij paaltje komt, geven ze niet thuis – ze beroepen zich bijvoorbeeld op psychische problemen. Ze vinden de regels prima, maar ze gelden niet voor hen.’

‘Als er iets mis gaat, is er natuurlijk ook vaak een instelling die het wel oplost. Toen ik nog curator was, kwam ik mensen tegen die dachten: ik vind het wel mooi, zo’n curator, en hier heb je mijn belastingpapieren om in te vullen. Kijk, het is niet zo dat instellingen hun eigen vraag creëren. Ze ontstaan doordat er noodzaak is. Maar mensen vinden het wel gemakkelijk.’

‘Veel hulpverleners hebben het beschermingsbewind als nummer één op het receptenlijstje staan. Je krijgt het vrij gemakkelijk, maar vaak is een bewindvoerder helemaal niet nodig. Met andere woorden: de maatschappij creëert deels haar eigen monster.’

‘Op zitting word ik wel eens nijdig over wat hulpverleners tot hun taak rekenen. Ik maak mee dat zij de loftrumpet steken over iemand die de schuldsanering in wil, en dat ik er een tijdje later achter kom dat die persoon zwaar verslaafd is aan verdovende middelen en niet in de schuldsanering thuis hoort, maar andere hulp nodig heeft.’

‘Uiteindelijk verandert eindeloos gepamper de houding van mensen. En dat begrijp ik. Als je jarenlang hoort dat je zielig bent en je komt vervolgens op zitting bij een eigenwijze vent als ik die zegt dat je aan de slag moet, dan denk je: dat pik ik niet.’

‘Instanties vergeten soms hun initiële doel, of gaan er in de uitwerking mee op de loop. Plus: bij al die instanties zit elke twee, drie maanden iemand anders op zo’n zaak. Dat is rampzalig. Niemand heeft de grote lijnen in de gaten en zegt eens tegen een cliënt: wat je nu beweert, is regelrechte onzin.’

‘Wat mij betreft mogen al die instanties wel wat kleinschaliger worden. Dat maakt ze menselijker en slagvaardiger. Ze hebben meer lokale kennis. Ja, dat geldt ook voor rechtbanken. Hoewel het heel erg afhangt van de zaak, hoor. Als jij een akkefietje hebt over intellectueel eigendom, rijd je graag naar de rechtbank in Den Haag. Omdat je weet dat daar specialisten op dat gebied zitten.’

‘Ik zou graag zien, vooral in het jeugdstrafrecht, dat zaken sneller op zitting komen. Er zit vaak veel tijd tussen een delict en een zitting. Dat is fnuikend voor het rechtsgevoel van burgers.’

‘Een andere zorg die ik heb, is de afnemende toegang tot het recht. Nu de griffierechten hoger zijn geworden, spannen minder mensen gerechtelijke procedures aan. Je ziet daarbij de verschillen tussen lage en hogere inkomens duidelijk toenemen. Ik begrijp wel wat de wetgever wilde doen: als het gratis is, stappen mensen misschien nét iets te gemakkelijk naar de rechter. Maar met een te hoge drempel, en die hebben we nu, ontnemen je bepaalde groepen mensen feitelijk de kans om hun recht te halen.’

‘In het algemeen zou ik willen pleiten voor preventie. Dat levert veel meer op dan reparatie. Als je mensen behoorlijk leert hoe ze met geld moeten omgaan en wat hun eigen verantwoordelijkheid daarin is, kun je veel ellende voorkomen. We moeten duidelijk maken dat geld lenen geld kost. Strenger worden? Ik weet het niet. Mensen zijn vrije wezens en dat moet vooral zo blijven. Maar duidelijk en consequent zijn helpt wel.’

SCHOOLMAATSCHAP- PELIJK WERKERS

Anne (GGZ), Lizet Veldkamp (schoolmaatschappelijk werker De Kern, Deltion), Jolanda (schoolmaatschappelijk werker), Jeanine (schoolmaatschappelijk werker)

Natuurlijk is de wereld een angstige plaats. Wil je dat veranderen, laat status dan minder belangrijk zijn en kijk weer naar elkaar als mens. Hoe? Om te beginnen door erop te vertrouwen dat professionals weten wat ze doen, zeggen vier hulpverleners uit Zwolle. 'Weg met de registratiedruk.'

Jolanda 'Ik heb de neiging om te zeggen: natuurlijk zie ik dat mensen meer tegenover elkaar komen te staan. En dat Trump wordt verkozen. Ik zie de enge wereld. Maar ik zie ook heel veel mooie dingen. Ik weiger om me te laten regeren door angst en negativiteit. Maar ik zie ook passend onderwijs. Ik zie mensen hun stinkende best doen om met elkaar in een klas te zitten, terwijl er heel veel kinderen zitten waar je het maar mee te doen hebt. En dat vind ik ook heel zoet.'

'Ik heb het gevoel dat we weinig weten te verbinden, dat we ieder voor zich iets doen, dat we veel achter schermen zitten en vergeten zijn om elkaar aan te kijken. We zijn power to the people een beetje vergeten. We laten ons bepalen door regeringen en politiek en grote bedrijven en geld en macht. Als schoolmaatschappelijk werkers moeten we alles registreren. Dat doe ik nooit. Ik wil met mensen bezig zijn. Fuck de cijfers. Daar ben ik heel eerlijk in. Ben je het er niet mee eens? Ontsla me maar.'

'We denken zelf niet meer echt na. Wat doen we als we denken dat een kind wordt mishandeld? We kruipen achter een computer om een meldcode in te typen. Nee! Je moet met dat kind in gesprek.'

Anne 'Ik ben het helemaal met je eens, maar het is heel moeilijk om onder die registraties uit te komen. Als ik niet ieder kind een DSM-code geef, krijg ik gewoon geen geld. Dan sta ik op straat. En het wordt alleen maar erger. We hebben nu een budgetplafond. Dan hoor je in november: jullie zitten aan je plafond. En dan komt er een meisje van 8 binnen dat misbruikt is, en dan moet ik eerst gaan uitleggen dat zo'n kind niet kan wachten tot 2 januari. Dat vind ik schrijnend.'

Jolanda 'Ik ook. En dus nodig ik zo'n meisje uit en krijg ik op mijn donder. En intussen denk ik: wat is dit voor rare wereld?'

Lizet 'De instituten werken allemaal aanbodgericht, terwijl je eigenlijk vraaggericht wilt werken. Niet geld moet leidend zijn, maar de behoefte die een student heeft. In de praktijk is het heel lastig om je daar doorheen te worstelen. Ik zie daar een grote tegenstelling. De samenleving wil laagdrempeliger zijn, dicht bij de vindplaats van de problematiek. Bijvoorbeeld via wijkgericht werken. Maar hier op school lijkt die hulp heel ver weg.'

JOLANDA MAAR WE WERKEN ER OOK ALLEMAAL BRAAF AAN MEE. WE HOUDEN ELKAAR GEVANGEN.

Jeanine 'En dan hebben we in het maatschappelijk werk nog relatief veel vrijheid. In de specialistische zorg is het systeem veel leidender. Maar als je zegt: ik doe er niet meer aan mee, dan sta je op straat. We moeten het gesprek blijven aangaan in die klassen met arme en rijke kinderen, autochtoon en allochtoon, om de boel te laten stromen. Maar als we alleen maar achter onze computer zitten, gebeurt dat niet. En dan snappen we elkaar niet meer. Er ontstaan conflicten, onbegrip. We nemen er minder tijd voor om elkaar echt te zien, als mens. Terwijl daardoor juist mooie dingen ontstaan en er verbinding komt.'

Lizet 'Het systeem is nu gericht op angst, op controle uitoefenen. Terwijl je gericht wilt zijn op vertrouwen. En dat vraagt wat van je. Bovendien: wat voor mensen creëren we met ons onderwijs? Dat zijn mensen die goed in de klas kunnen zitten, maar zijn dat ook de burgers die we als maatschappij graag zien? Volgens mij niet.'

Jolanda 'Kinderen met vmbo gaan naar school met de gedachte: ik ben dom en het wordt nooit wat met mij. Dan ben je 12 of 13! Lekker dan!'

Lizet 'Hier op het mbo zitten leerlingen die thuis nogal wat proble-

men hebben, waardoor ze een laag zelfbeeld hebben. Terwijl ze heel veel kunnen. Misschien niet netjes in de klas zitten, maar wel: ondernemend zijn.'

Jolanda 'Ons onderwijs is gericht op cognitieve vaardigheden en op het grijze, gemiddelde kind.'

Anne 'Ik heb alleen te maken met kinderen die niet in de middenmoot zitten. En die krijgen het steeds moeilijker. Want goede hulp is duur. Het is een investering. En die verdwijnt steeds meer.'

Jolanda 'Geven we kinderen de laatste jaren niet sneller een diagnose?'

Anne 'Nee. Ik behandel nooit kinderen die dat niet nodig hebben. Dat is een mythe.'

Lizet 'Aan de preventieve kant, waar de schoolmaatschappelijk werkers zitten, zijn leerlingen wel lang verwezen: haal maar een etiketje, want dan krijg je een rugzakje en geld. Dat is de omgekeerde wereld. Gelukkig is dat op de terugweg.'

Jolanda 'Ik zou willen dat we op meer gebieden gingen normaliseren. Als jij als oudere een rollator nodig hebt, waarom moet ik dan meebetalen? Ik betaal ook mijn eigen fiets. We zijn doorgeschoten. Je hebt een probleem en huppetee, je legt het bij de huisarts of een andere hulpverlener. Maar problemen horen bij het leven.'

Lizet 'We moeten wel voorkomen dat er mensen buiten de boot vallen. Dus ja, jij betaalt je eigen rollator en ik betaal mijn eigen fiets, tenzij jij die rollator echt niet kunt betalen. Maar ik vrees dat de mensen in de middenmoot handig genoeg zijn om die rollator betaald te krijgen, en kwetsbare mensen niet.'

Jeanine 'Op niveau 1 en 2 van het mbo, en op het vmbo, zitten mensen die moeilijk voor zichzelf kunnen opkomen. Dat is een kwetsbare groep. Mensen met een goede opleiding gaan hun rechten wel opeisen. Kwetsbare jongeren laten op een andere manier hun onmacht zien. Ze veroorzaken problemen. Maar daar zitten heel vaak onmacht en onvermogen onder. De wereld wordt steeds complexer, en zeker voor deze jongeren. Er zijn heel veel mogelijkheden, kansen, keuzes. Veel mensen kunnen daar helemaal niet mee dealen.'

Jolanda 'Maar kijk eens naar havo, vwo en gymnasium. Bijna 60 procent van de brugklassers zit op huiswerkinstituten. Dat is schokkend! Die kinderen maken zich er alleen druk over of hun cijfers hoog

genoeg zijn. Ze hebben stress, zijn depressief, somber. De lat ligt waanzinnig hoog.'

Anne 'Ouders gaan daar in mee door te betalen voor die instituten. Ik heb gekozen voor deeltijdwerk, zodat ik mijn kinderen zelf kon helpen met hun huiswerk. Daarmee verloor ik carrièrekansen, maar dat had ik ervoor over. Het is vaak een kwestie van prioriteiten, van instelling. Ik krijg soms te maken met mensen die zeggen: ik kan mijn eigen bijdrage niet betalen, want ik heb een hoge hypotheek. Dan denk ik: had niet zo'n duur huis gekocht.'

Jolanda 'Het lijkt soms wel of ouders niet meer opvoeden. Ik kreeg te maken met een moeder die in de telefoon van haar zoon een grove, seksueel getinte brief aan twee meisjes had gevonden. Ze wilde niet dat haar zoon wist dat ze in zijn telefoon had gekeken, want dan zou ze zijn vertrouwen kwijtraken. Dus wat deed ze? Ze zei tegen de mentor op school: los dit op.'

JEANINE MENSEN ZIJN BANG VOOR HUN ROL ALS OUDER. ZE HEBBEN AL ZO WEINIG TIJD VOOR HUN KIND, EN DUS MOET HET LEUK ZIJN.

Anne 'Maar voor ouders is het ook moeilijker. Kinderen staan tegenwoordig in contact met de hele wereld. Ze kunnen overal om hulp vragen.'

Jolanda 'Ik leef in een witte wereld. Niet bewust, maar het is wel zo. Ik kom de armen en de zwakkeren niet tegen – de extreem rijken ook niet, trouwens. Ik leef in een wereld met dezelfde mensen.'

Lizet 'Ik zie veel kinderen die tussen twee culturen zitten. Dat roept vragen op. Bijvoorbeeld van meisjes die thuis veel moeten helpen omdat ze een goede vrouw moeten worden, terwijl de maatschappij van hen verwacht dat ze zelfstandig zijn en hun woordje kunnen doen. Of van meisjes die van hun ouders geen Nederlandse vriend mogen hebben. Dat vraagt heel veel vaardigheden.'

Jeanine 'Ik leef ook in die witte wereld. Ik woon in een witte wijk met gemiddelde of hogere inkomens. Mijn kinderen zitten op een Montessori-school – dat is wat elitair, maar wel heel veilig. Je maakt persoonlijke keuzes die versterken wat je al kent. Het is lastig om anderen te begrijpen en een gesprek aan te gaan. Ik heb zo mijn mening over Wilders-stemmers, maar ik vraag niet: joh, hoe komt dat nou?'

Anne 'Ik worstel soms met het bepalen van de grens. Ik wil veilig zijn in mijn eigen huis, en dat betekent dat ik mensen om me heen heb die zijn zoals ik. En denken zoals ik. Het maakt niet uit of ze zwart zijn of wit, of wat voor beroep ze hebben, maar het geeft me wel een veilig gevoel als ze denken zoals ik. Als mensen heel anders denken, heb ik het gevoel dat ik mezelf moet wapenen om te voorkomen dat we in een conflict belanden.'

Jolanda 'Het is toch ook niet erg dat je je veilig voelt bij mensen met dezelfde kledingstijl of muzieksmaak of hobby's?'

Anne 'Maar jongeren zitten ook zo in elkaar. Die kiezen ook voor mensen die op hen lijken, want dat voelt veilig. En dat is een struikelblok voor verbinding.'

Lizet 'Ik merk geen afstand tussen studenten en mijzelf. Als je echt met hen in gesprek gaat en luistert, dan hebben jongeren zo veel te vertellen! Vaak meer dan hun ouders beseffen. Wat enorm scheelt, is dat wij op school aanwezig zijn. Ze hoeven niet via een balie om met je te praten.'

Jeanine 'Elkaar ontmoeten en elkaar begrijpen begint bij elkaar zien en met elkaar in gesprek willen gaan. Daar moet je in investeren.'

Jolanda 'We hebben een gedrocht gemaakt van het onderwijs. Kinderen van 4 jaar moeten Cito-toetsen maken! Dan begrijpen kinderen heel goed dat het hoger wordt gewaardeerd als je goed sommen kunt maken, dan wanneer je heel knap een vogel in elkaar kunt knippen of problemen kunt oplossen.'

Anne 'Er is ook veel verbeterd. Ik zou kinderen niet graag naar de school sturen waar ik vroeger op zat. Het was stampen van vaak zinloze informatie. De afstand tussen docent en leerling is kleiner geworden. Maar er moet wel respect zijn.'

Jeanine 'Ik verbaas me er soms over hoe studenten met hun teamleider omgaan. En hoe die dat accepteert. Terwijl ik denk: doe normaal. Je hebt het niet tegen een vriend.'

Jolanda 'Er is geen hiërarchie meer.'

Jeanine 'Dat begint bij de ouders. Want die hangen aan de lijn en zeggen tegen die teamleider: wat ben jij een loser.'

Lizet 'We moeten weer normaal met elkaar omgaan. Het heet niet voor niets een participatiesamenleving. Je kunt niet ineens van een verzorgingsstaat naar andere vormen van samenwerking. Maar er

zijn mooie initiatieven. Het feit dat de GGZ en het maatschappelijk werk hier op school zitten, is daar een voorbeeld van. Je zoekt elkaar op en probeert te ontdekken hoe het beter kan.'

Jeanine 'Het gaat er vooral om dat je professionals vertrouwen geeft en ze het werk laat doen waar ze goed in zijn. Dat niet alles hoeft te worden vastgelegd en verantwoord want dat kost allemaal tijd, en dus geld. Dat is de uitdaging voor de overheid.'

Anne 'Maar ik houd soms mijn hart vast. Als ik dan zo'n Trump verkozen zie worden, dan denk ik: dit is niet iemand die werkt aan een goede toekomst.'

Lizet 'Hij vertegenwoordigt ontevredenheid.'

Jolanda 'Ik snap wel dat veel mensen niet links stemmen. We moeten ze serieus gaan nemen. Ze niet elitair benaderen, maar echt luisteren.'

Anne 'Maar dat is lastig. Want zij zeggen: vluchtelingen pikken onze banen in. Maar dat is niet mijn baan. En ik vind dat vluchtelingen een kans verdienen.'

JOLANDA

ALS IK HET NIEUWS VOLG, HAAK IK SOMS AF. DE ENIGE INVLOED DIE IK KAN UITOEFENEN, IS JOU EN JOU EN JOU AANKIJKEN. LATEN WE DAAR DAN MAAR BEGINNEN.

Jeanine 'Het is niet verkeerd om mensen uit te zoeken waar je je goed bij voelt. Het is pas verkeerd als je verhardt, als je gaat denken in wij-zij. Daar moeten we mee aan de slag.'

Jolanda 'Dat is primair de taak van ouders, maar het onderwijs fungeert als back-up. In Zwolle hebben we het vak 'Think' ontwikkeld: nadenken. Daarin gaat het over verschillen, en hoe je ermee omgaat. Over hoe je 'nee' kunt zeggen. Over dat je allemaal wel eens onzeker of somber bent.'

Anne 'Je moet vroeger beginnen. Niet als kinderen al 12 zijn. Ze moeten al heel jong leren hoe ze conflicten moeten oplossen.'

Lizet 'Maar dat kun je niet allemaal van het onderwijs verlangen. Je moet samen optrekken.'

Anne 'Ik vind dat het in eerste instantie bij ouders ligt. Maar hoe voed je die goed op?'

Lizet 'Door de nieuwe generatie goed op te voeden.'

Jolanda 'Wat mij betreft zou de overheid rigoreus mogen knippen in geld voor de tweede lijn. We moeten voorkomen dat kinderen in de GGZ terechtkomen. Naar voren bewegen.'

Jeanine 'De expertise van de tweede lijn moet ook mee naar voren.'

Jolanda 'Ja, we moeten samen optrekken.'

Anne 'Er wordt veel bezuinigd op jeugdzorg. Maar als je goed voor de jeugd zorgt, heb je straks betere volwassenen. Dat is ook een vorm van preventie.'

Jolanda 'Zwolle heeft negentig mensen getraind op het onderwerp radicalisering. Hup, geld ernaartoe. Maar er wordt niet nagedacht. Pas als ze klaar zijn, stellen ze de vraag: hoe komen we in contact met scholen?'

Jeanine 'Beleid wordt opgezet vanuit angst en incidenten. Maar je moet beleid maken vanuit visie. Je moet zien waar iets begint, en waar je nog invloed kunt uitoefenen. Dat is, als je het over radicalisering hebt, niet meer hier op school.'

Jolanda 'Precies. Als je in groep 7 had gezien dat een jongetje verenzaamt of angstig is, dan had je daar moeten ingrijpen. Dan ettert het niet door.'

Anne 'Hier in het Westen zijn we heel erg individualistisch geworden. Eerst ik, dan de rest. Dat heeft iets goeds, want als je niet voor jezelf kunt zorgen, hoe moet je dat dan voor een ander doen? Maar we zijn erin doorgeschooten. We leren niet meer: waar ligt de grens? Wanneer is het genoeg om voor mezelf te gaan, en kan ik aandacht geven aan een ander?'

Jeanine 'We moeten leren dat het leven maar voor een deel maakbaar is. Dat je ook moet kunnen omgaan met teleurstellingen en verdriet.'

Anne 'En dat een goed contact met de buurvrouw belangrijker is dan een mooie auto.'

Jolanda 'Dat kunnen wij gemakkelijk zeggen, met onze koophuizen en twee auto's voor de deur. Een laagopgeleide vrouw met een baantje als caissière kijkt daar waarschijnlijk heel anders tegenaan.'

Jeanine 'Als hulpverleners zien wij natuurlijk altijd kansen. Daarom zitten we in dit vak.'

Anne 'Nou... ik heb de laatste tijd steeds meer het gevoel: ik hoop dat het goed komt met de wereld.'

Jeanine 'Ik kijk vaak geen nieuws meer. Ik kan er niks mee en word er doodongelukkig van. Ik houd het bij mijn eigen stukje wereld, daar waar ik invloed heb.'

Lizet 'Ik ben ook bang, maar ik heb ook nodig dat ik vertrouwen kan hebben in politici. Dat zij integer zijn. Dat zij er staan, en niet bang zijn. Zo'n toespraak van Jan Terlouw, over dat touwtje uit de brievenbus: dat horen ook politici, en die gaan toch weer even bij zichzelf na: waar doe ik het eigenlijk voor?'

Anne, Jolanda en Jeanine heten in werkelijkheid anders.

SAXION

Ilse Daenen (20), Kim Horstink (17), Merel Arendsen (18), Laurien Klieverik (18) en Cloé Dijkhuis (18)

Zet vijf eerstejaars studenten bij elkaar om over verschillen tussen mensen te praten, en je krijgt een zwart scenario voorgeschoteld. Politici zijn onbetrouwbaar, de media indoctrineren. Vooroordelen zijn, hoe hard je het ook probeert, amper te bestrijden. En de toekomst? Die is vooral onzeker.

Laurien 'Wij accepteren veel vluchtelingen. Alles wordt steeds multicultureler. Steeds gemengder. Wij accepteren dat er moskeeën komen. Maar dan vind ik het wel onzin als wij onze tradities moeten afschaffen.'

Cloé 'Als ik ergens op bezoek ben, zeg ik niet tegen de gastheer: ik drink thuis alleen thee, dus ik wil dat jij ook alleen maar thee drinkt. Sommige dingen zijn zoals ze altijd al waren, en niet per se tegen jou gericht.'

Merel 'Je moet iedereen accepteren die geen kwaad doet. Maar mensen die hier komen, moeten zich wel aanpassen.'

Kim 'Bij mij in de straat was een huis met probleemjongeren. Daarna zouden er vluchtelingen in komen. Daar was enorm gedoe over. Het is allemaal zo negatief. Je moet iedereen een kans geven.'

Ilse 'Nederlanders kunnen ook problemen veroorzaken. Ik heb vaak het idee dat mensen denken: als je blank bent, is het niet zo erg. Als je als buitenlander één verkeerde stap zet, ben je niet

alleen zelf slecht, maar iedereen om je heen ook.'

Laurien 'Dat komt door de media.'

Kim 'Als een Marokkaan of Turk iemand neerslaat, wordt dat expliciet genoemd.'

Laurien 'Terwijl er misschien wel meer autochtone Nederlanders zijn die zulke dingen doen.'

Ilse 'Maar je weet dat de media zo zijn. Ik volg het nieuws vaak niet eens.'

Cloé 'De media kunnen alles zó zeggen, dat jij het gelooft.'

Laurien 'Kijk naar Donald Trump. Je las alleen maar dat hij slecht was. Ik ging zelf ook denken: wat een vreselijke man. Terwijl ik nooit naar zijn standpunten heb geluisterd.'

Merel 'Als ik 's nachts op straat een buitenlandse man tegenkom, let ik beter op mijn portemonnee dan wanneer ik een Nederlander tegenkom. Maar dan kom ik wel thuis met een schuldgevoel.'

Cloé 'Ik probeer om geen vooroordelen te hebben, maar onbewust gebeurt het toch. Ik vind dat vervelend. Vanochtend was er een steekpartij in het asielzoekerscentrum in Hardenberg. Op Facebook reageerden mensen daar heel heftig op. Terwijl eigenlijk niet duidelijk was wat er precies aan de hand was.'

Ilse 'Ik zie op Facebook mensen ruzie maken om de domste dingen. Dingen die ik voor mezelf zou houden. Ik vind het niet zo belangrijk om over maatschappelijke dingen mijn mening te uiten op sociale media.'

Cloé 'Je kwetst er mensen gemakkelijk mee. Als je met elkaar praat, geeft dat toch een heel ander gevoel.'

Laurien 'Sociale media zijn vaak onecht.'

MEREL **IK HEB DE INDRUK DAT MENSEN HEEL GEMAKKELIJK DE MENING VAN ANDEREN OVERNEMEN. MENSEN TEGEN WIE ZE OPKIJKEN. GEWOON OM TE LATEN ZIEN: IK DENK NET ALS JIJ.**

Kim 'Ik volg geen mensen die ik niet ken. Soms wel vrienden van vrienden.'

Merel 'Ja. De mensen die je tegenkomt op het station, en van wie je denkt: zal ik hoi zeggen of niet?'

Laurien 'Bij ons in het dorp ken ik iedereen. Althans, van gezicht.'

Cloé 'Bij ons zijn drie middelbare scholen. En die mensen kennen elkaar niet. Je blijft toch met je eigen groepje omgaan.'

Kim 'In mijn dorp zag je eerder goed het verschil tussen gelovigen en niet-gelovigen. Dit kwam vooral doordat er verschillende basisscholen en sportverenigingen waren die bij een bepaald geloof hoorden. Het is de laatste jaren afgenomen, maar je kunt het verschil tussen gelovig en niet-gelovig op bepaalde momenten nog wel merken.'

Ilse 'Op school heb je bijna geen groepen. Iedereen gaat met elkaar om.'

Laurien 'Als jij een goth bent, ga je wel eerder met dat soort mensen om.'

Cloé 'Maar in principe heeft iedereen de instelling: als jij aardig bent tegen mij, dan ben ik aardig tegen jou.'

Ilse 'Ik kom van het mbo en zit nu op het hbo. Dat zijn werelden van verschil.'

Laurien 'Op het hbo gaat het meer om je persoonlijkheid en minder om je uiterlijk.'

Ilse 'Ja, je laat mensen meer in hun waarde. Je accepteert dat iemand er op een bepaalde manier wil uitzien of een bepaald geloof aanhangt.'

Cloé 'Op hogere niveaus zijn mensen meer in elkaar geïnteresseerd. Er wordt gediscussieerd. Je wilt weten hoe anderen over dingen denken. Op lagere niveaus zie je dat minder.'

Ilse 'Maar ook daar zie je verschillen. Ik zat in een groepje waarin dat wel zo was.'

Cloé 'Ik heb vrienden, dat zijn eigenlijk sukkeltjes. Gamers. Soms krijg ik de vraag: waarom ga je met hen om? Maar als mensen hen leren kennen, zeggen ze: wat een leuke personen! Als je zorgt dat die twee werelden bij elkaar komen, gaat alles goed.'

Merel 'Ik heb dat zelf ook. Van iemand die er slordig uitziet, denk ik

al gauw: jij past niet in mijn vriendenkring. Iedereen heeft wel vooroordelen. Het ligt aan je opvoeding of je denkt: ik wil weten wat daar echt achter zit.'

Cloé 'Ik was 'dat hockeytrutje'. Een jongen die hockeyt, wordt gezien als homo – nou, dat is dus echt niet zo. Ik solliciteerde bij een supermarkt. Op mijn cv stond dat ik had gewerkt in een chique kledingwinkel. Wij wonen in een opvallend huis. En ik zat dus op hockey. De baas van de supermarkt maakte de opmerking: durf jij je handjes wel vies te maken?'

Ilse 'Ik was altijd het 'schaapje', vanwege mijn krullen. En ik zag er wat anders uit. Ik had roze schoenen en ik was de eerste in de klas die een broekpak droeg. Dat werd niet altijd gewaardeerd. Maar ik heb me daar nooit iets van aangetrokken. Als je die opmerkingen negeert, houden mensen er weer mee op en kun je op een normale manier met elkaar omgaan. Bovendien waren er altijd mensen die me wél accepteerden. Die vertrouwde ik. Daar trok ik mee op.'

CLOÉ **IK HEB ME LANG APART GEKLEED ALS STATEMENT. GEWOON OM TE LATEN ZIEN DAT HET OOK ANDERS KAN. DAN DEED IK EEN MUTS OP, OF EEN GEKKE BRIL.**

Ilse 'Subculturen in kleding zijn nu veel meer geaccepteerd. Je ziet nu ook meer gekke dingen in de Primark. Die grens is vervaagd.'

Merel 'Het geloof is nog wel belangrijk. Ik werk nu in een winkel met voornamelijk gereformeerde collega's. Toen ik daar kwam werken kwam de vraag 'welk geloof hang je aan' wel aan bod, maar ook al hang ik een ander geloof aan, ik word wel geaccepteerd.'

Ilse 'Ik ken mensen die niet met me willen praten omdat ik niet geloof.'

Cloé 'Dat zijn vooral de ouderen. Jongeren gaan met iedereen om. Die vinden het allemaal prima. Hoewel je niet zo snel met elkaar in contact komt. Mijn vriend is gereformeerd en zit in een vrienden-groep met allemaal gereformeerde jongens. Als ik hem niet had gekend, was ik ook niet met hen omgegaan.'

Ilse 'Maar op het hbo komt het niet aan bod. Geloof speelt totaal geen rol.'

Kim 'Het is iets van de oudere generatie. Die wil kinderen op een bepaalde manier opvoeden.'

Merel 'De oudste generatie houdt daar nog erg aan vast. De volgende heeft al meer voor zichzelf uitgedacht wat wel in niet in de cultuur van nu past. En de jongste generatie, wij dus, is weer iets minder gelovig.'

Cloé 'Je krijgt er natuurlijk wel dingen van mee. Maar ik denk dat het geloof op een zeker moment wegvalt. De meeste mensen die ik ken gaan niet meer naar de kerk, maar halen bepaalde normen en waarden uit het geloof.'

Ilse 'In mijn vriendengroep heeft iedereen zo'n beetje dezelfde normen en waarden. Dat is een keuze die je onbewust maakt.'

Laurien 'Dat kan ook niet anders. Ik ben bijvoorbeeld tegen drugs. Ik zou niet bevriend kunnen zijn met iemand die het allemaal maar goed vindt, of alles wil uitproberen. Of iemand die vindt dat vrouwen geen carrière mogen maken. Dan voel ik me aangevallen.'

Ilse 'Het is natuurlijk ook maar net hoe het wordt gebracht.'

Laurien 'Ja, als iemand mij mijn leven laat leiden zoals ik dat wil, is er geen probleem. Maar mensen die er constant op lopen te hameren, daarvan denk ik: laat maar. Mijn ouders waarschuwen me wel vaak voor later. Ze willen niet dat ik te hoge verwachtingen heb. Ze zeggen: denk eraan dat je het niet meteen zo goed zult hebben als wij. Je moet er hard voor werken.'

Kim 'Je moet dingen opbouwen. Je kunt niet op je twintigste een eigen huis hebben.'

Laurien 'Of meteen een baan. Terwijl je wel met een studieschuld zit. Dat is eng.'

Ilse 'Ik ben daar niet bang voor. Je hoeft die schuld pas te gaan aflossen zodra je werk hebt. Misschien ga ik voor die tijd wel dood. Je moet natuurlijk niet naïef zijn, maar het heeft geen zin om je over dit soort dingen nu al druk te maken.'

Cloé 'Er zit wel druk op je studiekeuze. Je moet het gelijk goed doen.'

Kim 'En zo'n keuze bepaalt je hele leven.'

Ilse 'Dat is niet zo. Veel mensen belanden in een heel ander vak dan hun studierichting.'

Kim 'Het hangt van de sector af. De verpleegkunde heeft te kampen met veel vergrijzing. Daar is dus veel meer werk te vinden dan

in andere beroepen. Er is op dit moment veel vraag naar verpleegkundigen.'

Ilse 'Maar je blijft geen veertig jaar meer voor dezelfde baas werken, zoals vroeger.'

Laurien 'Dat is ook niet erg. Afwisseling is leuk.'

Cloé 'Mijn vader is ondernemer; hij is de derde generatie in het familiebedrijf. Ik wil ook wel eigen baas worden, maar als het niet lukt, of ik vind het niet meer leuk, dan probeer ik iets anders. Het lijkt me niet heel interessant om altijd hetzelfde te doen. En dat is wel iets van nu.'

Ilse 'Ja, daar denken wij gemakkelijker over dan onze ouders. De mijne zitten al lang in dezelfde sector. Ze willen veranderen, maar ze denken goed na over de gevolgen, over hun financiële zekerheid. Wij zijn misschien nog wat naïefer. Wij zitten er nog fris in. En eigenlijk wil ik ook niet zo gebonden zijn.'

Laurien 'Maar zekerheid is ook wel fijn.'

Cloé 'Ik denk dat iedereen wel doorheeft dat je breed moet inzetten. Dat je moet doorstuderen. Veelzijdig moet zijn. Er is nu eenmaal niet meer zoveel zekerheid.'

ILSE **JE MOET FLEXIBEL ZIJN. DAT IS WAT DE MAATSCHAPPIJ WIL. OVERAL INZETBAAR ZIJN. JE GEMAKKELIJK KUNNEN AANPASSEN.**

Ilse 'Je moet flexibel zijn. Dat is wat de maatschappij wil. Overal inzetbaar zijn. Je gemakkelijk kunnen aanpassen.'

Laurien 'Als je dat niet kunt, kom je in routinewerk terecht.'

Ilse 'Maar de maatschappij is veel complexer geworden. Het is een wirwar van draadjes. Soms denk ik wel eens: waar zijn we mee bezig?'

Merel 'Dat heb ik ook wel met de opleiding. Je bent zo breed bezig, dat je soms denkt: wat word ik nou eigenlijk?'

Ilse 'Ja, je hebt heel weinig handvatten. Dat geeft veel vrijheid, maar ook veel onzekerheid. Ik probeer erop te vertrouwen dat het goed komt. Maar er zijn te veel verschillende meningen. Ook in de

politiek. Dat zorgt voor verwarring. Het blokkeert. We moeten ons afvragen: waarom zijn we alleen meningen naar elkaar toe aan het gooien. Er moet meer actie komen.'

Laurien 'Ik heb geen vertrouwen in politici. Ze doen allemaal beloftes.'

Cloé 'Het is een toneelstukje.'

Ilse 'Bij debatten schelden ze elkaar de huid vol. Dan denk ik: waar zijn jullie mee bezig? En wij moeten de gevolgen maar accepteren. Kijk naar het Oekraïne-referendum. We mochten stemmen, maar uiteindelijk doen ze toch wat ze willen. Zo dom!'

Kim 'Er wordt niet naar je geluisterd.'

Merel 'Ik ben wel bang voor wat er met de PVV gebeurt. Als die partij de grootste wordt, ontstaat er misschien wel dikke ruzie. Of oorlog.'

Cloé 'Ik ben bang voor Wilders. Er zijn best veel islamitische mensen in Nederland. Dat gaat op een gegeven moment botsen.'

Ilse 'Ik vind het ziek dat mensen zo in die heftige standpunten van hem geloven. Hij brengt het ook heel bombastisch. Hij geeft indrukken, en mensen hoeven er dan niet meer over na te denken.'

Cloé 'Hij komt heel zelfverzekerd over. Dit is mijn punt, hier ga ik voor, klaar. Dat klinkt oprecht en daar zijn mensen gevoelig voor. Ze denken: als we hem kiezen, weten we zeker dat het ook gebeurt.'

Ilse 'Hij is erg aanwezig in de media. Zachtere partijen krijgen minder aandacht. Maar ik probeer me er wel in te verdiepen. En ik vind het belangrijk om te gaan stemmen, ook al weet ik dat het misschien niet heel veel uitmaakt. Want negen van de tien keer wordt er niets mee gedaan.'

Laurien 'Politici zijn heel erg bezig met hun bekendheid. Dat ze voor het land staan, is een beetje weggeëbt.'

SCOUTING- JONGEREN

Jacco Leentjens (16), Roland Robaard (15),
Jonne Bons (16), Jochem de Graaf (16),
en Marten Algra (15)

De jongens van de scouting
maken zich geen zorgen.
Natuurlijk zijn er verschillen.
Maar zolang je normaal doet,
is er toch niks aan de hand?

Jonne 'Verskil tussen mensen zal er altijd zijn. Maar dat is niet erg. Ik heb met niemand problemen. Als mensen maar normaal doen.'

Marten 'Wat heeft Zwarte Piet bijvoorbeeld met discriminatie te maken? Het is gewoon de knecht van Sinterklaas. Dingen zijn zoals ze zijn. Maar nu lijkt het wel alsof een koe opeens geen zwarte vlekken meer mag hebben.'

Jacco 'In Suriname vieren ze het nota bene normaal. Daar is geen roetpiet.'

Jochem 'Nou, het idee is toch: je hebt een witte gozer met allemaal slaven. Zwartepieten zien er een beetje uit als de Moren uit Spanje, en dat waren ook slaven. Ik snap wel waar de weerstand vandaan komt. Maar als het niet zo hard tegen hard zou gaan, kwamen we misschien een stap verder.'

Jacco 'En kinderen maakt het toch niks uit. Ik snap wel dat je zegt: het is racisme en ik wil het niet. Maar ga het dan niet voor andere mensen verpesten. Probeer met een redelijke oplossing te komen.'

Toon een beetje begrip voor elkaar.'

Marten 'Moet je altijd rekening houden met anderen? Dat hangt er vanaf. Wij hadden laatst kamp. We zaten met z'n allen op de bank naar een film te kijken. Twee meisjes wilden gaan slapen en daarom moesten wij van die bank af. Maar zo werkt het natuurlijk niet.'

Jochem 'Ze hadden ook ergens anders kunnen slapen, maar dat wilden ze niet. En ze brachten het heel boos. Kijk, dan heb ik maar weinig sympathie.'

Jonne 'Ik begrijp ze wel, maar je kunt niet met z'n tweeën een hele groep wegwerken. En zo is het ook met het zwartepietenverhaal. En met vluchtelingen. Je kunt niet ergens zomaar binnenkomen en gaan wonen. Vluchtelingen denken wel dat ze hier kunnen wonen, maar dat is niet zo.'

Jochem 'Ik vind dat iets heel anders dan Zwarte Piet. Vluchtelingen zijn mensen die hun land zijn uitgeschoten.'

JACCO

EIGENLIJK MOET JE PROBLEMEN OPLOSSEN DOOR TUSSEN DE VOOR- EN TEGENSTANDERS IN TE GAAN ZITTEN. DAN DOEN BEIDE PARTIJEN WAT WATER BIJ DE WIJN. DAT BEREIK JE DOOR IN DISCUSSIE TE GAAN.

Jochem 'Maar er zijn genoeg mensen die helemaal niks willen horen. Die zeggen: zo moet het, zo wil ik het, en anders wil ik niks. Die zijn overtuigd van hun eigen gelijk. Ik heb dat zelf ook wel eens. Dan denk ik: je hebt er geen verstand van, hou je mond! Mensen dénken dat ze ergens veel over weten. En dan heb je een probleem.'

Jonne 'Mensen die denken dat ze het beter weten, gaan anderen kleineren.'

Marten 'Vroeger waren mensen socialer dan nu. Dat merk je aan oudere mensen.'

Jacco 'Dat komt door sociale media en internet. 'Je kunt veel gemakkelijker contact met iedereen opnemen. En je weet sneller dingen.'

Jonne 'Je hoort dingen via-via en vormt dan gemakkelijk een mening. Maar als iemand mij vertelt dat Jantje Pietje heeft geslagen, dan kan ik daar wel een mening over vormen, maar ik weet niet wat eraan voorafging. Wat er achter ligt.'

Jochem 'Ja, en Jantje mag Pietje niet slaan, dus het is Jantje z'n schuld. Maar misschien heeft Pietje eerst Jantjes moeder vermoord. Maar dat weet je niet.'

Jonne 'Wat je niet wilt weten, kun je naast je neer leggen. Daar wordt niet over gesproken.'

Jochem 'Als je erover nadenkt, doe je dat zelf onbewust ook.'

Jacco 'Je bent toch voor een bepaalde partij.'

Jochem 'Dat zit er gewoon in. Je hebt altijd een beetje vooroordelen. Typisch voorbeeld: ik zie een Marokkaan lopen met een honkbalknuppel en ik denk 'die gaat iemand kapotslaan'. Ik zie een blanke lopen met een honkbalknuppel en ik denk 'die gaat honkballen'. Dat heeft iedereen wel.'

Roland 'Ik zag een filmpje over een groep zwarte Amerikanen die tijdens Halloween bij een vrouw aanbelde. Zij deed de voordeur open, en meteen weer dicht. Vervolgens begonnen die jongens te zingen. Toen ging de deur weer open. Dat zijn vooroordelen.'

Jonne 'Ik heb een Afrikaanse leraar, universitair geschoold. Die maak je niks wijs. Stel, je zet hem tussen een groep vluchtelingen. Voor veel Nederlanders zijn vluchtelingen criminelen. Mijn leraar wil wel werken. Maar dat kun je niet meteen zien.'

Jochem 'Terwijl we migranten hier best goed kunnen gebruiken. Er zitten veel mensen bij met een goede opleiding. Ze zijn niet allemaal arm. Ze hebben ook allemaal een mobieltje. Ze worden hun land uitgeschoten. Dan vind ik: geef ze wat je ze kunt geven. Stuur ze niet terug.'

Jacco 'Er is ook een groep die hier naartoe komt voor economische voordelen. Maar misschien moeten we dat ook gewoon nemen zoals het is. Want dat blijft. Dat houd je niet tegen.'

Jochem 'Als we iedereen zouden binnenlaten, en al die migranten zouden moslims zijn, dan stijgt het percentage moslims in Europa van vier naar vijf procent. Dus waar hebben we het eigenlijk over? En voor mensen die willen, zijn er banen.'

Jacco 'Nee hoor. Dat werk is er gewoon niet. Tenminste: voor bepaalde bevolkingsgroepen, die niet of minder hoog opgeleid zijn.'

Jochem 'Maar dat is niet zo raar. Je hebt nu robots. Die zijn sneller dan mensen. En er zijn in Nederland nog schrikbarend veel analfa-

beten. Als je niet eens kunt lezen, kom je niet rap aan een baan.'

Jacco 'Het simpele werk wordt vervangen door mechanisatie.'

Jochem 'Als je geld hebt, kun je een nieuwe studie gaan doen. Een vakgerichte studie.'

Jacco 'Maar veel mensen kunnen geen studie doen. Die kunnen dat niet aan.'

Jochem 'Als je wilt, kun je alles. Echt.'

Jacco 'Er zitten nu ook mensen thuis die niet willen. Die zouden straatveger kunnen worden, maar dat doen ze niet. Dat soort mensen zal er altijd zijn.'

JOCHEM OP DE LANGE TERMIJN KOMT HET ALLEMAAL WEL GOED

Roland 'Het valt allemaal best mee. In de Tweede Wereldoorlog dachten mensen ook dat alles verloren was, maar vijftig jaar later is alles weer opgebouwd en is het allemaal goedgekomen.'

Jonne 'Ik ben niet bang voor de toekomst. Ik heb een brede opleiding gekozen – engineering – waarvan iedereen nu zegt: daar is voldoende werk te vinden. Je moet realistisch zijn.'

Roland 'Maar het moet ook leuk zijn. Mij lijkt het niet leuk om werk te doen waarvoor ik veel betaald krijg, maar waar ik geen lol uit haal.'

Jacco 'Dat mensen feller worden, komt vooral door de media.'

Jochem 'Ja, door die dingen als Dumpert.'

Jacco 'Je ziet er wat anderen doen.'

Jonne 'En je kunt er alles zeggen, zonder dat iemand het weet.'

Jacco 'Het is anoniemer. Niemand weet wie je bent.'

Roland 'Ik kreeg laatst nog een berichtje via een onbekend account met de boodschap: als ik jou was zou ik maar oppassen. Dan zit je toch te denken: wie zou dit zijn en waarom gebeurt dit? Het kan een grapje wezen, maar het kan ook zomaar zijn dat er opeens iemand voor je neus staat met een honkbalknuppel.'

Jochem 'De kans dat er iets gebeurt, is over het algemeen heel klein. Je wordt niet zomaar in elkaar geslagen. Ik denk dat negentig procent van de mensen een spiegel is van jezelf. Als je vriendelijk bent tegen mensen, doen ze over het algemeen vriendelijk terug.'

Jonne 'Als iedereen zich aan de normen en waarden houdt, is er niks aan de hand.'

Roland 'Er zijn wel verschillen. Op kamp kwam de ene groep voor de gezelligheid en de andere om dingen te doen. Dat botst ontzettend. Je denkt in het begin: we gaan het leuk hebben met elkaar. Maar uiteindelijk valt dat ontzettend tegen.'

Jochem 'Maar dat houd je altijd. Tenzij we een apart land gaan maken voor elke groep.'

Jacco 'Niet iedereen kan samenleven, want niet iedereen vindt dezelfde dingen leuk. Als je meer overeenkomsten hebt, kun je gemakkelijker met elkaar omgaan. Bijvoorbeeld: je houdt van computerspelletjes. Dan ga je niet zo snel om met iemand die vooral houdt van sporten.'

Jochem 'En dan heb je vaker miscommunicatie.'

Jacco 'Doordat je minder met elkaar omgaat, word je allebei verschillend. En daardoor bots je. Het gaat er niet om of de een van spruitjes houdt en de ander van bloemkool, maar dat je een andere levensstijl ontwikkelt. En elke kring gaat op z'n eigen manier met elkaar om.'

Roland 'En je komt elkaar toch tegen. Want anders leef je niet samen.'

Jochem 'Zoals vroeger. Toen er verzuiling was.'

Jacco 'In een klas zitten ook allemaal mensen die verschillende dingen leuk vinden. Je werkt wel met elkaar, maar in je vrije tijd ga je liever niet met elkaar om. Je doet normaal tegen elkaar, maar je zoekt elkaar niet op.'

Jacco 'Het is anders als je echt in de minderheid bent. Wie in z'n eentje vanuit de stad in een dorp komt wonen, moet zich aanpassen.'

Jonne 'Stedelingen doen zich meestal wat slimmer voor dan plattelanders.'

Jochem 'Een beetje boer zegt gewoon: get the job done.'

Jonne 'Ja. En in de stad werken ze van negen tot vijf. Maar een boer werkt gewoon hard.'

Jacco 'Alsof mensen in de stad niks doen.'

Jochem 'Maar goed, bij die ene stedeling in het dorp ligt de verhouding dus anders dan bij min of meer gelijke groepen. Als die stedeling helemaal zichzelf blijft, krijgt iedereen een hekel aan hem en wordt hij een kluizenaar.'

Jacco 'Ook groepen moeten zich aanpassen. Je hoort wel over groepen buitenlanders die hier al lang wonen, maar nog geen woord Nederlands spreken. Dat kan natuurlijk niet.'

Jochem 'Je kunt mensen moeilijk dwingen.'

Jacco 'Jawel hoor. Want anders kunnen ze niet werken.'

Jochem 'Maar als ze een baan hebben zonder dat ze Nederlands spreken, hoef je ze niet terug te sturen naar hun eigen land.'

Jacco 'Niemand geeft een baan aan mensen die geen Nederlands spreken. Dus dat moet gewoon. Maar je cultuur hoef je niet aanpassen.'

ROLAND

**ALS JE UIT SYRIË KOMT EN JE SPREEKT
VERSTAANBAAR NEDERLANDS, MAAKT HET JE
BAAS NIET UIT OF JE BOERENKOOL EET OF NIET**

Jochem 'Maar als je moslim bent en vijf keer per dag wilt bidden, terwijl dat in de weg staat van je baan, heb je wel een probleem. Je kunt niet zomaar pauzes nemen.'

Roland 'Ik kan me voorstellen dat een baas dat wel goed vindt. Als je je werk maar goed doet. Je moet natuurlijk niet gaan lopen niksen.'

Jochem 'Als je bij de scouting komt en het Nederlands niet beheerst, kun je hier eigenlijk niks doen.'

Jonne 'Maar zou je zo iemand dan wegsturen, of hem helpen met Nederlands?'

Jochem 'Ik zou Engels met hem praten.'

Jonne 'Maar hij moet wel goede bedoelingen hebben. De scouting is niet zomaar een groep mensen. Wij zijn een grote familie. Als hij zich normaal gedraagt en de goede bedoelingen van de groep overneemt, dan is hij welkom. En als we hem dan kunnen helpen met Nederlands, en hij leert het daardoor, ook al duurt het een jaar, dan is het te doen. Maar dan moet hij er wel zin in hebben.'

Roland 'Maar als iemand continu op z'n reet zit, nergens aan meedoet, niks zegt, dan laat je het er bij zitten. Hoewel we ook veel geduld hebben.'

Jochem 'Waar een wil is, is een weg.'

Jacco 'Wij maken ons geen zorgen.'

Jonne 'Onze toekomst ligt nog voor ons.'

SCOUTING-LEIDERS

Brigid de Vos, Daniël Haveman
en Manuel Gonzalez

Bij Scoutinggroep Johan van den Kornput in Steenwijk is het adagium: iedereen mag meedoen. Maar het wordt er niet gemakkelijker op om daarnaar te leven, vinden drie van de leiders. De mensen denken alleen nog aan zichzelf.

Manuel 'In mijn werk als machinist bij de Nederlandse Spoorwegen krijg ik veel met egocentrisme te maken. En dat heeft niets met leeftijd te maken. Ook 65-plussers kunnen er wat van. Misschien zijn zij nog wel erger dan de jeugd. Het lijkt wel of ze vinden dat ze hun sporen hebben verdiend en dat de jongere generatie naar hun pijpen moet dansen. Vlak die oudjes niet uit!'

'Daarnaast zijn mensen uit de Randstad mondiger dan Overijsselaars. Ze geven eerder hun mening. Zwart-wit gesteld: een Overijsseler die zwartrijdt en wordt betrapt, zegt: misgegokt, en aanvaardt de boete. Een Randstedeling zoekt allerlei smoezen en legt het probleem bij de conducteur.'

Brigid 'Hier op het platteland is het sowieso gemoedelijker. Mensen zeggen elkaar nog gedag. Dat zijn wel de dingen waar het mee begint, dat samenleven. Ze maken de afstand kleiner, en zorgen ervoor dat je meer respect hebt voor elkaar. In de stad heb je dat niet. Als ik in daar iets zie gebeuren dat niet in de haak is, zal ik niet snel in actie komen. Je weet nooit wie je tegenover je hebt. Hier in Steenwijk wel.'

Daniël 'In discussies als die over Zwarte Piet zie je duidelijk verschillen tussen mensen. Ook hier. Maar als je moet samenwerken, speelt dat geen rol.'

Brighid 'Mensen zijn wel veel uitgesprokener geworden. Dat benadrukt de verschillen. Terwijl ze misschien helemaal niet zo groot zijn.'

MANUEL

MENSEN REAGEREN AGRESSIEVER. VOORHEEN HAD JE EEN MENING, NU MOET JE DIE ONDERSTEUNEN DOOR FYSIEK OF VERBAAL GEWELD.

Daniël 'Sociale media spelen daar een rol in. Iedereen gooit daar maar van alles op. Meningeën worden steeds meer openbaar. Zelf denk ik na voordat ik iets op sociale media zet, maar ik heb het idee dat sommige mensen eerst schrijven en dan pas denken.'

Brighid 'Mensen zeggen sowieso veel sneller wat ze vinden.'

Daniël 'Op sociale media is de drempel lager. Je bent er lekker anoniem. Iemand moeten aankijken terwijl je iets zegt, is toch iets anders. Hoewel... Ik zag laatst een groep jongens klooiën met vuur. Daar zei ik iets van. Waarop ik het verwijt kreeg dat ik discrimineerde. Maar ik wilde ze alleen bijbrengen dat ze niet heel handig bezig waren.'

Manuel 'Mensen laten zich de les niet meer lezen. Ze zeggen: wie ben jij om mij wat te vertellen? Dat komt door de opvoeding. Mijn vader ging werken, mijn moeder was thuis. Zij had het overzicht en corrigeerde de kinderen. Nu wil iedereen een groot huis en een dikke auto voor de deur. Dat houdt in dat beide ouders gaan werken en dat iemand anders dan de opvoeding van de kinderen op zich mag nemen. School, kinderopvang, opa's en oma's, de buurvrouw, wie dan ook. Op die manier vervagen normen en waarden.'

Daniël 'Ik geloof wel dat mensen steeds mondiger worden. En dat ze minder respect voor elkaar hebben. Niks voor elkaar over hebben. Dat heeft inderdaad met opvoeding te maken. Soms reageren kinderen bij de scouting op een manier die mij doet denken: zo ben ik niet opgevoed.'

Manuel 'Mensen denken alleen nog maar aan zichzelf. We hadden vorige week kamp met drie meiden en vijf jongens. De meiden hielden het wandeltempo niet bij, maar wij wilden niet dat zij alleen in het bos zouden lopen. Er moest dus één van de jongens bij hen blijven. En dan geven die knapen niet thuis. Zo van: ik steek mijn nek

niet uit voor een ander, want ik wil sneller lopen. Ik heb geen zin om me aan te passen. Enfin, uiteindelijk is er één die zich opoffert. Maar 's avonds krijgt hij stank voor dank van die meiden, die hem van de bank schoppen omdat ze per se daar willen slapen. Het werkt dus twee kanten op. Heel raar.'

Daniël 'Dat heeft wel met hun leeftijd te maken. Bij jongere kinderen zie ik dat minder.'

Manuel 'Maar als iedereen maar vindt dat hij overal recht op heeft, waar is dan het einde? Mijn gevoel zegt dat we afglijden. Dit kan niet goed blijven gaan. Eigenlijk zou ik het liefst ergens in een hutje op de hei gaan zitten en met niemand iets te maken willen hebben. Ik ben bang dat mijn kinderen en ik niet meer veilig zijn. Dat het stedelijke leven hier naartoe komt. En daar voel ik me niet bij op mijn gemak. Niet zoals het nu is.'

Daniël 'Ik probeer zelf anderen te helpen, respect te tonen niet gelijk te oordelen. Dat is ook wel de gedachte achter scouting natuurlijk. Dat staat ergens voor. Samenwerking. Teamgevoel.'

Brighid 'Iedereen is hier welkom, ongeacht kleur, leeftijd, achtergrond, meningen. Iedereen mag zijn wie hij is. Je kunt juist van elkaar leren.'

Manuel 'Het kan nooit de bedoeling zijn dat we iemand weigeren op afkomst, religie of politieke overtuiging. Verre van dat. Als dat zou gebeuren, zou ik de scouting verlaten. Want dan zou ik met mijn Spaanse achtergrond net zo min welkom zijn.'

Brighid 'We hebben hier kinderen uit alle lagen van de bevolking.'

Daniël 'De kinderen zijn allemaal anders. Dat respecteren we. Zo vragen we voor het eten altijd een moment stilte voor de kinderen die behoefte hebben aan gebed of een andere vorm van overdenking. Sommige kinderen hebben daar moeite mee, maar dan wijzen wij erop: samenleven doe je samen.'

Daniël 'Buitenlandse kinderen zien we weinig, al zijn zij evengoed welkom. Misschien ervaren zij een drempel. We deden laatst mee aan het project Gezond in de Stad, Gids, van de gemeente Steenwijk. Dat project is bedoeld om gezond leven te stimuleren. In alle opzichten: voeding, levensstijl, maatschappelijke betrokkenheid. Dat soort projecten vind ik geweldig. Ze dragen bij aan de participatiemaatschappij.'

'Je merkt dan dat in bepaalde wijken van Steenwijk meer problemen

spelen dan in andere. Daar gelden taalachterstanden en financiële drempels. Er leeft de angst om niet geaccepteerd te worden. Ik kreeg het idee dat kinderen wel willen, maar dat ouders het een beetje tegenhouden dat zij bij de scouting gaan.'

Manuel 'Terwijl dat juist goed zou zijn. Van sommige kinderen kan ik zeggen: als ze niet op scouting hadden gezeten, waren ze nooit vrienden geworden. Omdat ze een compleet andere achtergrond hebben – sociaal-economisch en qua opleidingsniveau – zouden ze elkaar normaliter niet tegenkomen.'

Daniël 'Verschillen tussen arm en rijk zie ik niet toenemen. Voor wie weinig geld heeft, zijn er tegenwoordig meer voorzieningen. In die zin is het misschien zelfs beter dan vroeger. Opleidingsniveau speelt wel degelijk een rol. Ik studeerde aan de universiteit in Eindhoven en vertelde daar eens wie mijn vrienden waren: een varkensboer, een lasser, een vrachtwagenchauffeur en een tekenaar. Weet je wat de reactie was? 'Ga jij met dat soort mensen om?' Ja, en? Doe eens normaal!'

Manuel 'Maar kinderen maken onderling geen trammelant over verschillen, hoor. Ze hebben er alleen problemen mee als een ander ze aanstoot, of met zand gooit, of iets anders doet wat hen niet aanstaat. Dán gaan ze met elkaar op de vuist. Maar daarbij maakt het niet uit wie er tegenover hen staat.'

Brighid 'De wereld verandert natuurlijk wel. Die verkiezingen in Amerika bijvoorbeeld, die hebben invloed op alles. Je vraagt je af: waar leidt dat toe? Het maakt onrustig, onzeker. Misschien dat het ook wel daardoor komt dat mensen zo snel maar iets roepen. Ze zijn bang dat ze kwijtraken wat ze nog hebben. Tradities bijvoorbeeld, zoals Zwarte Piet.'

Manuel 'Ik zou willen dat mensen zich konden verplaatsen in anderen en rekening met hen zouden houden, zonder waardeoordeel. Dat is in elk geval wat ik mijn kinderen probeer te leren. Het is niet allemaal zwart en wit. Mensen doen iets met een reden; houd daar rekening mee.'

Daniël 'Mensen zouden meer met elkaar moeten praten en echt naar elkaar moeten luisteren. Zonder meteen een oordeel klaar te hebben. En dan tot een compromis zouden komen. Bij mij in de straat zou een parkeerplaats komen. Daar was veel over te doen. Het zou niet kloppen. Een buurman zei: de héle straat is tegen. Als je het allemaal moest geloven, was er sprake van één groot complot. Maar ik denk: de gemeente heeft naar ons geluisterd en wil die parkeerplaats neerleggen. Dat is toch fijn? Oké, de uitvoering is niet handig, maar daar kun je het over hebben.'

Manuel 'Als je mij vraagt wat er anders moet, zou ik zeggen: zorg dat het in de basis goedkomt. Met normen en waarden dus. Ik wil niet zeggen dat de draai om je oren per se moet terugkomen, maar ik ken kinderen voor wie dat wel beter was geweest.'

BRIGHID **EN DE OVERHEID MOET ZELF EEN SOORT EENHEID GAAN UIT-
STRALEN. DAT VERWACHT ZE VAN ONS TENSLOTTE OOK.**

Brighid 'We moeten meer één worden, verschillen verkleinen. Maar als ik zie hoe politici tegen elkaar lopen te schelden, denk ik: nou, als jullie het voorbeeld zijn... Op veel punten willen politieke partijen hetzelfde. En toch komen ze niet samen. Kom op nou! Stop met alleen wat roepen en ga eens iets doen.'

AUTODELERS

Peter Wierenga, Michiel van Willigen,
Hans van der Steege, Jiska van der Wal,
Peter Koster, Wim Sliemers
en Albert Koffeman

Het zijn maatschappelijk betrokken mensen, de leden van Autodelen Zwolle. Maar groot is hun verbazing over de boosheid die weerklinkt in de maatschappij. Wat hebben ze gemist? Er gebeurt toch ook allerlei moois? Hoewel er natuurlijk wel grenzen zijn aan voor elkaar zorgen.

Peter K. 'Mensen staan niet zozeer tegenover elkaar, maar leven meer langs elkaar heen. Er zijn weinig verbindingen meer tussen groepen. Ze ontmoeten elkaar niet. Er ontstaat een nieuw soort verzuiling. In de Bijlmer, waar ik werk, zie ik het voor mijn ogen gebeuren. Er lopen bewoners en zakenlieden, maar er is geen interactie. Geen klik. In Zwolle, toch een provinciestad, is dat minder. De cohesie is hier groter dan in het westen.'

Wim 'Als je hier op straat een onbekende groet, kijkt die je niet verschrikt aan.'

Peter W. 'Ik zie dat gebrek aan verbindingen niet. In de buurt waar ik woon, is iedereen heel sociaal met elkaar. Er zijn barbecues, er is een WhatsApp-groep. Alle leeftijden en inkomensklassen lopen door elkaar. Het is wel een overwegend blanke wijk met veel koophuizen en weinig verloop. De sociale relaties zijn goed. Discussies over religie of politiek? Het speelt niet. Mensen laten elkaar rustig leven en intussen trekken ze met elkaar op.'

'Onze straat heeft een WhatsApp-groep waar bijna iedereen aan

meedoet, zo'n veertig mensen. Toen een buurman in het ziekenhuis lag, zette iemand zijn adres op die app. Hij kreeg dertig kaartjes. Wij stimuleren dat soort dingen. Promoten ze. Verbindingen zijn maakbaar.'

Jiska 'Ik woon zelf in een buurt met veel ouderen. In het begin vond ik het lastig om contact te maken. Maar ik ben er inmiddels relaxter in. Ik groet mensen, maak eens een babbeltje. Het leeftijdsverschil is er nog steeds, maar het speelt geen rol meer. Het is maar net hoe je je zelf opstelt. Je kunt denken: ik ben veel jonger, dus anders. Of je denkt: we wonen hier met elkaar en maken er met elkaar iets van. De vraag is dus: zoek je naar verbinding, of zoek je naar wat je anders maakt.'

Michiel 'Ik ben me er van bewust dat ik woon in een straat met hogere inkomens. Ook daarom vind ik het tof dat we auto's delen met mensen met verschillende inkomens. Dat is leuk. Ook voor mijn kinderen. Ik zou het stom vinden als zij zouden denken dat iedereen zomaar een huis kan kopen. Dat is niet normaal.'

Peter W. 'De vraag is of sprake is van polarisatie. Je ziet ook een beweging ontstaan waarin mensen dingen met elkaar gaan delen, al dan niet commercieel. Snapcar, Über, AirBnB, Peerby. Dat neemt enorm toe.'

Peter K. 'Ik denk dat dit toch vooral iets is voor hoogopgeleide mensen. Ik zit in een team van tien mensen, van wie één met een Marokkaanse achtergrond, één met een Turkse achtergrond en één met een Surinaamse achtergrond. Die drie jongens gaan altijd samen naar buiten om iets te eten. De autochtone Nederlanders eten in de kantine. Je ziet toch dat er afstand is. Het botst niet, maar je leeft naast elkaar.'

Peter W. 'Maar je spullen willen delen is toch eerder een mindset?'

Peter K. 'Het vereist een bepaalde ruimdenkendheid, mindset, overtuiging en cultuur. En daar moet je gelijkgestemden voor hebben.'

JISKA **JE ZOEKT SOWIESO IETS DAT JE MET ELKAAR VERBINDT. ER MOET EEN VORM VAN VERTROUWEN ZIJN ALS JE SPULLEN MET ELKAAR DEELT. ZEKER ALS HET OM EEN AUTO GAAT.**

Wim 'Voor mijn buurt moest een plan worden gemaakt. De gemeente zei: ga samen met elkaar een plan maken. Maar juist door die samenwerking kwamen er ook mensen tegenover elkaar te staan.'

Er kwamen tegenstellingen boven waarvan we vooraf geen idee hadden. Er onstonden voorstanders en tegenstanders. Het heeft jaren geduurd voor de harmonie meer terug was. Ik wil maar zeggen: een buurt vragen om met ideeën te komen, kan ook tot onnodige polarisatie leiden. Soms heb je toch een dominante stem nodig, bijvoorbeeld een overheid, die zegt: zo gaan we het doen.'

Peter W. 'Ik zit in een vereniging van eigenaren met 28 huizen. Als het daar over een verbouwing gaat, wordt het spannend. Want dan gaat het over een investering van tienduizend euro, en dan ontstaan de tegenstellingen.'

Jiska 'Het gaat vaak niet zozeer om geld, maar om de vraag of je hetzelfde denkniveau hebt.'

Michiel 'En om vertrouwen.'

Peter W. 'Ik hoef geen vrienden te zijn met andere autodelers. Maar ik wil wel dat ze hun afspraken nakomen. Ik deel mijn auto om twee redenen. De ene is zakelijk: het levert me geld op. De andere is sociaal: ik deel iets met iemand die dat zelf niet kan betalen. En het mooie is: die leer ik hierdoor kennen.'

Jiska 'Ik had soms vooroordelen tegenover luidruchtiger burens. Tot hij een keer bij mij aanbelde, mijn dromenvanger zag en vertelde dat hij twee jaar bij de indianen heeft geleefd. Dat had ik niet gedacht.'

'Laatst was er een buurtbarbecue. Mijn helft van de straat was er, de andere helft niet. En dat zit 'm dan niet in geld. De mensen die je ziet, doen meer maatschappelijke dingen, bijvoorbeeld vrijwilligerswerk. Ik vind dat prettig, hoewel ik niet steeds dingen samen hoef te doen.'

Peter W. 'Een sociaal netwerk is belangrijk, maar dat hoeft niet altijd intensief te zijn. Een buurman in het ziekenhuis een kaartje sturen is prima, want je wilt niet langs elkaar heen leven, maar als de buurt de mantelzorg moet gaan doen, dat gaat veel te ver.'

Jiska 'Voor vrienden en familie wil ik binnen redelijke grenzen wel mantelzorg verlenen. Maar niet voor mensen in de straat die ik niet zo goed ken.'

Wim 'We worden al decennia lang steeds individueler, maar we heffen verzorgingshuizen op. Ik heb dat nooit begrepen. Het is een rare discrepantie. Je wilt iets bewerkstelligen dat er eigenlijk niet is. Ik vind het een wonderlijke, geforceerde actie. Bovendien: die mensen hebben toch nog steeds verzorging nodig? Waar blijven zij dan?'

Peter W. 'We worden steeds meer een netwerksamenleving. Maar mensen met weinig familie en vrienden vallen buiten de boot. Als de overheid zich daar terugtrekt, creëer je een probleem. Want iemand die geen netwerk heeft, zal ook niet zo snel om hulp vragen.'

WIM **HET IS MOEILIJKER OM HULP TE VRAGEN DAN OM HULP AAN TE BIJEN.**

Jiska 'Als de overheid mij geen zorg meer biedt, ben ik verplicht dat aan mijn omgeving te vragen. Daar heb ik moeite mee. Ik wil mijn vrijheid. Mijn eigen dingen organiseren. Ik wil niet afhankelijk zijn van vrienden of familie om mijn huis schoon te maken. Ik wil de keuze hebben.'

Peter W. 'Veel zzp'ers starten broodfondsen omdat de verzekeringen tegen arbeidsongeschiktheid enorm duur zijn. In zo'n fonds zitten dan mensen van verschillende komaf en met verschillende inkomsten. Ze creëren hun eigen ondersteuning - en zijn daartoe in staat - vanuit een gezamenlijk belang. En ze leren elkaar via dat fonds kennen.'

Michiel 'Dus jij zegt: als je niet in staat bent het zelf te organiseren, is het moeilijk om een sociale structuur te vinden.'

Peter W. 'Ja. Ik doe vrijwilligerswerk in de dak- en thuislozenopvang. Die mensen kunnen het niet organiseren. Het hoort bij onze maatschappij dat er mensen zijn die niet voor zichzelf kunnen zorgen. En dan gaat het niet om opleiding, maar om vaardigheden. Je moet mensen weerbaar maken. Ze moeten voor zichzelf leren opkomen.'

Wim 'Ik maak me wel wat zorgen over de politieke peilingen en de ontwikkeling van de PVV. Zo'n politieke koerswijziging is een ongrijpbaar fenomeen. Ik heb er wel vertrouwen in dat het weer op z'n pootjes terechtkomt, maar ik denk dat we een onrustige tijd tegemoet gaan, waarin we op een vreemde manier meer tegenover elkaar komen te staan.'

Jiska 'Ik schrik soms van de dingen die mensen zeggen. Mensen met wie ik een leuk contact heb. En dan denk ik: 'ben jij dan ook zo iemand?' Ik kan dat dan niet met elkaar matchen. Tegelijkertijd probeer ik mezelf tot rust te brengen met de gedachte: elke tijd heeft wel redenen voor onrust in de maatschappij. Nu zijn het links-rechts, Trump, de vluchtelingen, Zwarte Piet. Ik probeer mezelf te vertellen: uiteindelijk komt het wel goed. En ik probeer er met afstand naar te

kijken. Te denken: wat kan ik hiermee? Wat is mijn rol hierin? Ik doe wat ik kan, en me druk maken werkt niet.'

Karin 'Ik leef wel op een eilandje. Zorg voor mijn vrienden, mijn ouders, mijn werk, mezelf. Soms bekruipt me de gedachte: het is tegenwoordig ieder voor zich. Maar daar doe ik zelf ook aan mee. Het is wel genoeg zo. Ik hoef er niet ook nog de hele buurt bij. Ik moet zelf ook een beetje blijven staan, want er zorgt ook niemand voor mij. Ik vond de verzorgingsstaat wel fijn, en dat die er nu minder is, geeft wel een gevoel van verharding. Ik ben zzp'er, dus ik moet voor mijn eigen pensioen zorgen. Als ik niet werk, eet ik niet. Als ik op vakantie ga, verdien ik niet. Daarom denk ik: er moet niet te veel aan me getrokken worden. Ik begrens tegenwoordig wat ik aan hulp verleen tot eens per week. Uit zelfbescherming.'

Albert 'Ik heb vijf jaar in Amerika gewoond, en ik snap die Amerikanen wel met hun keuze voor Trump. Het is de angst voor de neo-liberale globalisering. Ook Wilders gaat daar profijt van trekken. Mensen willen een vertaling naar het kleine. Naar: wat betekent het voor mij? En dan gaan ze voor die ene duidelijke keuze. Misschien moeten wij wel een kleine wereld maken die het goede voorbeeld is. Waarin we de touwtjes uit de deur van onze auto hangen. We zijn er tenslotte niet alleen voor onszelf. Onze grootste opdracht is om voor onze naasten te zorgen.'

Peter K. 'Ik kijk met verbazing naar Trump, Brexit, Wilders. Het komt allemaal voort uit kwaadheid, maar die kom ik niet tegen. Leef ik in zo'n beperkt wereldje? Ik heb dit niet zien aankomen. Ik heb het gevoel: wat gebeurt hier allemaal? En als je zo langs elkaar heen schuurt, raak je verder van elkaar.'

Hans 'In Zwolle leven mensen ook langs elkaar heen. Ze weten niet wie er naast ze woont. De cultuur van de Randstad komt hierheen. Ik kom uit een ouderwets buurtje, naoberschap is me met de paplepel ingegeven. Je lette op elkaar. Dat gevoel herken ik in Zwolle niet meer. Het vervaagt. Mijn kinderen krijgen het niet meer mee. Dat vind ik jammer.'

Michiel 'Ik probeer wat ik heb te delen. Wie ben ik om dat voor mezelf te houden? Ik eet er geen boterham minder om als ik af en toe mijn auto uitleen. Het zou gaaf zijn als Autodelen Zwolle zo groot zou worden dat het mensen zonder auto kan helpen om dingen te bereiken. En wat die gescheiden werelden betreft: ik verbaas me daar niet over. In de jaren vijftig vertegenwoordigde de politiek maar 40 procent van de maatschappij. Nu is het voor 98 procent een afspiegeling van wat er leeft. Als gemeenteraadslid voer ik daardoor felle discussies, en dat vind ik prima.'

Wim 'Wat ik wel zie, is dat mensen geneigd zijn om problemen buiten zichzelf te zoeken. Ze schuiven verantwoordelijkheden, en dus ook de regie, van zich af. Dat komt denk ik doordat dingen snel veranderen; dat maakt ze onzeker. Onvoldoende controle en het elders neerleggen van problemen leiden tot gemopper, gescheld, verzet. Je kunt dat alleen oplossen door zelf de verantwoordelijkheid te nemen en te zeggen: dingen zijn wél oplosbaar en ik kan daar een beetje aan bijdragen. Met kleine dingen in mijn eigen omgeving. Ik zie op kleine schaal mooie dingen ontstaan. Autodelen, pluktuinen, noem maar op.'

Michiel 'Dat klopt, we werken veel meer samen dan vroeger. Tegelijkertijd hoor je mensen zeggen dat we nu 'in 1933' zitten. Als dat waar is, wordt het nog veel erger.'

Wim 'Het zijn onzekere tijden, en tegelijkertijd gaan meer mensen zeggen: dan ga ik zelf wel regelen. Hoop en vrees horen bij elkaar.'

Karin heet in werkelijkheid anders.

POSTDUIVEN- HOUDERS

Gerard Willemsen, Wiljen Bos,
Frank Jacobs, Albert Kanis,
en Gerrit Knol

Zet vijf Overijsselse postduivenhouders bij elkaar aan tafel en je ziet de maatschappij in het klein voorbijkomen. Inclusief individualisering, inkomensverschillen en geloofskwesties.

Gerrit 'Ik constateer een verharding in de maatschappij. Een verruwing. Kijk naar dat homostel in Arnhem dat in elkaar is geslagen. Als je een beetje buiten de groep valt – je bent gehandicapt, of werkloos, of je hebt zorg nodig – dan ben je al gauw onderwerp van gesprek én van actie. Mensen verzamelen zich tegenwoordig ook rond een thema. Kijk maar naar de politiek. Je hebt Denk, je hebt 50 Plus, je hebt de Partij voor de Dieren. En dan verharden de standpunten.'

Wiljen 'Daar heeft de duivensport wel last van. Als het aan zo'n Partij van de Dieren ligt – die haar aanhang trouwens vooral in de grote stad vindt – wordt wat wij doen verboden.'

Gerard 'Wij liggen onder een vergrootglas. Als je weer eens een slecht verlopen vlucht hebt waarbij een procent of twintig van de duiven niet terugkomt, staat het altijd in de krant. Maar die vluchten die goed gaan, daar hoor je nooit iets over.'

Frank 'Mensen worden individualistischer. En ze hebben het druk. Binnen de duivensport krijgen we bijvoorbeeld lastig vrijwilligers. Mensen hebben vaak meer oog voor hun eigen belang dan voor het

algemeen belang, wat toch nodig is om de club draaiende te houden. Dat zie je bij meer sporten, vooral bij individualistische sporten.'

Albert 'Tegelijkertijd is een sport die iedereen kan bedrijven. Duivenmelkers komen uit alle lagen van de maatschappij.'

Wiljen 'Daardoor heb je te maken met heel diverse meningen. Zie binnen de duivensport maar eens tot een gezamenlijk standpunt te komen. Bij ons speelt nu de discussie of je – vanwege het geloof – op zondag duiven mag lossen of vervoeren. Dat gaat er vrij fors aan toe. Tot aan een dreigende splitsing van de vereniging aan toe. Inmiddels lijkt er een compromis te zijn.'

Gerrit 'Bij die discussie spelen ook financiële motieven een rol. Want als je op zaterdag duiven terug naar huis moet vervoeren, heb je een extra vrachtwagen nodig. Maar in de basis gaat het om het geloof. Een jaar of tien, vijftien geleden was er meer bereidheid tot een compromis. Nu is het: ik wil het, en ik verzamel mensen om me heen die me steunen, en dan gaan we de strijd aan. En dat gaat tot aan de rechter, hoor.'

FRANK DAT ZIE JE TOCH IN DE HELE SAMENLEVING? MENSEN ZIJN NU VEEL MEER OP ZICHZELF.

Gerard 'Ik zie ook verbroedering, hoor. Bij ons gaat het van jong tot oud, van arm tot rijk, van stad tot platteland. De stratenmaker speelt zijn duiven tegen de doctorandus, de jeugd speelt tegen de oudere liefhebbers van vaak ruim in de tachtig, de stedeling speelt tegen de bewoner van het platteland, de professional speelt tegen de hobbyist, de moslim speelt tegen de protestant of diegenen die geen geloof aanhangen. Allemaal hebben wij duivenliefhebbers een ding gemeen: het houden en kweken van duiven, het actief op wedvluchten inzetten van duiven, allemaal vol spanning de thuiskomst van de duiven afwachten en allemaal op de zaterdagmiddag met de klok naar het clubgebouw om de aankomsten van de duiven uit te lezen en de uitslag te maken. Allemaal vanwege dat ene ding wat we gemeen hebben: de liefde voor postduiven, de duivensport zelf en alles wat daarmee samenhangt. Dan maakt het even niet meer uit wat of wie je bent, want we zijn we dan even allemaal gelijk. We zien nog weinig allochtonen, maar het zou wel kunnen.'

Gerrit 'Wij hebben veel ouderen in de vereniging. Slechts tien procent is jonger dan vijftig jaar. Veel vluchtelingen uit Irak houden van duivensport. Maar vluchtelingen zijn arm, en dit is een dure sport. Dus die mensen sluiten zich niet bij ons aan. Voor zover ze al weten

dat wij bestaan. Het is duur om te starten. Je moet een hok aanschaffen, voer, medicijnen, en de duiven natuurlijk. Voor een gemiddeld gezin is het best wat om honderd tot tweehonderd euro per maand te moeten missen.'

Gerard 'Wie arm is, speelt dus met weinig duiven - een stuk of zes, acht.'

Albert 'En die kan net zo goed kampioen worden.'

Gerrit 'Dan moet je natuurlijk ook wel talent hebben. Je ziet steeds meer duivenmelkers met geld, talent en kennis, en die gaan overheersen. Het is wat dat betreft net de voetballerij, met amateurs en professionals. En dat brengt wel verharding met zich mee.'

Gerard 'Opleidingsniveau doet er niet toe. De bouwvakker en de postbode kunnen net zo goed kampioen worden als de dokter en de notaris. Je moet vooral goed kunnen omgaan met dieren en het in de vingers hebben.'

Gerrit 'De notaris en de postbode dragen samen de manden met duiven. In deze sport moet je veel samen doen. Er is veel werk. In de duivensport is een op de vier mensen actief in de vereniging. En dat is veel.'

Gerard 'We hebben ook veel handen nodig.'

Gerrit 'Ja, zeker omdat we krimpen, terwijl het werk gelijk blijft. De technische vooruitgang zou ons de groei kunnen geven die we nodig hebben. Dat je een duif voorziet van een zendertje, en hem de hele vlucht kunt volgen. Jongeren zouden dat geweldig vinden. Misschien raken ze op die manier enthousiast voor de duivensport. Maar het is een flinke investering. En de oudere duivenmelkers zien het niet zitten.'

Frank 'Ik zie er wel iets in om gezamenlijk duiven te houden. Met drie of vier liefhebbers, bijvoorbeeld in de buurt. Misschien willen er dan meer mensen meedoen. Ze hoeven er dan minder tijd aan te besteden.'

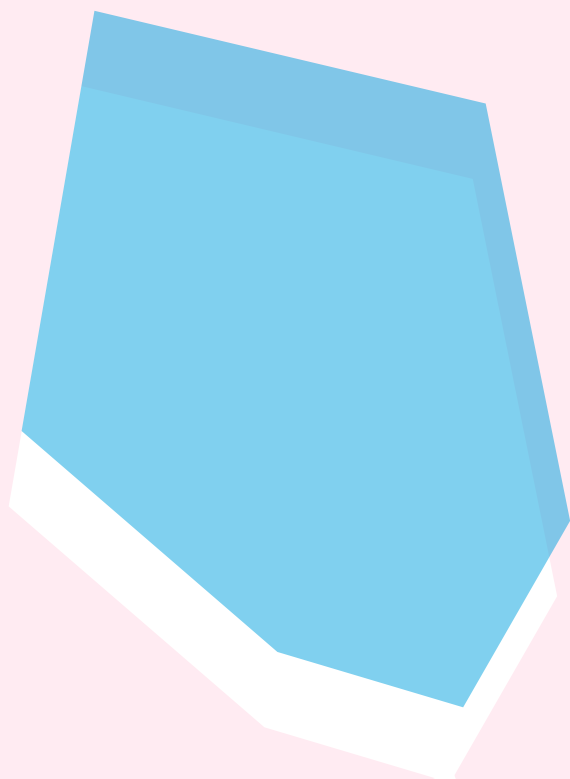
Albert 'We lopen wel aan tegen de angst van mensen in de buurt dat duiven overlast geven.'

Wiljen 'Ja, het zou stinken, en die duiven zouden de hele dag rondscharrelen. Daar zijn wel vooroordelen over. Maar het is maar hoe je ermee omgaat. Ik wil zelf ook niet in de stank zitten. Daarom houd ik het goed bij. Andere mensen moeten er geen last van hebben dat ik een hobby heb.'

Gerrit 'Het is wel een echte mannensport.'

Frank 'Maar achter de schermen doen vrouwen heel veel.'

Gerard 'Dat is waar. Zonder je partner kom je niet ver.'

VOETBALFANS

Sander Benjamins (29), Jurjen (30),
Nieck Benjamins (30)
en Frank Schepers (30)

De vier voetbalfans hebben zich verzameld aan in een café bij stadion De Grolsche Veste, de thuisbasis van 'hun' FC Twente. Met een frisje en bitterballen binnen handbereik filosoferen ze over de vraag hoe samenleven er anno 2017 uit ziet.

Sander 'Wat de overheid nu doet, is de zieken pakken. De zwakken. Ik heb medicijnen nodig en moet elk jaar mijn hele eigen risico afdragen. Dat is 385 euro. Best veel geld. Ik kan het gelukkig betalen, maar stel dat je geen werk hebt? Als de overheid de premie omhoog doet, draagt iedereen een steentje bij. Maar nu hoor je zelfs van mensen die vanwege dat eigen risico niet naar de dokter gaan. Dat kan toch niet? Maar de politiek heeft volgens mij niet echt een idee van wat ze aanricht.'

'Ik heb lang als kok in een verzorgingshuis gewerkt. Nu staat de helft van die huizen leeg. Wat mij betreft hadden ze mogen blijven. Mensen werden er goed verzorgd. Er was altijd wat te doen. Ja, het kost natuurlijk allemaal geld. Maar dat hebben ouderen misschien ook wel verdiend, toch? En die participatiemaatschappij? Ik zit er niet op te wachten om verplicht mijn ouders te verzorgen.'

Jurjen 'Je hebt het zelf ook druk met werken.'

Sander 'Hoewel ik daar op deze leeftijd nog niet over nadenk.'

Frank 'Dat zien we dan wel. Het heeft geen zin om je daar nu al zorgen over te maken. Maar waar het om gaat, is dat je geen keus meer hebt. Er wordt niet gevraagd: wil jij voor je ouders zorgen? Je krijgt gewoon te horen dat het moet.'

JURJEN **IK MAAK ME GEEN ZORGEN OVER DE TOEKOMST. OOK NIET VOOR MIJN ZOON. JA, DE WERELD VERANDERT. MAAR JE STAAT ZELF OOK ERGENS VOOR.**

Frank 'Ik heb er wel vertrouwen in dat welke richting het ook op gaat, het altijd wel weer goed komt. En ik vraag me ook af hoeveel directe impact al die nationale kwesties hebben om mijn eigen leven.'

Nieck 'Ik denk dat dat uiteindelijk wel meevalt.'

Sander 'Al heb ik Wilders liever niet aan de macht.'

Het belangrijkste is wel dat je moet kunnen kiezen hoe je je leven inricht, vinden de vier. Zoals thuis, waar ze de taken in goed overleg verdelen.

Frank 'De verschillen tussen mannen en vrouwen worden steeds kleiner.'

Sander 'De tijd waarin mannen het geld verdienen en vrouwen in de keuken stonden, is natuurlijk al lang voorbij.'

Frank 'Vrouwen hebben net zo goed een carrière. Dat zie je steeds meer. En je ziet dat steeds meer mannen parttime gaan werken en ook voor hun kinderen zorgen.'

Sander 'Dat is toch ook prima? Wat maakt het uit wie wat doet?'

Jurjen 'Trouwens, je bent tegenwoordig bijna verplicht om met z'n tweeën te werken. Anders krijg je de boel niet meer rond. En dan deel je natuurlijk ook het huishouden. Zo gaat het tenminste bij mij thuis. Ik sta op mijn vrije dag net zo goed te strijken.'

Sander 'Stel dat je allebei drie dagen kunt werken. Dat zou niet verkeerd zijn.'

Jurjen 'Daar ben ik ook voor.'

Frank 'Het maakt ook niet uit wie van de twee het meest verdient. Samenleven is toch geen wedstrijd?'

Sander 'Als je het samen maar goed hebt. Daar gaat het om. In emotioneel opzicht blijven mannen en vrouwen trouwens wel van elkaar verschillen. Dat verandert niet. Ik zie mezelf niet op de bank zitten huilen met een tissue in mijn hand.'

Jurjen 'Er wordt tegenwoordig wel meer gecommuniceerd dan vroeger. We praten meer met elkaar. Op mijn werk – ik ben bedrijfs-leider in een supermarkt – is dat bijvoorbeeld van wezenlijk belang. En dat was eerder niet zo. Dan was het: jij doet dit en dat, en veel succes ermee. Nu komen mensen soms bij je om hun hart te luchten. Dat is iets van deze generatie. Je bent duidelijk, maar ook open naar elkaar. Je zegt: als er iets is, kom maar bij me.'

Sander 'Als mijn baas me zou dirigeren in plaats van iets normaal te vragen, zou ik zeggen: joh, doe het lekker zelf. Dat is echt niet meer van deze tijd. Iedereen heeft een eigen mening. En je moet als baas ook naar je werknemers luisteren.'

Nieck 'Dat is juist goed. Als je met elkaar communiceert als vroeger, werkt het averechts.'

Sander 'Op sociale media durven mensen wel meer te zeggen. De drempel is lager. Daar zie je felle discussies. Dan gaat het over Zwarte Piet of Wakker Dier, en dan denk ik: wat heeft dit voor zin? Zelf doe ik er niet aan mee. Ik post wel eens wat, maar ga geen discussies aan.'

Frank 'Inderdaad, wat heeft het voor zin? Ga gewoon met elkaar praten. Dan kun je beter tot elkaar komen, elkaar beter begrijpen, dan op die sociale media. Op sociale media worden dingen toch altijd anders opgevat dan je bedoelde. En het is er gemakkelijker om dingen harder neer te zetten. Daardoor zie je een hardere strijd tussen verschillende groepen.'

Sander 'Als mensen elkaar recht in de ogen kijken, zeggen ze minder harde dingen.'

Jurjen 'Heb eens iemand aan de telefoon, of stuur een mail. Op schrift ben je waarschijnlijk harder. Duidelijker. Zo werkt dat.'

Nieck 'Je krijgt er eigenlijk een wereld bij. De digitale wereld. Als je daar harde discussies krijgt, kan dat doorwerken in het normale leven.'

Jurjen 'Dat zie je bijvoorbeeld met Zwarte Piet. Dat begint op sociale media en het eindigt in één grote chaos.'

Frank 'Met demonstraties en vechtpartijen.'

Nieck 'Op sociale media moet je een mening hebben. Ben je voor of tegen?'

Frank 'Het gesprek offline is er niet meer. Daardoor wordt het allemaal harder.'

Nieck 'Ik zag op tv een gesprek tussen Sylvana Simons en Wilfred Genee. Op sociale media beweert zij van alles, maar toen ze van hem tegengas kreeg, durfde ze niks meer te zeggen.'

Sander 'Dat is een goed voorbeeld van hoe het werkt als je elkaar in de ogen kijkt. Terwijl ik denk: als je het op zo'n moment niet durft te zeggen, sta je er blijkbaar ook niet achter.'

Frank 'Ik word heel moe van de discussie over Zwarte Piet. Dat is meer het probleem dan dat ik zelf word gedwongen om een duidelijk standpunt in te nemen. Ik ben echt klaar met dat onderwerp. Het boeit me echt niet of Zwarte Piet zwart is of geel of wit. Maak een keus en stop alsjeblieft met die onzinnige discussie. Ik kan er niet bij dat hierdoor uiteindelijk bij een intocht van Sinterklaas demonstraties worden gehouden.'

Sander 'Met kleine kinderen erbij. Dat kan toch niet.'

FRANK **OP SOCIALE MEDIA ZIE JE DE MEESTE VERSCHILLEN ONTSTAAN. OP FACEBOOK EN TWITTER. MAAR IN MIJN EIGEN OMGEVING ZIE IK HET NIET.**

Sander 'Dat geldt voor mij ook.'

Frank 'In mijn eigen leven zijn verschillen geen probleem. Kijk naar het voetbal. Er zitten Turkse en Bosnische jongens in ons elftal. Dat is geen punt.'

Jurjen 'Je ziet wel dat zij iets meer naar elkaar toe trekken.'

Frank 'Je zoekt eigenlijk altijd mensen op met dezelfde interesses als jij.'

Jurjen 'Binnen de voetbalclub is oud en jong met elkaar verbonden. Daar houdt iedereen van voetbal. En dan maakt het niet meer uit wat voor werk je doet.'

Frank 'Je houdt allemaal van een biertje en gezelligheid. Daarom zoek je elkaar op.'

Jurjen 'En zo'n club heeft iedereen nodig. Oud en jong, arm en rijk. Als je geld hebt, doe je misschien aan sponsoring. Als je minder te besteden hebt, schilder je de kleedkamers of doe je ander vrijwilligerswerk.'

Sander 'Ja, zo werkt dat wel.'

Jurjen 'Daarom nemen we ook die Turkse en Bosnische jongens op in het team.'

Sander 'We zien ze niet eens als buitenlanders. Zij hebben zich goed aangepast.'

Jurjen 'De vluchtelingen uit Bosnië kwamen destijds met z'n allen tegelijk, maar daar had je minder last van dan nu die duizenden vluchtelingen. Althans, gevoelsmatig.'

Sander 'Ik denk dat Nederland minder was voorbereid op de vluchtelingen die nu komen.'

Jurjen 'De grenzen zijn nu verder open dan een jaar of twintig geleden.'

Frank 'Het gaat om de dosering. Er zitten nu twee jongens op voetbal die uit Afrika zijn gevlucht. Zij worden gewoon opgenomen. Als zij zich aanpassen en gewoon meedoen, is er niets aan de hand. Plus: het zijn er maar een paar. Maar als je kijkt naar wat er in Oranje gebeurde... Als je in een dorp met duizend inwoners tweeduizend asielzoekers neerzet, dan snap ik wel dat mensen daar bezwaren tegen hebben.'

Sander 'Wat mij betreft hoeven de grenzen niet dicht. Ik denk dat de overheid mensen beter moet verdelen. Dat levert minder weerstand op dan wanneer je iedereen op één plek neerzet.'

Frank 'Er zijn nu een paar opvangplaatsen waar duizenden mannen worden neergezet. Dat heeft meer impact op de omgeving dan wanneer je honderd man opvangt in een gymzaal. En als die Afrikaanse jongens meedoen in het verenigingsleven, en zich een beetje aanpassen, worden ze gewoon opgenomen.'

Jurjen 'Dat ligt ook wel aan de omgeving. Als je in de grote stad woont, zal het minder gemakkelijk gaan dan in een rustig stadje als waar wij wonen.'

Sander 'In grote steden zijn mensen wel iets harder.'

Jurjen 'Je wordt hier sneller opgenomen.'

Frank 'Het verenigingsleven is heel belangrijk voor de integratie. Dat moet je als overheid stimuleren. Het helpt als mensen daarin meedoen. Of in buurtgemeenschappen. Ik zie dat als dé manier om met elkaar samen te leven.'

Jurjen 'Dat is waar. Vluchtelingen zitten zich hier te vervelen. Als je die mensen iets te doen geeft, bijvoorbeeld bij de wijkvereniging of de sportvereniging, dragen ze ook nog eens hun steentje bij aan de samenleving. Wij dragen tenslotte belasting af voor hen. Daar mag best iets tegenover staan.'

VROUWEN VAN NU

Ingrid Tiemens, Manny Brinkman,
Wilma Mensink, Gea Bartelds,
Fie Freriks en Gerda van Est

Het is vooral de saamhorigheid van vroeger die Vrouwen van Nu mist. Natuurlijk is iedereen vrij om zijn eigen keuzes te maken. Maar je moet je toch een beetje om elkaar bekommeren?

Fie 'Vroeger had je aanzien als bestuurslid. Dat is veranderd. Mensen maken keuzes: dit doe ik wel, dit doe ik niet. En ik moet eerlijk toegeven: zelf loop ik niet altijd warm voor klussen bij de tennisclub.'

Gea 'Mensen willen wel contact, maar alleen met als achterliggende gedachte: het moet mij ook wat brengen. Overige contacten houden ze af. Dat is op zich niet erg. Maar neem mijn buurvrouw. Zij kent alleen mij in de straat. Ik let elke dag op of ik nog leven zie in haar huis. Maar binnenkort ga ik vier weken op vakantie, en voel me onrustig omdat zij op niemand anders een beroep kan doen.'

Gerda 'Juist. Dat is sociale controle. En die heb je nodig.'

Wilma 'Activiteiten zijn natuurlijk ook duurder geworden. Vroeger waren accommodaties bijna gratis. Nu moet je huur betalen. En koffie of thee kosten geld. Want tegenwoordig moet het buurthuis zichzelf bedruipen.'

Manny 'Vroeger namen we zelf ons kopje mee naar activiteiten. En dan stond er een kan koffie. Buurthuizen zijn belangrijk. Juist mensen

die weinig te besteden hebben, gaan er naartoe. Voor de bingo, waar ze cadeautjes krijgen.'

Wilma 'Ja. Maar nu zie je juist dat mensen zich terugtrekken. Ze sluiten zich af. Ik zie het dagelijks om me heen. Soms is het ook een keuze. Diezelfde mensen hebben vaak wel een stel grote honden en kopen sigaretten.'

Gerda 'Ja, je ziet het wel eens op tv. Mensen die in financiële nood zitten, maar dan wel de nieuwste telefoon en de grootste tv hebben. Maar soms is het ook een opeenstapeling van kosten. Je kunt ten slotte niet alles doen. Als je moet leven van één inkomen kun je niet in één en dezelfde maand én een dagje Vrouwen van Nu én het feest van de voetbalvereniging én drie verjaardagscadeaus betalen.'

Manny 'Als er een keer iets aan de hand is, wil je toch een beroep kunnen doen iemand anders. En dat is alleen mogelijk als je elkaar kent. Dat doé je gewoon, als je in een dorp woont. Het is een kwestie van saamhorigheid. Je moet je een beetje om elkaar bekommeren. En dat werkt twee kanten op. Want het kan ook zo zijn dat ik op een dag hulp nodig hebt. In die zin maak ik me wel enigszins zorgen over de toekomst.'

Gea 'De tendens is dat mensen op zichzelf zijn gericht. Ze zijn ook banger dan vroeger. Doen 's avonds de deur niet meer open, durven het niet aan om kinderen aan te spreken die iets vernielen. Ik vind dat zorgelijk.'

Ingrid 'Dat doe ik ook als mensen alleen over zichzelf kunnen praten en geen belangstelling hebben voor hun omgeving.'

Gerda 'En daar speelt leeftijd of opleidingsniveau geen rol in.'

FIE **HET WORDT STEEDS BELANGRIJKER OM EEN GOED NETWERK TE HEBBEN. JE MOET MENSEN OM JE HEEN VERZAMELEN DIE JE KUNNEN HELPEN, ALS DAT NODIG IS.**

Gea 'Je kunt het je niet permitteren om achterover te leunen en af te wachten. Er is niemand meer die het even voor je oplost.'

Wilma 'Onze kinderen wonen ook niet meer in de buurt.'

Manny 'Ik bezoek af en toe een dame van 95, gewoon om een prajte te maken. Ze vindt het heerlijk, want ze ziet bijna niemand.'

Fie 'Ook bezoek aan mensen in verpleeghuizen heeft ontzettend veel waarde. Zelfs als ze dement zijn. Al zing je maar een liedje voor ze. Misschien kunnen ze het zich achteraf niet herinneren, maar het moment zélf is ontzettend belangrijk.'

Gerda 'Jonge mensen zijn het niet gewend elkaar te helpen. Terwijl dat het platteland heel vanzelfsprekend is. Zeker in een gehucht van 350 mensen. Als bij ons een paard uitbreekt, schiet iedereen te hulp. Nieuwe, jonge inwoners staan daar vreemd van te kijken.'

Wilma 'De jongeren in het portiek van een flat vervangen niet uit zichzelf een kapotte lamp, of ruimen folders op. Dat was vroeger geen item. Dat werd gewoon gedaan. Mijn zoon woont sinds kort in een flat in Utrecht. Hij nodigde het hele portiek uit. Er kwamen twee mensen. De rest bleef weg. Waar dat mee te maken heeft? Is het een consequentie van de toenemende individualisering? Onbekendheid met omgangsvormen? Andere culturen? Geen interesse?'

Fie 'Ik heb alle vertrouwen in de jeugd.'

Wilma 'De tegenstellingen worden groter. Mensen vinden dat ze niet worden gehoord. Ik ben bang dat de verkiezing van Donald Trump tot nieuwe president van Amerika, in Nederland haar eigen versie krijgt. De media zijn, zo lijkt het althans, krampachtig op zoek naar de ontevreden blanke man. En onze politici ontzettend op zoek naar de manier waarop ze zich moeten opstellen.'

Gerda 'De overheid roept van alles, maar maakt het zelf niet waar. Ik ga niet meer stemmen.'

Gea 'Het lijkt wel of iedereen ontevreden is. Terwijl dat helemaal niet terecht is. We hebben het in Nederland hartstikke goed. Het is hier fantastisch.'

Wilma 'Als je hoort hoe mensen op feestjes tegen elkaar op discussiëren!'

Wilma 'Ratio telt niet meer. Mensen vinden hun gevoel belangrijker. Hun onderbuik. En dat gevoel zegt: ik ben het zat. En ik ben klaar met autoriteit, want ik heb net een vervelend briefje gekregen, dus ik zal ze leren.'

Fie 'Bij de discussie over inentingën zie je ook wel dat verschil in opleiding een rol speelt. Hoger opgeleiden informeren zich over die inentingën en gaan twijfelen over het nut ervan. Lager opgeleiden denken er niet verder over na. Die doen het gewoon, want het hoort zo.'

Manny 'Veel mensen lezen geen krant meer. Die laten zich alleen informeren over wat er op Facebook wordt geroepen. Dat vind ik heel zorgelijk. Je moet meer media volgen om een mening te vormen.'

Gerda 'Over het algemeen kunnen mensen tegenwoordig minder van elkaar hebben. Over de onnozelse dingen ontstaat discussie. En veel mensen voelen zich heel snel in hun waarde aangetast. Voor je het weet word je beschuldigd van racisme - bijvoorbeeld in de discussie over Zwarte Piet. Nederland is lang niet meer zo gemoedelijk als vroeger. Je moet uitkijken met wat je zegt.'

Gea 'Je durft eigenlijk niemand meer ergens op aan te spreken. We zijn allemaal banger geworden.'

Gerda 'We zouden wat minder met een vingertje naar elkaar mogen wijzen. Een beetje meer respect hebben voor elkaar.'

Ingrid 'Ik vind educatie belangrijk. Meedoen in de maatschappij begint bij goede scholing. Als je geen vak leert, val je eerder tussen wal en schip.'

Wilma 'Het zou sowieso ideaal zijn als iedereen kan meedoen. Ook als je in een rolstoel zit. Of als je arm bent - dan wil je je kind toch ook naar een clubje kunnen sturen?'

Fie 'Het gaat om het bewustzijn dat je samen de maatschappij bent.'

Gerda 'En dat je in je eigen omgeving goed doet. Grote dingen kan ik niet oplossen. Ze luisteren toch niet.'

BANK- MEDEWERKERS

Marcella Wagenaar, Ankie Uenk,
Ruhi Akuzum, Peter Blom
en Paul Bakker

Bij de Rabobank in Salland denken ze niet in groepen, maar in mensen, zeggen vijf medewerkers van de bank.

Juist nu het er harder aan toegaat in de maatschappij, is het belangrijk om persoonlijk te zijn.

Ruhi 'Ik heb niet het gevoel dat sprake is van strijd, van conflicten. Maar de verschillen tussen groepen mensen worden groter. Hier in de regio zijn behoorlijk wat bedrijven gesloten, er zijn mensen ontslagen. Ben je wat ouder, dan kom je moeilijk weer aan de bak. Hoewel dat de laatste twee, drie jaar wel afneemt. Jongeren krijgen weer banen en hypotheek. In feite worden de economische verschillen kleiner. De overheid creëert voorzieningen als schenkingsvrijstellingen voor ouders.'

Paul 'Het gaat economisch inderdaad beter, maar er vallen wel steeds meer mensen van het randje af. Dat is eigenlijk de echte tegenstelling. Het wordt allemaal wat harder in de maatschappij. Als je iets overkomt – je wordt ziek, je raakt je baan kwijt – dan is het lastiger om mee te komen. Je ziet nu inderdaad gezinnen die zich economisch herstellen, maar dan moet het ook meezitten. Zo niet, dan kun je ineens op straat staan, terwijl je eerder nog een eigen huis had.'

Ankie 'Er is nog een groep die afhaakt: mensen met een laag opleidingsniveau. Zij zien door de bomen van alle wetten en regels het

bos niet meer. Ze weten niet bij welk loket ze moeten aankloppen voor hulp of financiële middelen. Op een zeker moment kunnen ze niet meer aanhaken. En dat gaat van generatie op generatie.'

Paul 'De schuldenproblematiek zie je inderdaad doorwerken van generatie op generatie. Patronen zijn moeilijk te doorbreken. Maar aan de andere kant: kijk naar de bouw, waar toch ook niet echt hoog opgeleiden zitten. Daar is weer prima perspectief. Opleidingsniveau is niet de enige oorzaak van schulden. Vaak spelen veel meer factoren een rol. Zoals scheiden of ziek worden.'

Ruhi 'Mensen hebben tijdens de economische crisis bovendien hun buffers aangesproken. En dan bedoel ik niet alleen spaargeld, maar ook de kapitalisatie van verzekeringen. Zo probeerden gezinnen overeind te blijven. Maar als je door je buffers heen bent, dan is het ook op.'

Marcella 'Ik denk dat ook sprake is van een nieuwe generatie. Je ziet jongeren nu dingen doen waarvan ouders vroeger zeiden: begin er nog niet aan. Nu is het heel gemakkelijk, ook voor een student, om een kredietje te nemen voor dat mobieltje. En dan zijn ze 20 jaar en hebben ze al een hoop schulden. Ook sparen is er niet meer bij. Ik hoef maar naar mijn eigen kinderen te kijken. Ze pakken even een terrasje, ze doen even dit of dat: het is allemaal lang leve de lol.'

Ankie 'Het ontbreekt aan financiële opvoeding.'

Marcella 'Ik denk dat jongeren zich minder druk maken over later. Hun hele mindset is: ik leef nu.'

Paul 'Organisaties vragen meer van mensen. Kun je mee, dan is er niks aan de hand. Maar zo niet, dan heb je een probleem. Dat geldt voor bedrijven, maar ook voor overheden. Er wordt een groter appel gedaan op zelfredzaamheid. Zo ontstaan ook tegenstellingen, want voor een bepaalde groep mensen werkt dat niet. Er zijn 2,5 miljoen laaggeletterden. Wat ga je daar dan mee doen?'

ANKIE IK HEB HET GEVOEL DAT DE OVERHEID VOORHEEN EEN GROTER VANGNET BOOD. EN DAT ER MET NAME VOOR DIE GROEP MEER GEREgeld WAS. NU IS HET: ZOEK HET MAAR UIT.

Peter 'Kijk naar die tv-programma's waarin je ziet hoe mensen bij de hand moeten worden genomen om alles op orde te krijgen. En wat

heeft een doorsnee burger nou voor administratie? Die mensen zien echt door de bomen het bos niet meer.'

Ankie 'Daar kunnen wij ons moeilijk in verplaatsen. Maar er is nog steeds een grote groep mensen die hulp nodig heeft bij dit soort dingen. En die wordt niet meer geboden.'

Peter 'In de stad zijn de problemen waarschijnlijk groter dan op het platteland. De stad kent een diverser publiek – qua inkomen, qua cultuur.'

Ankie 'Op het platteland hebben mensen gemiddeld genomen meer geld op hun spaarrekening staan. In de stad staan mensen continu rood. Ik denk dat dit deels wordt veroorzaakt door de individualisering, die in de steden natuurlijk verder is doorgedrongen. Ieder voor zich en God voor ons allen. In de dorpen hielp je elkaar vanouds veel meer.'

Peter 'Ik vraag me af hoe vaak er nog gebruik wordt gemaakt van zogeheten opeet-constructies. Dus dat je de overwaarde van je huis gebruikt om gaten te vullen.'

Ruhi 'Dat bestaat nog steeds. Vroeger werden ze gebruikt voor luxe zaken als een camper. Nu zijn het buffers, aanvulligen op je inkomen.'

Paul 'Ik zie hier een flinke tegenstelling. Er wordt meer gespaard dan ooit, maar tegelijkertijd neemt de armoede toe. Dat geldt trouwens wereldwijd. De rijken worden rijker en de armen worden armer. In een stad als Deventer zie je dat heel duidelijk. Van oorsprong is het een arbeidersstad, met lage inkomens. Als je naar de regio kijkt, spelen zich ook nu nog de grootste problemen in Deventer af.'

Ankie 'Toch gaan er ook veel mensen naar de voedselbank in Raalte. Heel triest.'

Paul 'Ja, maar in een dorp als Raalte zijn veel organisaties betrokken bij het creëren van een vangnet. In de stad is dat veel meer versplinterd. Het is er minder tastbaar, ook al omdat je in de stad anoniemer bent. Je kunt er trouwens ook beter onderduiken met je problemen, dus schaamte zal in de stad een kleinere rol spelen.'

Ankie 'Als je in het oosten van het land woont of werkt, sta je sowieso al op achterstand.'

Paul 'Dat is waar. Je moet er hard voor werken om mee te doen. Maar er ontstaat ook een tegenreactie. Kijk eens wat je in Utrecht moet neertellen voor een schijfplatje. Mensen beginnen de waarde

te zien van een regio als Salland. Ze kiezen er bewust voor. Daar moet je als regio op inspelen.'

Ruhi 'Laag opgeleide mensen, zoals Turkse Nederlanders van de eerste generatie, zijn gebaat bij productiebedrijven. Maar daar verdwijnen er hier in Deventer veel van. Daar maken mensen zich zorgen over. Er heerst veel onzekerheid. En als dat aanhoudt, worden mensen onverschillig. Ze halen hun schouders op: ik zie het wel. Jongeren zijn beter opgeleid en eerder geneigd te verhuizen naar plaatsen waar werk is.'

Marcella 'Sommige mensen zijn echt gefrustreerd. Dat merk ik op kantoor. Soms kunnen wij mensen niet helpen, simpelweg omdat we aan strenge regels gebonden zijn. Vroeger kon je als bankmedewerker nog zeggen: ach, ik ken die klant, dus ik verzin wel iets. Maar dat is verleden tijd. We kunnen niet veel meer. Dan zijn mensen duidelijk teleurgesteld. Ik merk dat ze denken: de bank laat me in de steek. Dat vind ik jammer.'

'Ik maak ook wel eens echte boosheid mee. Laatst nog, toen een klant tien euro wilde pinnen en de automaat vast sloeg. Ik denk dan: ach, een tientje. Maar het was wel zijn laatste geld. Hij moest er zijn avondeten van betalen. In zo'n geval kunnen we trouwens wél helpen, hoor.'

Ruhi 'Maar dat soort klanten had je vijftien jaar geleden toch ook? Die kwamen op maandagochtend hun weekgeld ophalen en waren woest als het niet op hun rekening stond. Ik weet niet of die groep groter is geworden.'

PETER **WIJ HEBBEN ALS BANK INMIDDELS TE MAKEN MET STRAKKERE REGELGEVING. WE HEBBEN MINDER MOGELIJKHEDEN DAN VOORHEEN. DAT BRENGT MISSCHIEN WAT MEER TELEURSTELLINGEN MET ZICH MEE.**

Marcella 'Als een klant tegenwoordig een paar euro over zijn limiet heen is, krijgt hij automatisch een brief van de bank. Dat is ook frustrerend. Want zo'n klant denkt: krijg ik nou een hele brief voor die 2,80 euro die ik rood sta? Soms denk ik wel eens: kunnen we de touwtjes niet een klein beetje laten vieren?'

Ruhi 'Bij hypotheeken merk ik het minder. Ik denk dat wij klanten persoonlijker benaderen, en beter helpen, dan andere banken. Dat vertellen mensen ons ook. Vaak hebben ze elders al nul op het rekest gekregen, maar kunnen wij wel iets voor ze doen.'

Ankie 'Onze cultuur is er een van meedenken met de klant. Van coöperatief zijn. Denken in oplossingen, niet in beperkingen. Terwijl mensen door sociale media juist vaak het idee hebben: die banken willen toch niks. Als je 'nee' zegt, is dat eigenlijk een bevestiging van iets wat ze al dachten. Er is veel argwaan.'

Ruhi 'Mensen maken wel opmerkingen over 'de' bank, maar het is nooit op de persoon. Hun kritiek betreft een sector.'

Ankie 'Toch merk ik wel zo'n houding van: jullie zijn allemaal boeven. En dat snap ik ook wel. Als zo'n snelle jongen je een rotpolis heeft verkocht, vertrouw je banken niet meer. Het kost tijd voordat we het vertrouwen terug krijgen.'

Peter 'Veel mensen denken dat ik hier alleen voor de bank zit. Maar ik wil oprecht helpen.'

Marcella 'Wantrouwen ontstaat ook doordat klanten moeite hebben met alle veranderingen. Kantoren die sluiten, de noodzaak om online te gaan bankieren... Daar kiezen veel mensen niet zelf voor.'

Ankie 'De media spelen daarin ook een grote rol. Kijk maar eens hoe we zijn afgeschilderd.'

Paul 'Je moet meer overwinnen om vertrouwen terug te winnen. Daar moet je echt je best voor doen.'

Marcella 'Als bank zijn wij eigenlijk te bescheiden. Wij laten helemaal niet zien wat wij voor de maatschappij doen. Dat is jammer, want daar kun je vertrouwen mee opbouwen.'

Paul 'Het zijn niet alleen de overheid of het bedrijfsleven die veranderen. Dat geldt voor het hele systeem van organisaties – en dus van mensen. Je moet betrokkenheid tonen en je laten leiden door je gezonde boerenverstand. Protocollen zijn guide lines. Maar je moet ook naar de andere kant kijken. De ene mens met schulden is bereid zich te laten helpen, de ander niet.'

'De bank heeft er in algemene zin moeite mee om aansluiting te vinden bij jongeren. Die kiezen voor vormen van online dienstverlening die ik niet eens ken. Daar zit een enorm schisma. Zestigers hebben nog meegemaakt dat er in elk gehucht een bankfiliaal zat, terwijl jongeren niet eens meer in een bankkantoor willen komen.'

Marcella 'Die doen het liever zelf. Ze vinden het zonde van hun tijd om een bank te bezoeken.'

Peter 'Leeftijd speelt ook een grote rol bij financiële situaties. Kijk naar hypotheeken. Ouderen kochten vaak in de goede tijd een huis en hebben nu een mooie overwaarde, terwijl jongeren vaker met restschulden zitten.'

Ankie 'Er is ook een groep oudere huiseigenaren die alles aflossingsvrij heeft gefinancierd. De bomen groeiden tot in de hemel. Tegenwoordig mag je niet meer aflossingsvrij financieren. Je ziet nu ook dat volgende generatie gaan beseffen dat ze beter wél kunnen aflossen. Veel mensen willen hun aflossingsvrije hypotheek omzetten.'

Paul 'Als je het hebt over tegenstellingen, maak ik me vooral zorgen over de verkiezingen. Ik hoop niet het evenwicht doorslaat naar een populistische samenleving.'

Ankie 'Normen en waarden, daar maak ik me zorgen over. Van die voetbalfanaten die de hele boel verbouwen. Vreselijk.'

Ruhi 'Ik maak me niet zoveel zorgen. Je bent geneigd om alles te vergelijken met vroeger, maar dat moet je loslaten. Ik probeer mijn kinderen inderdaad financieel op te voeden, maar het is natuurlijk afwachten of ze daar ontvankelijk voor zijn. We leven in een andere tijd. Er ontstaat een soort onverschilligheid. De jeugd heeft geen betrokkenheid meer bij merken, zoals banken. Mensen redeneren meer dan vroeger vanuit zichzelf, en niet vanuit wat goed is voor hun omgeving of voor de maatschappij.'

MARCELLA

MAAR DE JEUGD IS WEL ONDERNEMEND. ZE GAAT NAAR HET BUITENLAND, ONTDEKT ZICHZELF. ER KAN VAN ALLES. ER IS BEWEGING.

Paul 'De jongeren van nu zitten minder vast in patronen.'

Marella 'Maar daar moet je ook geld voor hebben. En dan komt dat gemak weer om de hoek kijken waarmee ze zeggen: ik leen wel even wat.'

Paul 'Het Nibud laat zien: als je inkomen minder is dan 40.000 euro bruto, kom je maandelijks structureel 200 euro te kort, zonder dat je gekke dingen doet. Ons fiscale stelsel is gunstig voor tweeverdieners. Een traditioneel gezin met een werkende man in een laagbetaalde baan trekt het niet. Mensen met een uitkering hebben het vaak beter dan zo'n gezin. Dat is raar. Maar ik zie dat eigenlijk alleen in de cijfers. Niet in het dagelijks leven.'

'Je gaat wél meer beseffen hoe blij je mag zijn met een goede baan, een bovenmodaal inkomen, met het feit dat je je kunt ontwikkelen. Voor veel mensen hoor ik bij de elite. Zelf denk ik daar anders over; ik ben maatschappelijk betrokken en kan ook een andere 'bril' opzetten. Als je normaal doet, kun je eigenlijk met iedereen praten. Als de ander dat ook wil, natuurlijk. Ik kan niemand dwingen om bepaalde keuzes te maken.'

'De politiek beloont de mensen die werk hebben. Mensen die zelfredzaam zijn. We zitten toch een beetje in een survival of the fittest-samenleving. Ik ben zo gelukkig dat ik zelf in de goede groep zit, maar ik heb wel empathie met mensen die niet in staat zijn om zelf een vicieuze cirkel te doorbreken. En die het extra lastig krijgen door de manier waarop de samenleving zich ontwikkelt. Ik vind vrijheid fantastisch, maar voor deze mensen moet je óók iets organiseren. Het kan mij ook overkomen. En dan zou ik willen dat er iets zou zijn. Dat gun ik een ander ook.'

ZORGBELANG

Marry Gorte, Wil Jaegers,
Mariëlle Schreuder
en Jan Breteler

Het neo-liberalisme is gelukkig bijna ten einde. Wat bracht dát een ellende. Nu nog even een golfje populisme doorstaan en dan komen er weer lichtpuntjes, zeggen vier leden van Zorgbelang.

Jan 'Ik signaleer een duidelijke scheiding tussen groepen mensen als gevolg van intelligentie. In de jaren zeventig zette de overheid op als Nederland als denkland. De doe-industrie moest verdwijnen. Voor degenen die aan de kant van de doe-industrie zitten, is op dit moment weinig of geen plek. Anderzijds: als je op dit moment een loodgieter nodig hebt, dan krijg je iemand over de vloer die gas, licht en water beheerst en voor 80 euro per uur op de loonlijst staat. Heb je een ict'er nodig, dan staat die voor de helft op de loonlijst. Met andere woorden: er komt een schreeuwend tekort aan doe-mensen. Maar voor mensen die ook dat niet beheersen, en in de lage opleidingen blijven zitten, hebben we geen oplossingen.'

Wil 'De tegenstelling tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden groeit heel hard. Het gaat er vooral om hoe je de maatschappij begrijpt. Ik zie in mijn omgeving mensen wat apatisch worden. De wereld wordt te ingewikkeld. Ze moeten zelf een energiemaatschappij en zorgverzekering kiezen. Mensen raken de weg kwijt. Dat is wel de belangrijkste tweedeling waarmee we te maken hebben.'

Jan 'Laag opgeleide mensen hebben bovendien weinig te besteden.'

We kunnen bijvoorbeeld prediken: je moet gezond eten. Hoogopgeleiden zijn daar wel van overtuigd. Maar als je laag opgeleid bent, en dus een laag inkomen hebt, dan is dat financieel niet haalbaar. Dan kunnen we prediken wat we willen.'

Mariëlle 'Voor mij zit het verschil in mondig en niet-mondig. In de zorg wordt er heel erg vanuit gegaan dat je je mondje roert. Maar als je ziek bent, ben je al minder mondig. Dat geldt zelfs voor hoogopgeleiden. Ook zij kunnen denken: de dokter zegt het, dus het zal wel waar zijn. Mensen die niet mondig zijn, moeten worden ondersteund.'

Marry 'Mondigheid krijg je van huis mee.'

Wil 'Ik zie vooral een tegenstelling tussen mensen die kunnen meekomen en mensen die dat niet kunnen. Kijk naar de digitalisering. Veel mensen, met name ouderen, kunnen daardoor eigenlijk niet meer participeren in de maatschappij. Ze kunnen niet eens met het openbaar vervoer. Wij ontwikkelen momenteel een netwerk met maatjes voor dit soort mensen die verder op niemand kunnen terugvallen.'

MARIËLLE IK ZIE OOK MANTELZORGERS DIE ZICH KAPOT WERKEN EN NIET MEER WETEN WAAR ZE TERECHT MOETEN

Jan 'En kijk eens naar de jeugd. Het onderwijs is belabberd, met name in exacte vakken op de middelbare school. Huiswerkinstituten bloeien als nooit tevoren. Kinderen van ouders die dat niet kunnen betalen, lopen achter, en daar kunnen ze niks aan doen. Maar het werkt wel een tweedeling in de hand.'

Wil 'Ik ben het daar niet mee eens. Volgens de OESO doet het Nederlands onderwijs het juist buitengewoon goed. Maar ik zie wel de kloof tussen arm en rijk groeien.'

Mariëlle 'Het onderwijs is wel erg op kennis gericht.'

Wil 'Ik liet laatst een verbouwing uitvoeren. Komen er twee knullen van een jaar of 35. Zzp'ers. Ze waren ontslagen door de aannemer en voor zichzelf begonnen. Maar ze hadden geen arbeidsongeschiktheidsverzekering. Betaalden geen pensioen. Deze mensen hebben eigenlijk een dienstverband en worden door het systeem op achterstand gezet. Als we aan dit soort dingen niet nú paal en perk stellen, gaat dit steeds verder.'

Jan 'Als we die tweedeling geen halt toeroepen, kan het wel eens fout gaan. Eigenlijk moet je het mondiaal bezien. Vluchtelingen. Grondstoffen. Dat wordt in toenemende mate een scherp verhaal.'

Wil 'De Franse Revolutie is op deze manier tot stand gekomen. De opstanden van de paupers. Als er niets verandert, gaan we die kant weer op. Dat gevaar is naar mijn gevoel levensgroot.'

Jan 'De welvaart moet beter worden verdeeld.'

Wil 'Ja. Mondiaal. De grote volksverhuizingen uit het verleden kwamen voort uit behoefte aan levensruimte. Dat geldt nu voor Afrika. Mensen zien op hun mobiele telefoon hoe het eraan toegaat in het rijke Europa, dus daar willen ze heen. En houd je die stromen tegen?'

Jan 'Het verschil tussen arm en rijk in Nederland is best groot. Maar als je het vergelijkt met het buitenland, is het hier peanuts.'

Wil 'Dat klopt, maar voelen mensen dat zelf ook zo? Er zijn duizenden gezinnen, met name in grote steden, die met Sinterklaas hun kinderen niets kunnen geven.'

Jan 'En je spiegelt je natuurlijk aan je directe omgeving.'

Mariëlle 'Daar moet de cohesie blijven. Daar is steun bij nodig.'

Wil 'We zitten in een tijd van neo-liberalisme. De tendens is: zoek het zelf maar uit. En dan blijkt dat veel mensen dat niet kunnen. We moeten terug naar een maatschappij met samenhang, met cohesie.'

Jan 'En een zekere solidariteit.'

Mariëlle 'Juist. En dat moeten mensen voelen.'

Wil 'Ik versta onder de participatiemaatschappij: er zijn vangnetten nodig. Netwerken. Participatie is meedoen.'

Jan 'We hebben niets geleerd van de geschiedenis.'

Wil 'De mentaliteit is veranderd. Toen ik op school zat, werkte ik in de zomer in een fabriek. Daar liepen wat mensen rond die niets anders deden dan wat vegen en opruimen. Die telden gewoon mee. Later ging dit soort mensen naar de sociale werkvoorziening, en werden ze eigenlijk aan de kant gezet. Maar destijds werden ze gewoon geaccepteerd. Ik heb het idee dat mensen die nu aan de kant staan, niet meer meetellen.'

Jan 'Overijssel had ooit een grote maakindustrie. Destijds werden mensen die meer konden meekomen in het productieproces ondergebracht in nevenfuncties in de bedrijven. Maar met het verdwijnen van de maakindustrie is er voor die mensen geen plek meer.'

Marry 'Bedrijven zijn tegenwoordig wel verplicht een percentage van dit soort mensen in dienst te nemen.'

Wil 'Maar het bedrijfsleven doet dat niet. Of een half jaar, en dan worden ze eruit gebonjourd. Dat bedoel ik met die mentaliteitsverandering: we staan niet meer open voor de zwakkeren in de samenleving. De laatste 25 jaar is de tendens dat je zelf verantwoordelijk bent voor je leven. Maar dat wordt te ver doorgevoerd. Wat je nu ziet, is dat groepen elkaar niet meer begrijpen.'

Jan 'Het is te veel ieder voor zich en God voor ons allen.'

Mariëlle 'En het vertrouwen is weg.'

Jan 'Mensen die achter Wilders aanlopen, hebben een vorm van apathie.'

WIL **DOOR DE MASSAMEDIA ZIET IEDEREEN DAT ANDEREN HET BETER HEBBEN. IK BEN ERVAN OVERTUIGD DAT HET UITEINDELIJK TOT EEN OPSTAND KOMT, TENZIJ ER NU EEN OMSLAG KOMT**

Mariëlle 'Het is onmacht.'

Wil 'En hoe vernederend is het niet om naar de voedselbank te moeten? Of om te leven van toeslagen?'

Marry 'Ik heb de indruk dat de voedselbank wel geaccepteerd is.'

Jan 'Maar als na de zomervakantie de juf in de klas vraagt hoe ieders vakantie was, zitten er kinderen tussen die moeten zeggen: ik ben niet op vakantie geweest. Hoe vernederend is dat? En wat voor impact heeft dat?'

Wil 'Dat zijn de kinderen die op hun verjaardag ziek zijn omdat ze niet kunnen trakteren.'

Jan 'Er zijn zieke mensen die zich bepaalde medicijnen of onderzoeken niet meer kunnen permitteren. Dat was vroeger wel anders. Die 385 euro eigen risico is een boel geld voor veel mensen.'

Wil 'Of neem de ouderen. We hebben afgesproken dat iedereen zo lang mogelijk zelfstandig blijft wonen, maar we zijn vergeten om flankerend beleid te ontwikkelen. Wat je nu dus ziet, is dat veel ouderen thuis zitten zonder kwaliteit van leven. Ze krijgen misschien wel drie keer per dag zorg, maar het schort aan hun welbevinden. Ze vereenzamen – en dan met name mensen die hun partner zijn kwijtgeraakt. Dat vind ik zorgelijk.'

'We moeten de robuuste, vitale oudere leren dat hij op een dag minder robuust zal zijn. En dat hij nu al iets moet regelen, moet zorgen voor een netwerk. En gemeenten en instellingen moeten flankerend beleid vormgeven. Er moet een vangnet zijn.'

Marry 'Je moet ouderen die thuis blijven zitten, stimuleren om gebruik te maken van voorzieningen als een soos.'

Wil 'Ja, en dat moet je al tussen hun oren zien te krijgen als ze nog vitaal zijn.'

Mariëlle 'Ik vraag me ook zeer af of al die ouderen wel alleen willen blijven wonen. Maar als je met een aantal mensen gaat samenwonen, word je door de overheid gekort op je Aow.'

Wil 'Ik constateer een groot verschil tussen ouderen in koopwoningen en ouderen in huurwoningen. Heb je een huurhuis, dan verhuis je gemakkelijker naar iets kleiner, of naar een appartement. Mensen met een koophuis zijn meer geworteld. Maar de overheid gaat er vanuit dat zij, omdat ze vermogen hebben, zichzelf wel redden. Alleen: hun vermogen zit in stenen.'

Jan: 'Wat denk je van mensen die hun huis moeten verkopen als een van de partners naar een verpleeghuis moet. Dan wordt de waarde van de woning, het vermogen, gezien als inkomen. En moet je 2100 euro per maand betalen voor het verpleeghuis. Een volkomen absurde regeling.'

Wil 'Ook dat is flankerend beleid. Je moet mensen in staat stellen om het zelf te regelen. En geen belemmeringen opwerpen.'

Marry 'We hebben natuurlijk ook boter op ons hoofd. Want veel ouderen die dit zagen aankomen, hebben snel hun vermogen onder de kinderen verdeeld. Maar ook hun zorg moet worden betaald. Steek de hand eerst maar eens in eigen boezem.'

Wil 'Dat is een mentaliteitskwestie. Er zijn altijd mensen die misbruik maken van situaties. Als we alleen daar naar kijken – en dat

doen we – dan bouw je een heel bureaucratisch systeem dat veel meer kost dan wanneer je het een beetje laat lopen.'

'Je versterkt bovendien het onderling wantrouwen, en dat is misschien wel de kern van alle ellende. Ik moest laatst een operatie ondergaan. Ik moest wel vijf keer de hele riedel afsteken over wat ik mankeerde en er volgde controle op controle. De operatie duurde een half uur, maar ze zijn met z'n allen drie uur met me bezigge-weest. Allemaal bureaucratie. In het onderwijs idem dito: daar worden vooral kruisjes gezet: heb je alles gedaan dat op papier staat? Er wordt niet gekeken naar de kwaliteit van het onderwijs. Het draait allemaal om vertrouwen – of het ontbreken daarvan.'

Jan 'Je ziet tegenwoordig thuiszorgteams die zelfsturend zijn.'

Mariëlle 'Dat moeten medewerkers wel aankunnen. Er zijn er ook die aansturing nodig hebben. Of die zich kapot werken. Je kunt zoiets niet van de ene op de andere dag invoeren.'

Wil 'De kern is dat de maatschappij professionals niet vertrouwt. Zij moeten worden gecontroleerd. Er moeten protocollen zijn. Terwijl professionals gewoon hun werk willen doen.'

Marry 'Maar het tij keert wel.'

Wil 'Ja. Vroeger hadden we een wijkverpleegkundige. Die schaften we twintig jaar geleden af. Nu komt hij weer terug.'

MARRY **GEMEENTEN ONDERSTEUNEN NU WIJK- EN BUURTGERICHT WERK WAARBIJ DE BEVOLKING ZELF KAN AANGEVEN WAARAAN ZE BEHOEFTE HEEFT, DAAR WORD IK BLIJ VAN. JE BENT DAN TOCH MÉT ELKAAR BEZIG. JE LEERT ELKAAR KENNEN, KUNT JE OM ELKAAR BEKOMMEREN.**

Wil 'Langzaam maar zeker gaan meer mensen beseffen dat er een omslag nodig is. Die komt er ook wel. Je ziet het einde van het neo-liberalisme, de oorzaak van alle ellende, aankomen. Nu gaan de populistten de trend zetten. Vervolgens dringt heel snel door dat zij geen oplossing hebben, en ontstaat een nieuwe beweging die streeft naar meer samenhang, meer cohesie. Ik zie al dat mensen meer interesse krijgen in de ander. Ze willen meedoen in buurtnetwerken, willen mantelzorgen. Ik zie daar wel lichtpuntjes. De maat-

schappij heeft in de loop der eeuwen aangetoond dit soort ontwikkelingen aan te kunnen. Het is altijd een golfbeweging.'

Mariëlle 'Ach, de mensheid bestaat nou eenmaal uit aardige en onaardige mensen. En er zijn nog genoeg aardige. Mijn vertrouwen in de mensheid is niet weg, maar we moeten wel zorgen dat we het goede eruit halen.'

Wil 'Vrijwilligers vinden wordt steeds moeilijker.'

Mariëlle 'Maar als je ook ziet hoe druk jongeren het hebben. Dan mag je blij zijn dat ze hun ouders opzoeken en een beetje helpen.'